

Vaatteet, muoti ja asema

Oululaisten pukeutuminen 1600-luvulla

Piia Lempiäinen

Pro gradu-tutkielma 25.10.2016

Suomen ja Pohjoismaiden historia

Filosofian, historian, kulttuurin ja taiteiden tutkimuksen laitos

Humanistinen tiedekunta

Helsingin yliopisto

Tiedekunta/Osasto – Fakultet/Sektion – Faculty Humanistinen tiedekunta		Laitos – Institution – Department Filosofian, historian, kulttuurin ja taiteiden tutkimuksen laitos
Tekijä – Författare – Author Piia Lempiäinen		
Työn nimi – Arbetets titel – Title Vaatteet, muoti ja asema: oululaisten pukeutuminen 1600-luvulla		
Oppiaine – Läroämne – Subject Suomen ja Pohjoismaiden historia		
Työn laji – Arbetets art – Level Pro-gradu tutkielma	Aika – Datum – Month and year Lokakuu 2016	Sivumäärä – Sidoantal – Number of pages 81 + liitteet
Tiivistelmä – Referat – Abstract <p>Tutkimuksen kohteena on Oulun kaupungin asukkaiden pukeutuminen 1600-luvulla. Varhaisella uudella ajalla materiaallinen kulttuuri ilmensi sosiaalisia hierarkioita, ja Ruotsissa pyrittiin merkantilismin hengessä rajoittamaan ulkomaan tuontia ja säätelemään ihmisten pukeutumista ylellisyysasetuksin. Samalla kaupan muuttuvat mekanismit toivat ulkomaisia tuotteita entistä laajemman kansanosan saataville. Tutkimus selvittää, minkälaisia vaatteita oululaiset ovat käyttäneet, mitä kaupat ovat tarjonneet, ja miten sääty ja asema on näkynyt kaupunkilaisten pukeutumisessa. Lähdeaineisto koostuu Oulun-maakunta-arkistossa säilytettävistä 1600-luvun perukirjoista. Tutkimus tarkastelee perukirjoihin lueteltuja vaatteita ja asusteita sekä kauppiaiden puotien inventaarioita.</p> <p>Tutkimus osoittaa, että Oulun asema nuorena ja verrattain pienenä Pohjoisena kaupunkina heijastui kaupunkilaisten pukeutumiseen. Oululaiset ovat pukeutuneet perinteiseen tummasävyiseen porvarispukuun. Heidän vaatteensa ovat olleet hieman vanhanaikaisia verrattuna muihin kaupunkeihin, ja muodikkaita vaatekappaleita on mainittu perukirjoissa vain harvoin. Turkishattujen laaja käyttö on ollut erityinen ominaispiirre Oulun naisten keskuudessa.</p> <p>Kauppapuotien tarjonta vaihteli Oulussa, ja jokainen kauppias oli erikoistunut hieman erilaisiin tuotteisiin. Yleisimpiä myyntiartikkeleja olivat keskihintaiset ulkomaiset villakankaat, eivätkä kaupat tarjonneet monia valmistuotteita valikoimissaan. Kaupunkilaisten pukeutuminen heijasteli kauppojen tarjontaa. Vain harvalla kaupunkilaisella oli todella hienoista ja arvokkaista kankaista valmistettuja vaatteita. Silkkä ja turkiksia käytettiin lähinnä asusteissa, ja koristenauhoja mainittiin vain muutamissa perukirjoissa.</p> <p>Ruotsissa koko valtakuntaa koskevat ylellisyysasetukset säätelivät ihmisten pukeutumista vuodesta 1644 lähtien. Asetuksilla tahdottiin turvata valtakunnan talous, mutta niillä pyrittiin myös varmistamaan kaikkien säädynmukainen pukeutuminen. Oulussa ylellisyysasetuksia, jotka rajoittivat muun muassa kulta- ja hopeakankaiden, pitsien ja turkisten käyttöä, pääasiassa noudatettiin, joskin yksittäisiä kiellettyjä ylellisyystavaroita mainitaan perukirjoissa. Ylellisyysasetukset eivät kuitenkaan yksin säädelleet pukeutumista. Suurin tekijä on ollut ihmisten varallisuus. Oulussa kaupunkilaisten kesken, ja jopa porvarissäädyn sisällä on ollut paljon eroja siinä, miten ihmiset pukeutuivat. Köyhemmät kaupunkilaiset ovat omistaneet vähän ja vaatimattomista materiaaleista tehtyjä vaatteita. Sen sijaan varakkaammat kaupunkilaiset ovat pystyneet representoimaan omaa asemaansa hyvälaatuisilla vaatteilla ja muotituotteilla. Heillä on ollut myös varaa hankkia joitakin kiellettyjä ylellisyystuotteita ja maksaa niistä saadut sakot. Kiellettyjen tavaroiden vähyys kertoo kuitenkin siitä, pääasiassa kaupunkilaiset pukeutuivat säätynsä mukaan, kruunun toiveiden mukaisesti.</p>		
Avainsanat – Nyckelord – Key words pukeutuminen, vaatteet, ylellisyysasetukset, säädyt, asema, status, Oulu, varhainen uusi aika, 1600-luku		
Säilytyspaikka – Förvaringställe – Where deposited Helsingin yliopiston pääkirjasto		
Muita tietoja – Övriga uppgifter – Additional information		

Sisällysluettelo

Johdanto.....	1
Johdatus aiheeseen.....	1
Pukeutuminen ja muoti.....	4
Sääty-yhteiskunta ja pukeutumisen kontrolli	6
Ylellisyysasetukset Ruotsissa 1600-luvulla	9
Oulu 1600-luvulla.....	12
Lähteiden ja metodien esittely.....	13
Kauppojen tarjonta.....	17
Mistä vaatteet, kankaat ja pientavara hankittiin?.....	17
Kauppojen tarjonta	19
Oululaisten vaateomaisuus	23
Yleispiirteitä	23
Naisten vaatetus.....	25
Miesten vaatetus	33
Kankaat, kuosit ja värit.....	43
Kankaiden tuonti ja kotimainen tuotanto	43
Yleiset kangaslaadut.....	44
<i>Villat</i>	44
<i>Kasvikuidut</i>	48
<i>Silkki</i>	50
<i>Kankaiden värit ja kuosit</i>	52
<i>Turkikset</i>	54
<i>Nauhat, nyörit ja pitsit</i>	57
Muodikas ja säädynmukainen pukeutuminen	59
Miten tutkia pukeutumista sosioekonomisen aseman ilmentäjänä	59
Vaatteiden määrä	60
Laatu, luksus ja kielletyt ylellisyystavarat.....	64
Johtopäätökset.....	72
Lähteet ja tutkimuskirjallisuus.....	76
Arkistolähteet.....	76
Painetut lähteet.....	76
Tutkimuskirjallisuus	76
Liitteet	82

Johdanto

Johdatus aiheeseen

Kun oululainen kauppias ja raatimies Ture Pedersson kuoli vuonna 1658, hänen 14 000 taalerin omaisuutensa lueteltiin tarkasti perukirjaan. Veneiden, peltojen, aittojen, karjan sekä kulta- ja hopeaesineiden lisäksi perukirjaan kirjattiin pienintä yksityiskohtaa myöten hänen kauppapuotinsa inventaario sekä Pederssonin ja hänen edesmenneen vaimonsa vaatteet. Pariskunta omisti yli 2000 taalerin edestä vaatteita. Perukirjaan listattiin tarkasti sekä melko halvat pellavaiset alusvaatteet että arvokkaat nyörein, pitsein ja nauhoin koristellut villa- ja silkkikankaiset hameet, röijyt, kassiakat ja muut päällysvaatteet.

Materiaalinen kulttuuri on tärkeä tutkimuskohde varhaismodernin ajan tutkijoille. Aikana, jolloin yksittäisten tavaroiden tuotantokulut olivat huomattavan suuret ja säätyjärjestelmä oli jäykkä, tavaroiden tärkeys sosiaalisen statuksen ja itseilmaisun välineenä korostui. Tavarat heijastavat taloudellisen arvon lisäksi niihin liitettyjä sosiaalisia arvoja ja kertovat näin myös omistajastaan. T. H. Breeniä mukaillen materiaalisen kulttuurin kulutus voidaankin nähdä sosiaalisena prosessina, sillä materiaalisen objektin hankittuaan ihminen tekee heti tulkinnan tästä objektista.¹

Varhaismodernissa yhteiskunnassa tietynlaisilla ja tietynlaatuilla vaatteilla representoitiin omaa säätyä. Tämä edellytti myös tietynlaista kuluttamista. Merkantilismin myötä maaomaisuuden rinnalla raha muuttui entistä tärkeämmäksi osaksi ihmisten omaisuutta. Samaan aikaan markkinoilla oli tarjolla ennennäkemätön määrä tuotteita Uudesta maailmasta, Aasiasta ja Afrikasta, ja ulkomaisen tuontitavaran määrä lisääntyi eurooppalaisissa kodeissa. Entistä suurempi osa ihmisistä pääsi käsiksi näihin uutuustuotteisiin ja kuluttamisesta tuli osa säädynmukaista elämää. Samaan aikaan ulkomaisen kulutuksen kasvun myötä kasvoi kuitenkin myös huoli valtion talouden tasapainosta. Kotimaista kauppaa tuettiin ja

¹ Breen 1994, 250.

manufaktuureja perustettiin ympäri Eurooppaa.² Myös Ruotsissa lisääntynyt tarjonta muutti sekä kaupan rakenteita että ihmisten pukeutumista. Koska vaatteet ilmensivät asemaa ja säätyä, ja tekstiilit muodostivat merkittävän osan sekä ulkomaanakupasta että ihmisten henkilökohtaisesta taloudesta, pukeutumista pyrittiin säätelemään. 1600-luvulle ajoittuvat ensimmäiset ruotsalaiset ylellisyyslait, jotka koskivat kaikkia valtakunnan asukkaita.

Tämä tutkimus selvittää, miten nämä suuret muutokset näkyivät paikallisella tasolla, Oulun kaupungissa. Oulu oli 1600-luvulla nuori kaupunki ja pohjoisen kaupan keskus, ja Oulun maakunta-arkistossa on säilynyt runsas otanta 1600-luvun perukirjoja, joista monissa on lueteltu myös edesmenneen henkilön vaateomaisuus. Lisäksi perukirjoihin on sisällytetty kauppapuotien inventaarioita. Näitä asiakirjoja tutkimalla on mahdollista selvittää, miten kaupunkilaiset ovat pukeutuneet 1600-luvulla, ja miten kaupankäynnin muutokset ja kruunun kasvava kontrolli ovat vaikuttaneet pukeutumiseen. Tärkeimmät tutkimuskysymykset ovat:

- Mitä vaatteita ja asusteita oululaisten perukirjoihin on listattu?
- Millaisista materiaaleista oululaisten vaatteet oli tehty?
- Minkälaisia pukeutumiseen liittyviä tuotteita paikalliset kaupat ovat tarjonneet valikoimissaan?
- Missä määrin oululaisten saatavilla oli uusia, muodikkaita ja ylellisiä vaatteita, asusteita ja materiaaleja?
- Millaisia eroja vaatetuksessa on ollut kaupunkilaisten välillä? Miten sääty on näkynyt oululaisten pukeutumisessa?
- Miten ylellisyysasetukset ovat vaikuttaneet oululaisten pukeutumiseen?

Tutkimus sijoittuu pukuhistorian jatkumoon. 1600-luvun pukeutumista on vielä toistaiseksi tutkittu melko vähän Pohjoismaissa. Aiemmin oululaisten pukeutumista ovat tutkineet Tiina Kuokkanen ja Sanna Lipkin. Etenkin Kuokkasen pro-gradu työ

² Dahl & Lempiäinen 2014, 1; Hunt 1996, 50–51; Levy Peck 1–3; Smith 2002, 5–7.

1700-luvun piikojen pukeutumisesta sekä väitöskirja vaatetuksen luokasta ja sukupuolesta 1600-1800-lukujen Oulussa ovat antaneet vaikutteita tähän tutkimukseen.³

Keskiajan ja varhaisen uuden ajan muodin ja pukeutumisen historiaa on tutkittu pohjoismaissa enenevässä määrin viime vuosina, mutta uuden ajan osalta painopiste on ollut 1500-luvussa ja 1700-luvussa. 1600-luvun muotia ovat tutkineet muun muassa Cecilia Aneer, Eva I. Andersson sekä Camilla Luise Dahl. Cecilia Aneerin tutkimus on keskittynyt Ruotsin hoviin 1600-luvun alussa, ja se edustaa mielenkiintoista tutkimuksellista linjaa, jossa säilyneitä vaatteita yhdistetään kirjallisiin lähteisiin. Eva I. Anderssonin pääpainopiste on sukupuolen ja säädyn representaatiossa, ja Camilla Luise Dahl on erikoistunut terminologiaan sekä porvarilliseen pukuun 1500-luvulla ja 1600-luvun alun Tanska-Norjassa. Lili-Annè Aldman on puolestaan tutkinut Ruotsin ulkomaankauppaa ja kangastuontia taloushistorian näkökulmasta, ja Gudrun Andersson on tutkinut ruotsalaisia kauppiaita ja sosiaalishistoriaa.⁴

Suomessa suuren panoksen pukuhistorian tutkimukselle on antanut Riitta Pylkkänen, jonka tutkimukset suomalaisten pukeutumisesta 1500- 1600- ja 1700-luvuilla ovat alan perusteoksia.⁵ Etenkin lähdetyön osalta Pylkkänen on edelleen ajankohtainen, sillä hän on viettänyt vuosia arkistoissa keräten äärimmäisen kattavan lähdemateriaalin tutkimuksensa pohjalle. Tämä työ onkin hyvin paljon velkaa Pylkkäsen tutkimukselle barokin pukumuodista. Hänen työnsä kattaa myös Oulun perukirjamateriaalin, mutta kattavuudessaan se ei pysty katsomaan tarkasti pieniä kokonaisuuksia. Sen sijaan *Barokin pukumuoti Suomessa* (Suomen muinaismuistoyhdistys, 1970) on kattava esitys 1600-luvun pukeutumisesta koko Suomen alueella. Tämän tutkimuksen tarkoitus on

³ Kuokkanen 2014; Kuokkanen 2016; Lipkin & Kuokkanen 2014.

⁴ Katso esimerkiksi: Aldman 2008, 2014; Aneer 2009; Andersson E. 2014; Andersson G. 2006, Dahl 2009, Dahl & Lempiäinen 2014.

⁵ Pylkkänen 1956; Pylkkänen 1970; Pylkkänen 1982.

keskittyä pelkästään Ouluun ja kaupungin asukkaiden pukeutumiseen, ja tutkia, mitä erityispiirteitä paikallisessa pukeutumisessa oli.

Pukeutuminen ja muoti

Vaatteiden ensisijainen tarkoitus on suojata ja peittää ihmiskehoa. Kun vaateetusta siirrytään tarkastelemaan näiden primitiivisten faktojen ohi kohti niihin yhdistettyjä monimutkaisia merkityksiä, aletaan käsitellä pukeutumista ja muotia.

Ritva Koskennurmi-Sivonen on tehnyt eron konkreettisesti päälle puettavien vaatteiden ja kokonaisvaltaisemman pukeutumisen välillä. Hän ulottaa pukeutumisen kattamaan kaikkea, mikä koskee puetun ihmisen muokattua ulkonäköä.⁶ Häntä mukaillen tässä tutkimuksessa puhutaan vaatteista ja vaatetuksesta konkreettisina vaatekappaleina, kun taas pukeutuminen käsitetään vaatteiden käyttämiseen liittyviksi prosesseiksi.

Mitä nämä prosessit sitten ovat? Pukeutumisella voidaan ilmentää monia asioita, ja tutkijoiden keskuudessa puhutaankin vaatteiden ja pukeutumisen kielestä. Alison Lurie on hahmotellut perusteita tälle kielellä teoksessaan *The Language of Clothes*. Hänen mukaansa jo ennen keskustelun alkamista henkilön vaatteet ovat viestittäneet muille oleellista tietoa hänestä, kuten sukupuolen, iän, aseman, ammatin, alkuperän tai maun. Kuten puheessakin, viestin tulkinta riippuu tilanteesta, ja myös väärintulkinnan mahdollisuus on olemassa.⁷ Vaatteet ja pukeutuminen ovat siis tapa kommunikoida, mutta ne ovat myös tapa rakentaa identiteettiä.

Vaatteilla pyritään rakentamaan ja kontrolloimaan kuvaa itsestä. Joanne Entwistle mukaan identiteetin performanssi on dialogia omien individualististen halujen ja yhteiskunnan vaatimusten ja odotusten kanssa.⁸ Pukeutumisen tutkimuksen ytimessä onkin kysymys maun ja sosiaalisen identiteetin leikkauspinnasta. Missä määrin

⁶ Koskennurmi-Sivonen: 2000, 1–4.

⁷ Lurie: 1981, 3–17.

⁸ Entwistle 2000, 112–115.

pukeutuminen oli oman maun ilmaisua, ja missä määrin oman sosioekonomisen aseman viestimistä? Etenkin varhaismodernissa sääty-yhteiskunnassa oli tärkeää osoittaa kuuluvansa oikeaan ryhmään.

Tiina Kuokkanen on väitöskirjassaan tarkastellut varhaismodernin ajan oululaisten pukeutumista osana Judith Butlerin performanssiteoriaa. Butlerin mukaan sukupuolta rakennetaan toistoa vaativilla teoilla, ja koska performanssiin liittyy myös materiaallinen puoli, voidaan sen katsoa olevan materiaalista. Kuokkanen soveltaa Butlerin teoriaa myös luokkaan. Luokkakäsitys on vaikuttanut vahvasti yhteiskunnan sosiaaliseen todellisuuteen, ja luokkaperformanssi on ollut oleellinen osa identiteetin kommunikointia.⁹

Muoti on oleellinen osa pukeutumisen prosessia ja performanssia. 'Muoti' on käsitteenä monimuotoinen, ja sosiologit, historioitsijat, taloustieteilijät ja tavalliset ihmiset käyttävät sanaa eri tavoin. Yksinkertaisimmillaan se voidaan tulkita olevan kulloinkin vallalla olevan maun mukainen tyyli, tapa, käytäntö tai vallitseva makusuunta. Se on myös ajallinen ilmiö, joka omaksutaan ja hylätään, ja muutos onkin muodin keskeinen ominaisuus. Muotien omaksumiseen vaikuttaa se, kuinka sosiaalisesti merkittävänä ihmiset näkevät ne. Vaikka kaikki eivät koskaan omaksu kaikkia muoteja, muoti on aina sosiaalisesti kollektiivinen ilmiö, sillä kukaan ei voi olla yksin muodikas.¹⁰

Muodin dynamiikkaa on pyritty selittämään monin keinoin. Yksinkertaistetusti muodin leviämistä voidaan katsoa imitaatioteorioiden kannalta. Niissä perusajatuksena on, että muoti on hierarkkinen järjestelmä, jossa sartoriaalinen valta on jollakin valtaapitävällä ryhmällä. Muut ryhmät pyrkivät kopioimaan tämän valtaapitävän ryhmän päätöksiä siitä, mikä on muodikasta. Alempien luokkien tarve kopioida muotia luo eliitille tarpeen erottua uudestaan, ja muodin sykli on valmis.¹¹ Tämän ajatuksen

⁹ Kuokkanen 2016, 25–26.

¹⁰ Koskennurmi-Sivonen, 5–6; Wilson 2011, 3–5.

¹¹ mm. Anspach 1971, xi–xvi; Hunt 1996, 49–53.

mukaan ylellisyysasetukset nähdään osana sosiaalista kontrollia, jolla yläluokat pitivät yllä omaa valta-asemaansa.

Alan Huntin mukaan imitaatioteorian heikkous on, että se typistää alempien luokkien halun saada haltuunsa uusia ja jännittäviä resursseja pelkkään kateuteen ja kopioinninhaluun.¹² Hänen mukaansa muoti liittyykin keskeisesti moderniuuteen. Ihmiset eivät seuraa muotia vain matkiakseen eliittiä, vaan koska se on muodikasta ja nykyaikaista. Näin muoti irrottautuu eliitin valtahierarkiasta ja on itsenäinen, itsestään liikkuva prosessi. Muoti on aina modernia.¹³ Tämä ajatus sopii erityisen hyvin varhaismoderniin yhteiskuntaan, jossa uudet kulutustavarat ja muotituotteet olivat houkuttelevia kaikille ja saatavilla entistä suuremmalle osalle väestöstä.

Vaikka imitaatioteoriat ovatkin puutteellisia, antavat ne peruslähtökohdat sille, miten muotia omaksutaan. Uusi muoti syntyy yleensä vanhan hylkäämisestä ja aiemmin rumana pidetyn hyväksymisestä, ja tämän perusajatuksen hyväksyminen ja imitoiminen luovat muoti-ilmiöitä. Elisabeth Wilsonin mukaan näin muoti hienovaraisesti mitätöi oman ajatuksensa siitä, että viimeisin muoti on jonkunlainen lopullinen ratkaisu siihen, miltä kuuluu näyttää. Samalla se on todiste konventioiden ja jopa moraalin arbitraarisesta luonteesta.¹⁴ 1600-luvun yhteiskunnassa oli edelleen yleistä syyttää ulkomaisia vaikutteita uusista ja turmeltuneista muotivirtauksista ja ihannoida vanhaa ja ”ikiaikaista” pukeutumistapaa. Perinteisenä pidetty puku oli kuitenkin lopulta ainoastaan kyseisellä hetkellä hyväksyttyä muotia.

Sääty-yhteiskunta ja pukeutumisen kontrolli

1600-luvun Ruotsissa säätyjärjestelmä oli yhteiskunnan vankkumaton perusta. Keskiajalta peräisin oleva säätyjärjestelmä jakoi ihmiset neljään valtiopäiväsäätyyn: aatelisiin, papistoon, porvareihin ja talonpoikiin. Suurin osa kansasta jäi

¹² Hunt 1996, 53–55.

¹³ Hunt 1996, 56.

¹⁴ Wilson 2011, 9.

säätyjärjestelmän ulkopuolelle, rahvaaksi. Valtiopäiväsäätyjen rinnalla olivat niin sanotut yhteiskuntasäädyt, jotka pitivät sisällään myös ne säätyjen edustajat, joilla ei ollut valtiopäiväedustusta, kuten ulkomaiset aatelissuvut ja apupapit. Nämä yhteiskuntasäätyjen edustajat nauttivat säätynsä privilegioista, mutta heillä ei ollut valtiopäiväedustusta. Säätyjärjestelmää pidettiin järkkymättömänä ja ikuisena. Kirkon oppien mukaan se oli jumallista alkuperää, ja maallinen valta tuki tätä käsitystä privilegioin, laein ja asetuksin.¹⁵

Kaupungeissa, kuten Oulussa, asui yhteiskuntasäädyn mukaisen porvariston lisäksi suuri määrä säätyjen ulkopuolelle jäävää väkeä, kuten palkollisia. Tässä tutkimuksessa säädystä puhuttaessa tarkoitetaan yhteiskuntasäätyä, mutta Oulun asukkaisiin viitataan kaupunkilaisina.

Tiina Kuokkanen on pohtinut väitöskirjassaan sääty-termin yksisilmäisyyttä historian tutkimuksessa. Hän huomauttaa, että valtiopäivä- tai yhteiskuntasääty ei ollut ainoa henkilön sosiaalista asemaa määrittävä tekijä. Luokka ja status ovat myös hyödyllisiä termejä, sillä sääty ei kuvaakaan tyhjentävästi ihmisen sosioekonomista asemaa varhaismodernin ajan Ruotsissa. Säätyjen sisällä oli huomattavia eroja, ja esimerkiksi varakas kauppias saattoi olla asemansa puolesta lähempänä alhaisaatelia kuin käsityöläisiä. Luokka-käsitettä on käytetty historian tutkimuksessa esimerkiksi ala-, ylä- ja keskiluokista puhuttaessa, mutta Kuokkasen mukaan melko pintapuolisesti. Weberiläisittäin ajateltuna yhteiskuntaluokka perustuu taloudelliseen asemaan ja satus sosiaaliseen asemaan sekä säätyyn.¹⁶ Luokka-käsitettä voikin käyttää säätyä laajemmassa merkityksessä kuvaamaan ihmisen asemaa yhteiskunnassa, ja statusta merkitsemässä hänen arvoaan. Näillä eri termeillä operoiden on mahdollista tutkia aiempaa eksaktimmin myös pukeutumisen kulttuuria.

Pukeutumisen tutkimus onkin Suomessa ollut hyvin säätylähtöistä. Säädyt antavat helpon lähtökohdan tutkimukselle, jossa pyritään etsimään erottavia ja yhdistäviä

¹⁵ Wirilander 1974, 15–19, 28–29.

¹⁶ Kuokkanen 2016, 30–31.

elementtejä säätyjen välillä, sillä yhteiskunnan sosiaalinen hierarkia oli vielä hyvin jäykkä, ja pukeutumiseen liitettiin vahvasti ajatus säädynmukaisuudesta ja kunnollisuudesta.¹⁷ Erityisesti aatelisto pyrki korostamaan pukeutumisen säädynmukaisuutta, ja katsoi muodikkaan pukeutumisen säätyerioikeudekseen.¹⁸ Ihmisen ulkoisen ja sisäisen olemuksen nähtiin olevan kiinteästi yhteydessä, ja pukeutumisen piti heijastaa tätä. Eva Andersson kirjoittaa tunnistamisen kaksoismerkityksestä. ihmisen statuksen tuli olla helposti tunnistettavissa, mutta samalla hienoa vaate oli myös tunnustus henkilön arvosta.¹⁹

Vaatteilla voidaan siis todentaa sosiaalista identiteettiä, mutta niillä voidaan myös hämätä ja esittää muuta, kuin mitä todellisuudessa on.²⁰ Varakas kauppias saattoi käyttää ylellisiä materiaaleja ja muotituotteita, jotka olivat yleisiä lähinnä aatelin keskuudessa. Näin hän rakensi omaa identiteettiään mutta samalla järkytti luokkatasapainoa. Voidaankin nähdä, että ylellisyysasetukset olivat vastaus säätyeroihin liittyvään levottomuuteen. Daniel Rochen sanoin ylellisyysasetukset hyökkäsivät sosiaalisen imitaation mekanismeja vastaan.²¹ Ylellisyysasetusten tarkoitus oli toisaalta korostaa säätyjen eroja, mutta myös suojata henkilökohtaista ja kansallista omaisuutta. 1600-luvun Ruotsissa pelättiin merkantilismin hengessä, että varallisuus valui ulkomaille ja että perinteinen, kunnianarvoisa ja yksinkertainen pukeutumistapa katoaisi. Ylellisyysasetukset kietoutuvatkin tiiviisti käsitykseen moraalista ja siitä, mikä oli kunnollista ja sopivaa.

Jo keskiajalla korruptoituneita ulkomaisia vaikutteita oli syytetty perinteisen puvunparren pilaamisesta, mutta 1500-luvulta lähtien ulkomaisia muoteja alettiin myös tunnistaa, ihailla ja jäljitellä. Edelleen 1600-luvulla ylellisyys nähtiin

¹⁷ Ilmakunnas 2012, 15–16.

¹⁸ Pylkkänen 1970, 38.

¹⁹ Andersson, E. 2014, 15.

²⁰ Hunt 1996, 58–60, 68.

²¹ Roche 1994, 49.

ulkomaalaisena ominaisuutena, ja ulkomaalaiset vaikutteet nähtiin kiehtovina, mutta vaarallisina.²² Eva Anderssonin mukaan säädyn lisäksi paikka ja alkuperä olivatkin tärkeitä määrittäjiä sille, mikä oli kenellekin sopivaa pukeutumista. Ruotsissa asuvat ulkomaalaiset saivat pukeutua oman alkuperänsä mukaan ylellisyysasetuksista huolimatta, ja jo 1500-luvulla yleistyneet pukukirjat näyttivät mallia siitä, miten eri maissa pukeuduttiin. Tästä lähtökohdasta katsottuna ylellisyysasetukset suojasivat sekä valtion kassaa että sitä, mitä katsottiin ruotsalaisuudeksi.

Ylellisyysasetukset Ruotsissa 1600-luvulla

Ylenmääräistä ylellisyyttä erityisesti juhlatilaisuuksissa, kuten häissä ja hautajaisissa, oli rajoitettu jo keskiaikaisissa maakuntalaeissa sekä Maunu Eerikinpojan ja Kristofferin maalaeissa. 1500-luvulla Juhana III pyrki rangaistuksen uhalla vähentämään vaateylellisyyttä, mutta vasta 1600-luvulla voidaan sanoa ylellisyysasetusten yleistyneen.²³ Ensimmäinen kaikkia ruotsalaisia koskeva ylellisyysasetus on vuodelta 1644, ja se rajoitti aateliston pukeutumista juhlissa. Aatelin oikeus muotipukuun ei siis ollut rikkumaton, vaan myös heitä koski kohtuullisuuden vaatimus. Epäsuorasti asetus vaikutti muihinkin säätyihin, sillä aateliilta kiellettyjä tavaroita eivät muutkaan tietenkään saaneet käyttää.

Vuoden 1644 asetuksessa kiellettiin kulta- ja hopeakankaiden sekä -nyörien, -nauhojen ja –kaluunoiden, eli metallilankanauhojen käyttö. Myös silkkinyörit ja kaikki pitsit kiellettiin, samoin helmi- ja kultakirjonnot sekä olkavöiden ja käsineiden kirjonta. Lisäksi kiellettiin kulta-, hopea- ja silkkinapit sekä päärmeiden kaluunat, ja nyörietykset.²⁴ Ainakin pääpiirteittäin asetusta myös noudatettiin, sillä sen

²² Andersson, E. 2014, 15, 25.

²³ Jahnsson 1904, s 172.

²⁴ Stiernman 1750, 391–340.

voimaantumisen jälkeen kuviolliset kulta- ja hopeakukalliset brokadi-, satiini- ja tobiinikankaat hävisivät aateliston muotokuvista sekä myös hautajaisasuista.²⁵

Vuoden 1660 valtiopäivillä luvattiin laajentaa asetukset kaikkiin säätyihin. Näkemys oli, että sodissa ja kaupanteossa rikastuneen porvariston ”nousukasmainen pukukomeilu” vaaransi valtion talouden ja loukkasi aateliston oikeuksia. Myös hovipiireissä oli jo ehditty unohtaa kiellot ja rajoitukset. Vuoden 1664 ylellisyysasetuksissa painotetaan, että säädökset koskevat kaikkia aatelisia ja ei-aatelisia, miehiä ja naisia, ja kaikilla on velvollisuus pukeutua säätynsä mukaisesti. Asetuksessa myös paheksuttiin ulkomaisia tapoja ja muotia (*fremmande maner och mode*).²⁶ Asetuksessa on omat ohjeensa pappis- ja porvarissäädyille sen lisäksi, että siinä vahvistetaan uudestaan vuoden 1644 asetuksessa mainitut tuotteet. Soopelia saivat käyttää asusteisiin ainoastaan pappis- ja porvarissäätyjen ylimmän luokan jäsenet, mutta soopelinhännillä oli lupa koristaa päähineitä ja muhveja.²⁷ Vuoden 1644 asetus oli kieltänyt pitsit, mutta uudessa asetuksessa painotettiin, että kiello koski kaikenlaisia kudottuja, nyplättyjä, reunakirjailtuja tai ommeltuja pitsejä. Ilmeisesti pitsien käytöstä ei siis oltu kokonaan luovuttu. Lisäksi asetuksessa kiellettiin erikseen *excesser uthi linnetyg*, eli liinavaatteilla komeilu, joka oli tullut muotiin erityisesti miesten asuissa.²⁸

Vuonna 1668 vanhat asetukset uusittiin jälleen ja kauppiaita kiellettiin tuottamasta maahan kuviollisia kankaita, jotka olivat kalliimpia kuin vastaavat yksiväriset kankaat. Asetuksessa myös vaadittiin vallitsevan puvun kuusin säilyttämistä ikuisiksi ajoiksi, kiellettiin muotiuutuuksien tuomien ulkomailta sekä niiden keksiminen itse.²⁹ Tämän voi nähdä toisaalta selkeänä moraalisen kannanottona muuttuvaa muotia ja sen turhamaisuutta vastaan, ja toisaalta huolena varallisuuden uppoamisesta

²⁵ Pylkkänen 1955, 35; Pylkkänen 1970, 40, 265.

²⁶ Stiernman 1753, 228–231.

²⁷ Pylkkänen 1970, 106, Stiernman 1753, 258–287.

²⁸ Stiernman 1753, 228–231.

²⁹ Pylkkänen 1970, 43–44.

muotiluomuksiin. Porvaristoa myös muistutettiin asetuksen voimassaolosta, ja esimerkiksi Turun porvarit kutsuttiin kerran vuodessa raatihuoneelle kuulemaan, että pukuasetus oli edelleen voimassa.³⁰

Vuonna 1669 vahvistettiin jälleen papistoa koskevat asetukset, mutta sen jälkeen painopiste siirtyi ulkomaisten kankaiden tuontikieltoihin ja tullimaksujen korotuksiin. Tämä olikin tehokas tapa rajoittaa tekstiilien saatavuutta. Sillä pyrittiin myös tukemaan kotimaista tekstiilituotantoa. Raidallisten kankaiden ja ranskalaisten ylellisyystavaroiden vero tuli voimaan 1667 ja ulkomaisten kankaiden leimausmaksut määriteltiin 1687. Vuonna 1688 kiellettiin kuviollisten kulta-, hopea- ja silkikankaiden, nauhojen, nappien, nyörien, hapsujen, kaluunoiden, pitsien ja tavallisten hattujen tuonti. Kieltoa perusteltiin sillä, että kuviolliset kankaat olivat poistumassa muodista, ja näin ollen niiden hankkiminen tuottaisi vain taloudellista tappiota ruotsalaisille.³¹ Tämänkaltaisen tuontikielto oli uudenlainen tapa kontrolloida kulutusta, ja se yleistyi 1700-luvulla.

Vuonna 1693 räätäleitä kiellettiin ostamasta muita kuin kotimaisia kankaita. Myös sametin, plyysin sekä raidallisten ja kuviollisten puolisilkikankaiden tuonti kiellettiin. Seuraavana vuonna joidenkin ulkomaisten pellavakankaiden tuontia rajoitettiin ja korotettiin tuontitullia sallituille kankaille. Viimein vuonna 1699 kiellettiin ulkomaiset kuviolliset, kukalliset, raidalliset ja moniväriset silkki- ja brokadikankaat.

1600-luvun aikana tapahtui selkeä muutos siinä, miten muotiin suhtauduttiin. Siinä missä 1600-luvulla muoti katsottiin vielä olevan aatelin yksinoikeus ja perustavanlaatuisesti epäilyttävä, 1700-luvun taitteessa sitä ei enää yritettykään rajoittaa vain aatelille. Sen sijaan säätyeroa ilmaistiin materiaaleilla.³² Tämä ei kuitenkaan tarkoittanut ylellisyysasetuksista luopumista, vaan päinvastoin

³⁰ Pylkkänen 1970, 44.

³¹ Pylkkänen 1970, 44.

³² Kuokkanen 2014; Pylkkänen 1970, 201.

pukeutumista alettiin rajoittaa entistä hanakammin merkantilistisin argumentein, ja 1700-lukua voidaankin pitää ylellisyysasetusten vuosisatana.³³

Oulu 1600-luvulla

”Oulu on pieni kaupunki, jonka ympärillä ei ole maan tavan mukaan muureja. Se käy kauppaa varsinkin kaikenlaisilla turkiksilla. Siellä käy päivittäin paljon laivoja, jotka tuovat turkiksia myös Lapista, mutta se on hyvin kallista.”

- Vuonna 1616 Oulussa vierailut saksalainen aatelismies Adolf Nicklassen von Steinkallenfels³⁴

Oulu oli perustettu vuonna 1605 kuningas Kaarle IX:n käskystä Oulujoen suulle, jossa oli jo 1500-luvulta lähtien ollut vilkasta kauppatoimintaa. Paikan merkitys oli korostunut entisestään Oulunsaareen perustetun sotaleirin myötä. 1600-luvulla kaupunki kasvoi hitaasti hankaluuksien keskellä. Vaivana oli uuden kaupungin ongelmat, asukkaiden pääoman puute, sotien tuomat verotaakat, toistuvat katovuodet ja etenkin 1690-luvun nälkävuodet. Nälän ja tautien on arveltu tappaneen kolmannekselta puoleen kaupungin väestöstä. Yksin vuonna 1697 haudattiin 461 henkeä. Oulu oli kuitenkin selvästi Pohjois-Suomen kaupungeista suurin, ja 1600-luvun toisella puoliskolla Oulussa oli asukkaita hieman yli tuhat henkeä. Monet Ouluun alun perin muuttaneista porvareista olivat pohjalaisia talonpoikaislähtöisiä kauppiaita, mutta vuosisadan loppua kohti vieraslähtöisten sukujen määrä lisääntyi jonkin verran. Kauppiaiden ja käsityöläisten lisäksi kaupungissa oli omia ja kruunun palveluksessa olevia virkamiehiä, pappeja sekä opettajia ja tietenkin suuri määrä palkollisia ja työväkeä. Sosiaalisesti kaupunkilaisten ja talonpoikien ero ei ollut vielä kovin suuri, sillä monet kaupunkilaiset joutuivat harjoittamaan myös maataloutta.³⁵

³³ Aldman 2014, 46.

³⁴ Vahtola 1987b, 88.

³⁵ Vahtola 1987b, 88, 92; Virkkunen 1953, 593.

Jo 1500-luvulla Oulujoensuun kauppapaikalle oli tullut laajasti kotimaisia ja ulkomaisia kauppiaita. Eri vuosina saapui porvareita Turusta, Raumalta, Helsingistä, Porista, Norrköpingistä, Söderköpingistä, Vesteråsista, Sigtunasta, Uppsalasta ja Tukholmasta. Piitimen, Luulajan ja Etelä-Pohjanmaan talonpoikaiskauppiat sekä karjalaiset kauppiat Vienasta ja Laatokan-Karjalasta olivat myös tuttuja näkyjä satamassa. Privilegiokirjassaan Oulu oli saanut laajat oikeudet käydä kauppaa Ruotsissa ja ulkomailla, mutta jo vuonna 1614 asetettu kauppa- ja purjehdussääntö muutti tilannetta. Oulusta tuli niin sanottu maakaupunki, jolla ei ollut oikeuksia harjoittaa omaa ulkomaanakkupaa. Ruotsissa tapulikaupunkeja oli useita, mutta Suomessa tapulikaupunkioikeudet annettiin aluksi vain Turulle, Viipurille, Helsingille ja Porvoolle. Muutoksen jälkeen oululaiset saivat tehdä kauppaa vain Turun ja Tukholman porvareiden kanssa, ja nämä puolestaan pystyivät vapaasti määrittämään hinnat. 1600-luvulla tärkeimpiä vientituotteita Oulusta olivat kala, voi, vuodat, turkikset, valaanrasva eli traani sekä terva, jonka kauppa oli annettu yksinoikeudella Tukholman tervakomppanialle. Myös paikallinen kauppa oli vahvasti säädeltyä ja porvarien ja talonpoikien välinen kauppa oli keskitetty kaupunkeihin. Paikallisesti Oulu kilpaili erityisesti Raahen ja Tornion kanssa kauppa-alueista, mutta se oli kuitenkin selvästi Pohjanmaan tärkein kauppakaupunki.³⁶

Lähteiden ja metodien esittely

Vaikka Oulu oli 1600-luvulla vielä nuori ja melko pieni kaupunki, sen perukirjamateriaali on huomattavan runsas verrattuna muihin suomalaiskaupunkeihin.³⁷ Oulun maakunta-arkistossa säilytetään yhteensä 112 alkuperäistä perukirjaa 1600-luvulta, ja nämä perukirjat muodostavat tutkimuksen päälähderyhmän.³⁸

³⁶ Vahtola 1987b, 67–68; Vahtola 1987b, 95–96.

³⁷ Muualla on säilynyt yhteensä vain joitakin kymmeniä perukirjoja. Markkanen 1988, 17, 22.

³⁸ Oulun Maakunta-arkisto, Oulun raastuvanoikeuden I arkisto (tästä eteenpäin OMA), Ale:1 ja OMA Ale:2.

Perukirja on asiakirja, johon on luetteloitu ja arvioitu vainajan omaisuus. Vuonna 1734 Ruotsin valtakunnanlaki velvoitti tekemään perukirjan jokaisesta kuolinpesästä kolmen kuukauden kuluessa kuolemantapauksesta, mutta jo aiemmin perukirjoja tehtiin etenkin kaupungeissa ja varsinkin silloin, kun vainajalla oli alaikäisiä lapsia.³⁹ Perukirjassa listattiin vainajan omaisuus ja arvotettiin se perinnönjaon sekä perintöveron helpottamiseksi. Siihen tuli merkitä vainajan kiinteä omaisuus, irtaimisto, varat ja velat. Perukirjaan saatettiin kirjata myös vainajan ikä, siviilisääty, ammatti, asuinpaikka sekä tietoja puolisoista ja lapsista. Sen tärkein tehtävä oli kuitenkin listata kaikki kiinteä ja irtain omaisuus ja näin varmistaa pesän köyhäinkassaan maksaman summan suuruus sekä oikeudenmukainen ja selvä perinnönjako. Ilmoittaja toimi valan velvoittamana ja arvioinnin suorittivat kaupungeissa pormestari ja raadin nimittämät rehelliset miehet.⁴⁰

Perukirjojen rakenne vakiintui jo hyvin varhaisessa vaiheessa ja siitä ei juurikaan poikettu eri puolilla Suomea. Vainajan tietojen jälkeen lueteltiin hänen kiinteä omaisuutensa, kuten talot, tilat ja pellot, ja sen jälkeen vaihtelevalla tarkkuudella vainajan irtain omaisuus, kuten kalusteet, kotieläimet, kulta-, hopea-, messinki-, tina- ja rautaesineet, petivaatteet, liinavaatteet, vaatteet ja muu omaisuus, kuten kirjat ja pientavarat. Vaatteita on saatettu luonnehtia esimerkiksi uusiksi, vanhoiksi tai kuluneiksi, ja niiden väri, materiaali ja korsiteet on saatettu mainita. Joskus vaatteita ei ole eritelty lainkaan, vaan niille on arvioitu kokonaisarvo. Usein perukirjan yhteydessä oli myös tiedot perinnönjaosta. Lain mukaan omaisuuden ulkopuolelle sai jättää puolisolle kuluneen 1/20 osan varallisuudesta, kihlasormuksen sekä pitovaatteet.⁴¹

Aiemmin Oulun perukirjoja on käsitellyt Alf Brenner teoksessa *Oulun kaupungin perunkirjoituksia 1653–1750* (Suomen sukututkimusseuran julkaisuja, 1963). Brenner on luetteloinut teokseensa hyvin tarkasti kiinteän omaisuuden sekä arvokkaimmat

³⁹ Kuuse 1980, 217–220.

⁴⁰ Kuuse 1980, 217–220; Markkanen 1988, 17–22.

⁴¹ Kuokkanen 2016, 14.

esineet kuten kulta- ja hopeaomaisuuden sekä kirjat, mutta vähäpätöisemmän omaisuuden listaamisessa hän on ylimalkaisempi. Hän jättää monesti vaatteet mainitsematta kokonaan. Brenner on joiltain osin suomentanut asiakirjoissa esiintyviä nimiä, kun taas tässä tutkimuksessa käytetään perukirjoista löytyviä, usein ruotsinkielisiä muotoja nimistä.

Oulun maakunta-arkistosta on 46 perukirjaa, johon on lueteltu mukaan vaatteita. Näistä 24 on miesten perukirjoja, 18 naisten perukirjoja ja 4 yhteisiä perukirjoja, jotka on tehty molempien puolisoitten kuoltua. Kuuteen perukirjaan on merkitty myös vainajan kauppapuodin inventaario (liite 1). Perukirjojen ihmiset edustavat kaupungin asukkaita; raatimiehiä, kauppiaita, käsityöläisiä, virkamiehiä, palkollisia ja heidän vaimojaan. Kaikkien asemaa ei ole kerrottu perukirjoissa. Tällöin on pyritty arvioimaan henkilön sosioekonomista asemaa hänen pesänsä arvon perusteella, mutta aina sekään ei ole mahdollista, sillä joskus myös pesän arvo on jätetty kirjaamatta.

Materiaalista kulttuuria tutkittaessa perukirjat ovat arvokas lähderyhmä, mutta niiden luonne tuo mukanaan myös tiettyjä haasteita. Varsinkin 1600-luvulla, jolloin perukirjat eivät vielä olleet pakollisia, on tärkeää muistaa, että niissä ovat ylliedustettuina pieni, pääasiassa varakas ja urbanisoitunut kansanosia, joiden jälkeläisten intresseissä on ollut laatia perukirja varmistamaan oikeudenmukainen perinnönjako. Perunkirjoitus tehtiin sitä todennäköisemmin, mitä rikkaammasta vainajasta oli kyse.⁴² Näin ollen tämän ajan perukirjat vääristävät kuvaa vaatteiden ja asusteiden omistamisesta.

Sen lisäksi, että perukirjoja tutkittaessa täytyy ottaa huomioon, kenen omaisuutta luetteloidaan, täytyy myös luettelija ja luetteloinnin tarkkuus ottaa huomioon. Tärkeää on pohtia, mitä perukirjasta on jätetty pois, vaikka mistään poisjätetystä ei tietenkään ole jäänyt mitään todisteita. Tärkeät ja arvokkaat esineet ovat yleensä lueteltu paljon tarkemmin kuin pienet, arkiset ja vähempiarvoiset esineet. Lisäksi toiset perukirjan laatijoista ovat ehkä olleet perinpohjaisempia kuin toiset, mikä saattaa selittää sen,

⁴² Markkanen 1988, 52–54.

että toisista testamenteista puuttuu tiettyjä esineitä.⁴³ Esimerkiksi joissain Oulun perukirjoissa ei ole listattu lainkaan vaatteita, vaikka tosiasiaa jokaisen on täytynyt omistaa edes jotain vaatteita. Vähäpätöisempiä tavaroita on myös voitu niputtaa perukirjassa yhteen sen sijaan että jokainen olisi luetteloitu erikseen.

Luettelointiprosessin lisäksi itse luettelo aiheuttaa rajoitteita. Vaatekappaleet on usein kirjattu ylös luettelomaisesti ja vaatteiden typologia jää hämäräksi. Jos vaatekappaletta kuvailtiin perukirjassa, saatettiin mainita esimerkiksi vaatteen väri, materiaali, mahdollinen vuori tai koristeet. Perukirjat eivät tarjoakaan samanlaista tilaisuutta tutkia vaatteiden rakennetta ja yksityiskohtia kuin kuvalliset ja arkeologiset lähteet, mutta ne antavat tietoa muun vaatetyypeistä ja -termeistä, väreistä sekä materiaaleista. Toinen perukirjojen ja muiden asiakirja-aineistojen kiistaton etu on se, että niissä mainitut vaatteet ovat todella olleet olemassa. Toisin sanoen asiakirjalähteitä ei vaivaa romaanien ja kuvallisten lähteiden idealisointi ja tyylyttely.

Mielessä on myös pidettävä, että perukirjat kuvaavat sitä omaisuutta, joka ihmisellä oli kuollessaan. Toisin sanoen vanhat ihmiset ovat yliedustettuina perukirjoissa, ja lisäksi heidän on täytynyt omistaa ainakin suurin osa omaisuudestaan jo pitkään ennen kuolemaansa ja perukirjan laatimista. Tämä tarkoittaa sitä, että perukirjat eivät välttämättä kuvaa laatimisensa aikaista uusinta muotia.

⁴³ Weatherill: 1988, 204–204.

Kauppojen tarjonta

Mistä vaatteet, kankaat ja pientavara hankittiin?

1600-luvulla kaupan harjoittaminen oli tiukasti valtion säätelemää.

Ulkomaankauppaoikeus oli varattu tapulikaupungeille, mutta myös kaupankäynti oli rajoitettu tiettyihin paikkoihin sekä tietyille ihmisille. Kauppaa sai käydä ainoastaan kaupungeissa sekä erityisinä markkinapäivinä maaseudulla, eikä kuka tahansa saanut kaupustella mitä halusi. Sen, joka halusi asettua kaupunkiin harjoittamaan kauppaa, käsitöitä tai elinkeinoa, tuli saada niin sanonut porvarinoikeudet. Lisäksi eri ammattikunnat vahtivat, että niiden jäsenten oikeus harjoittaa ammattiaan toteutui, ja ne reagoivat, jos joku ulkopuolinen harjoitti kauppaa niiden jäsenten kustannuksella.⁴⁴ Esimerkiksi vuonna 1648 Viipurissa rihkamakauppiaat uhkasivat sulkea puotinsa, koska kaupungin räätälit olivat myyneet asiakkailleen kangasta, nyörejä sekä muita vaatteiden koristeluun käytettyjä tarvikkeita.⁴⁵

1600-luvun puolessa välissä tekstiilien tarjonta oli lisääntynyt laajenevan kaupankäynnin ansiosta, ja myös tekstiilikauppiaiden ja käsityöläisten määrä kasvoi. Tämä johti kasvavaan kilpailuun alalla ja ostajan markkinoihin. Kauppojen määrä lisääntyi ja tavaroita alettiin markkinoida eri tavalla.⁴⁶ Useimmissa ruotsalaiskaupungeissa oli 1600-luvun loppuun mennessä kolmesta kuuteen puotia, jotka myivät tekstiilejä. Useimmat näistä kaupoista toimivat tapulikaupunkien kauppiaiden ja jälleenmyyjien välikätenä, myyden tuotteita sekä paikallisille ostajille että lähiseudun pienkauppiaille. Pienemmissä kaupungeissa kauppiaat eivät olleet vielä kovin erikoistuneita, ja keskihintaisia tekstiilejä löytyi monen kauppiaan varastosta. Jokainen kauppias oli kuitenkin erikoistunut tiettyntyyppisiin kankaisiin ja tietyntasoihin asiakkaisiin, ja kauppojen tarjonta oli tämän mukaan hyvin yksilöllistä.

⁴⁴ Heino 1984, 74–84; Pylkkänen 1970, 46–47, 102.

⁴⁵ Pylkkänen 1970, 102–103.

⁴⁶ Aldman 2014, 55.

Kauppiaat käyttivät itse niitä kankaita, joita he myivät, joten olivat usein eräänlaisia käveleviä mainoksia omille tuotteilleen. Valmiskaupan lisäksi kauppiaat myivät kankaita myös tilausten perusteella, mutta kankaiden toimituksessa saattoi kulua useita kuukausia. Vuosisadan loppupuolella kauppojen valikoimiin alkoi tulla lisää valmiiksi leikattuja kankaita sekä valmistavaroita, kuten lasten vaatteita, jakkuja, kotitakkeja ja -nuttuja. Pienissä kaupungeissa ja maaseudulla tekstiilejä saattoi ostaa myös markkinoilta sekä kuljeskelevilta kauppiailta. Nämä olivatkin tärkeitä jakelun muotoja etenkin maaseudun asukkaille.⁴⁷

Oulujoen suulla oli harjoitettu kauppaa jo ennen kaupungin perustamista, ja kaupungin perustamisen jälkeen kaupankäynti tietenkin vain vilkastui. Kauppaa käytiin kauppa-aitoissa, jotka valtio omisti ja vuokrasi kauppiaille. Talonpojat oli velvoitettu pitämään aitat säällisessä kunnossa. Porvareiden ja talonpoikaiskauppiaiden lisäksi kesäisin satamaan palveluitaan tarjoamaan tuli myös runsaasti käsityöläisiä, kuten suutareita, räätäleitä, rauta- ja vaskiseppiä, tynnyrintekijöitä, oluenpanijoita ja nahanparkkaajia.⁴⁸

Kauppa-aittojen lisäksi myyntiä harjoitettiin erillisissä liiketiloissa kaupungin keskustassa sekä asuintalojen alakerroissa olevissa puodeissa. Tällaiset asuintilojen yhteydessä olevat puodit ovat olleet etenkin käsityöläisten parissa yleisiä ja ne ovat luultavasti yhtä vanhaa perinnettä kuin käsityöammatit.⁴⁹ Yleensä perukirjoissa ei juuri kuvailtu kauppapuotien sisustusta tai välttämättä edes mainittu, missä tavaroita oli myyty. Hyvän käsityksen siitä, miltä varakkaan kauppiaan puoti on näyttänyt, saa helsinkiläisen Torsten Burgmanin perukirjasta vuodelta 1701. Hänen talonsa yhteydessä olleessa puotitilassa oli kaksi myyntitiskiä, kaappi, vaatekaappi ja arkkuja myyntitavaroiden säilyttämiseen sekä pulpetti puotipalvelijoille. Lisäksi inventaariossa

⁴⁷ Aldman 2014, 51, 57–60; Dahl & Lempiäinen 2014, 8.

⁴⁸ Vahtola 1987, 67.

⁴⁹ Dahl & Lempiäinen 2014, s. 3.

on lueteltu tuoleja ehkäpä asiakkaiden mukavuudeksi ja ilmoitustauluja joko myyntiin tai kaupan tarpeisiin.⁵⁰

Oulussa paikallisten kauppiaiden sekä Turun ja Tukholman tapulikaupunkien kauppiaiden lisäksi kauppaa tekivät myös karjalaiset kauppiaat. Kustaa Vaasa oli jo 1540-luvulla kieltänyt karjalaisen kaupankäynnin, koska näiden ajateltiin vievän polkuhintaan maakunnan parhaat tuotteet ja vaikeina aikoina heitä epäiltiin myös vakoilusta. Kielto ei kuitenkaan ollut voimassa pitkään, sillä karjalaisten myivät alueen asukkaille tarpeellisia tavaroita, kuten hampppua, pellavaa, sarkaa, palttinaa, päähineitä, käsineitä ja saippuaa muita halvemmalla.⁵¹

Kauppojen tarjonta

1600-luvun Oulusta on säilynyt kuusi puodin inventaariota, johon on lueteltu myyntitavaroita nimellä *kramgods*. Tämä tarkoitti sananmukaisesti pikkutavaraa tai sekalaisia myyntitavaroita, joita myytiin puodista tai markkinakojusta. Tämän lisäksi joissain perukirjoissa tulee vastaan termi *köpmans waror*. Veikko Kerkkonen on suomentanut tämän kauppamiehen tavaroiksi, ja se esiintyy 1600-luvun kauppatilastoissa vientituotteiden joukossa. Niissä kauppamiehen tavaroihin on mainittu muun muassa voi, tali, juusto, liha, tina sekä muita alkutuotannon tuotteita, kotieläimet, sekä joitain yksinkertaisia valmist tuotteita kuten saippua ja kintaat.⁵² Myös Oulussa tämän otsikon alle luetellut tuotteet näyttäisivät olevan saman tyyppisiä tuotteita, ja ne on jätetty pois tutkimuksesta. Kauppojen inventaariot ovat vuosien 1658 ja 1699 välitä, joten ne antavat hyvän käsityksen siitä, minkälaisia tuotteita oli tarjolla tutkittuna ajanjaksona.

Vanhin kaupan inventaario on vuodelta 1658, Ture Pederssonin perukirjasta. Pedersson oli erittäin varakas raatimies ja kauppias, ja hän on tarjonnut kaupassaan

⁵⁰ Lehto 2007, 28–29.

⁵¹ Vahtola 1987a, 67.

⁵² Kerkkonen 1938, 89–90.

laajan valikoiman erilaisia tuotteita. Hänellä on ollut myynnissä muun muassa 5 taaleria kyynärältä maksavaa vihreää verkkaa ja kuusi taaleria kyynärältä maksavaa mustaa verkkaa, sekä puolitoista kyynärää mustaa hienoa verkkaa, jonka hinta kyynärältä on ollut jopa 24 taaleria. Hienon veran lisäksi Pedersson on tarjonnut erilaisia keskihintaisia villakankaita, kuten raskia (*rask*), villaripsiä (*groffgrön*) ja saiania (*sayan*).⁵³ Valikoimaan on kuulunut myös kymmeniä kyynäriä sleesialaista ja turkulaista palttinaa. Koska oululaiset saivat tehdä kauppaa ainoastaan Turun ja Tukholman porvarien kanssa, on luonnollista, että turkulaista pellavaa löytyy kauppapuotien valikoimasta. Kankaiden lisäksi Pederssonin kauppapuodista on voinut ostaa myös lukuisia erilaisia koristenauhoja, nyörejä, nappeja ja vyön heloja sekä ristimyssyjä. Valikoimissa on ollut myös neljä paria villakarstoja (*ull kardar*) sekä kaksikymmentä paria neulepuikkoja (*strump stikor*), joita on käytetty nimensä mukaisesti sukkieneulomiseen.⁵⁴

Per Tolfwansin myyntitavarat oli säilötty vuonna 1663 arkussa raastupaan odottamaan hänen omaisiaan. Tolfwansin kauppa on tarjonnut erityisesti nappeja asiakkailleen, sillä hänellä on ollut niitä useanlaisia. Arkussa on ollut muun muassa 29 ½ tusinaa ”aitoja” viitannappeja, 21 ½ tusinaa tavallisia ja 22 tusinaa silkkisiä ja kamelinkarvaisia röijyn nappeja sekä kolme krossia⁵⁵ ja kaksi tusinaa mustia nappeja, joissa on lasiset kivet. Eri vaatteille tarkoitetut napit ovat ehkä olleet eri kokoisia. Nappien lisäksi hän on myynyt erilaisia villakankaita kuten mustaa trippiä (*trip*) ja kamlottia (*camblot*), punaista kerseitä (*kersey*) ja turkkilaista makieria (*turkisk makey*). On epävarmaa, onko *makier* ollut todella Turkista, vai onko sitä pidetty jollain tavalla turkkilaisena valmistustapansa tai kuosinsa takia. Lisäksi Per Tolfwansin jäämistössä on erilaisia nauhoja ja neljä paria naisten sinisiä sukki.⁵⁶

⁵³ Kappaleessa ”Kankaat, kuosit ja värit” käsitellään tarkemmin eri kangaslaatuja.

⁵⁴ Ture Pederssonin perukirja 27.4.1658. OMA Ale:1.

⁵⁵ Krossi on 12 tusinaa eli 144.

⁵⁶ Per Tolfwansin perukirja 3.4.1663. OMA Ale:1.

Varakkaan kauppiaan Olof Hinderssonin jäämistössä vuonna 1676 olevat myyntitavarat olivat lähinnä karkeita ja halpoja villa- ja pellavakankaita. Valikoimaan on kuulunut muun muassa noin parikymmentä kyynärää karkeaa kaffaplyysiä (*buurkaffs*), vihreää villatoimikasta (*kersey*) ja mustaa tusinaverkaa (*dusinkin*), 480 kyynärää valkoista sarkaa (*walmar*), 37 kyynärää vanhaa purjekankaaksi sopivaa pellavaa ja säkkikangasta. Valikoimasta löytyi 16 kyynärää vihreää kukallista *sayania*, mutta arvonsa perusteella se ei ole ollut kovin hienolaatuista. Kankaiden lisäksi Olof Hindersson on myynyt erilaisia raanuja, vilttejä ja nahkoja.⁵⁷ Hänen omaisuutensa on ollut yksi tutkitun ajanjakson suurimmista, ja voisi ajatella, että hän on menestynyt myymällä tavallisia kankaita tavallisille ihmisille.

Vuodelta 1681 olevassa Hindrich Hindrichsson Matilaisen perukirjassa on listattu kauppavaroihin muutamia erilaisia villakankaita, kuten verrattain arvokkaita mustaa ja ruskeaa verkkaa sekä keskihintaisia raskia, saiania ja boijia (*boij*). Lisäksi hänellä on ollut valikoimassaan naisten saianista tehtyjä myssyjä, hienoa sleesialaista pellavaa sekä painettua pellavaa (*trycht lärft*). Se on ollut kuitenkin vain 22 äyrin arvoista kyynärältä.⁵⁸

Samuel Jöransson Hiltusen lesken kauppapuodin jäämistössä on ollut vuonna 1686 paljon erilaisia keskihintaisia kankaita. Listattu on esimerkiksi seitsemän kyynärää mustaa polamiittia (*polamit*), yhteensä yhdeksän kyynärää mustaa saiania ja 6 $\frac{3}{4}$ kyynärää punaista saiania, sinistä, vihreää ja sleesialaista verkkaa, seitsemän kyynärää kerseitä sekä 4 $\frac{3}{4}$ kyynärää painettua pellavaa. Pienen nauha- ja hakasvalikoiman lisäksi kaupassa on ollut tarjolla myös ristimyssyjä ja naisten liinamyssyjä.⁵⁹

Simon Pilckarin, varakkaan raatimiehen ja porvarin, kauppapuodissa on ollut vuoden 1699 inventaariossa pieni määrä keskihintaisia villakankaita, kuten mustaa saiania, kaffaa (*kaff*) ja leideniläistä verkkaa, sekä vihreää friisiläistä ja leideniläistä verkkaa 5–7

⁵⁷ Olof Hinderssonin perukirja 21.11.1676. OMA Ale:1.

⁵⁸ Hindrich Hindrichsson Matilaisen perukirja 10.1.1681. OMA Aie:1.

⁵⁹ Nimetön, Samuel Hiltusen vaimon perukirja 16.8.1686. OMA Aie:1.

markan kyynärähintaan. Arvokkain vihreä verkkakangas on arvioitu 3 taalerin arvoiseksi kyynärältä. Pilckarin kauppapuodin valikoimassa on ollut myös erilaisia nyörejä ja nauhoja. Lisäksi puodista on löytynyt läiketaftia (*taffelyster*), pitsiä sekä kimallennauhaa (*glitterband*), johon oli kudottu mukaan hopealankaa.⁶⁰

Näyttää siltä, että Oulussa kaupat eivät olleet vielä kovin erikoistuneita, vaan kaikki myivät useammanlaisia tavaroita. Eroja kuitenkin löytyi tavaroiden hinnassa ja laadussa. Toiset kaupat olivat selvästi erikoistuneet hienompiin tuotteisiin kuin toiset. Kauppojen tarjonta on heijastanut vahvasti paikallista kulttuuria, eikä ainoastaan kansallista makua,⁶¹ ja kauppapuotien inventaarioiden valossa Oulu näyttäytyy melko vanhanaikaiselta ja vaatimattomalta kaupungilta. Suurin osa tarjolla olleista kankaista on ollut keskihintaisia ja melko tavanomaisia, eikä valikoimissa ole juuri ollut suosittuja uutuuskankaita, kuten puuvillaa.

Myöskään valmistavaroita ei ole ollut paljon tarjolla. Inventaarioissa mainitaan sukkia, hansikkaita ja liinamyssyjä, ja nämä tavarat ovatkin olleet ensimmäisiä valmistavaroita kauppojen valikoimissa.⁶² Isompia valmisvaatteita, kuten lasten vaatteita tai neulottuja jakkuja inventaarioista ei löydy. Muutos vuosisadan loppua lähestyttäessä näkyy kuitenkin jossain määrin kauppojen inventaarioissa. Tällöin valikoimissa yleistyvät esimerkiksi tupakkakotelot, piiput ja mausteet. On vaikea sanoa, onko tämä vain lähteiden fragmentaarisuudesta johtuvaa sattumaa, mutta ainakin ajallisesti näiden tuotteiden ilmestyminen perukirjoihin osuu yhteen niiden yleistymisen kanssa.

⁶⁰ Simon Pilckarin ja Magdalena Sundelian perukirja 21.3.1699. OMA Ale:1.

⁶¹ Aldman 2014, 60.

⁶² Dahl ja Lempiäinen 2014, 8–10.

Oululaisten vaateomaisuus

Yleispiirteitä

Vaatteet säilytettiin usein arkuissa. Monesti perukirjassa on heti vaatteiden jälkeen lueteltu arkku (*kista*) ja joskus vaatteet on sanottu pakatun arkkuun esimerkiksi perillisiä varten. Vaatteet olivat selkeästi arvokkaita. Aina perukirjoissa ei ilmoitettu omaisuuden tai yksittäisten tavaroiden arvoa, mutta kun ne ilmoitettiin, vaatteet muodostivat merkittävän osan ihmisten omaisuudesta. Arvokkaimmillaan vaatteet saattoivat olla saman hintaisia tai jopa kalliimpia kuin pelto tai aitta. Vaatteita annettiin ja saatiin pantiksi ja maksuksi veloista, ja niitä annettiin myös palkaksi palvelijoille. Esimerkiksi vuonna 1694 porvari Matts Töyrän perukirjassa renkipojalle Matts Jacobsonille on osoitettu palkaksi kahdet rikkinäiset pellavaiset aluspöksyt, kuluneet lapinhanskat ja sarkainen alusröijy.⁶³

Koska perukirjan tekeminen ei ollut vielä pakollista, monesti perukirja tehtiin vasta silloin, kun leski oli menossa uusiin naimisiin tai molemmat puoliset olivat kuolleet. Etenkin jälkimmäisessä tapauksessa perukirjaan on usein listattu kummankin puolison vaateomaisuutta, mutta aina niitä ei ole eroteltu toisistaan. Koska miesten ja naisten vaatteiden termit ovat joissani määrin samoja, näissä tapauksissa on toisinaan hyvin vaikea arvioida, kummalle puolisoista vaate kuului. Tällöin vaatteiden on katsottu kuuluvan sille henkilölle, jonka perukirja on kyseessä, ellei sitten epäselvä termi ole mainittu selvästi jommankumman vaatteiden joukossa, jolloin sen on päätelty kuuluvan samaan ryhmään.

Läheskään aina kaikkia vaatteita ei lueteltu perukirjaan. Joskus perukirjassa oli mukana ainoastaan vaatteet, jotka menivät esimerkiksi velkojen maksuun tai suoraan lapsille. Tavallista oli, että vähemmän arvokkaita vaatteita ei eritelty, vaan tyydyttiin toteamaan esimerkiksi, että alusvaatteita ei arvioitu. Alusvaatteet ja kengät ovatkin sellaisia, joita ei juuri mainittu perukirjoissa muutamia poikkeuksia lukuun ottamatta.

⁶³ Matts Töyrän ja Samuel Pietilän perukirja 7.3.1694. OMA Ale:1.

Tämä ei kuitenkaan ole kovin erikoista, sillä 1600-luvulla perukirjoihin ei vielä aina kirjattu kaikkea omaisuutta kovin tarkasti, ja etenkin alusvaatteet ja kengät kuluivat nopeasti ja olivat melko vähäisiä arvoltaan. Englantilainen tilastotieteilijä Gregory King arvioi 1690-luvulla, että yhden ihmisen täytyi vuodessa ostaa kahdet uudet kengät.⁶⁴ Tämä kuvaa hyvin sitä, kuinka nopeasti nahkapohjaiset kengät kuluivat puhki.

Oulussa vaatteita on listattu perukirjoihin vaihtelevasti. Joskus vaatteita ei ole mainittu lainkaan, ja toisinaan taas ne on kirjattu perukirjaan yhtenä erittelemättömänä merkintänä. Kun vaatteet on yksilöity, on käytäntö silloinkin vaihdellut. Toisinaan ne on kuvattu hyvin yksityiskohtaisesti eritellen materiaali, väri ja koristeet, toisinaan tarkempi kuvailu puuttuu ja arvokin on jätetty listaamatta.

Vaatteet on usein lueteltu otsikon *gång kläder* alle, joka tarkoittaa kirjaimellisesti käyntivaatteita eli arkivaatteita. Pyhävaatteita ei Oulussa ole erikseen mainittu nimeltä. Alusvaatteet on toisinaan lueteltu otsikon *lin kläder* – eli liinavaatteiden – alle, mutta useammin niitä ei ole mainittu lainkaan tai ne on listattu muiden vaatteiden kanssa yhteen.

Itse vaatetermit ovat toisinaan ongelmallisia. Paperilla olevan sanan yhdistäminen käytössä olleeseen vaatteeseen voi olla haastavaa, eikä tarkkaa typologista analyysiä ole aina mahdollista tehdä. Lisäksi joitakin termejä on käytetty useita vuosisatoja, ja niiden merkitys on muuttunut ajan kuluessa.⁶⁵ 1600-luvun vaateesta on vielä tutkittu verrattain vähän, eikä luotettavaa referenssimateriaalia ole kovin paljon. Tässä tutkimuksessa nojataan paljon Riitta Pylkkäsen tekemään tutkimukseen vaatteiden typologian osalta. Toinen arvokas lähde on Cecilia Aneerin tutkimus, sillä hän on pystynyt yhdistämään Ruotsin hovin vaatekammerin asiakirjalähteitä Livrustkammarenin kokoelmissa oleviin säilyneisiin vaatteisiin.

⁶⁴ Harte 2009, 369.

⁶⁵ Katso esimerkiksi Dahl 2009; Lempiäinen 2014; Pylkkänen 1956.

Naisten vaatetus

1600-luvulla kaupunkilaisnaisten asut olivat vielä pääosin melko yksinkertaisia. Vuoden 1644 ylellisyysasetus koski ainoastaan aateliala, mikä kertoo siitä, että alempien säätyjen pukeutumisesta ei nähty ongelmana. Asiakirjalähteissä näkyy, että aatelisrouvan (*fru*) ja porvarisvaimon (*hustru*) pukujen katsottiin olevan selvästi erilaiset. Tukholman rääätäleiden hinnastossa eroteltiin nämä kaksi pukua toisistaan,⁶⁶ ja vuonna 1662 Turussa professorin ja tullikirjurin vaimot joutuivat sanaharkkaan jälkimmäisen liian hienosta puvusta, jota professorin vaimo nimitti rouvanpuvuksi (*hon går ju uthi fru drächt*).⁶⁷

Aatelisnaisten puku otti vaikutteita kansainvälisestä muodista, mutta porvarisnaiset pukeutuivat pääosin perinteiseen, tummasävyiseen asuun. Siihen kuului yleensä hame, röijy, kassiakka tai jakku, aluspaita ja sukat. Asuun kuului myös valkoinen liinakaulus ja kalvosimet sekä valkoinen tai värillinen esiliina. Naimisissa olevat naiset ja lesket peittivät päänsä valkoisella liinamyssyllä, jonka päälle puettiin myssy.⁶⁸ Oulun perukirjoissa lähes kaikki naiset ovat omistaneet hameen, kassiakan ja röijyn tai jakun, sekä vaihtelevan määrän muita vaatekappaleita, mutta vaatteiden nimet ja määrät vaihtelivat suuresti.

Hameesta käytetään perukirjoissa nimitystä *kjortel*. Termillä on pitkä historia, ja se tarkoitti vielä keskiajalla mekkoa. Pikkuhiljaa vaatetuksen muuttuessa termi alkoi 1500-luvulla tarkoittaa myös hametta⁶⁹, ja 1600-luvulla sen voi useimmiten tulkita hameeksi, etenkin porvarisnaisilla. Hameet olivat 1600-luvulla leveitä ja runsaita. Ne oli tehty useasta kankaanleveydestä, jotka oli laskostettu vyötärölle. Useita hameita käytettiin yleensä päällekkäin tuomassa lisää volyymia helmaan. Päällimmäisen hameen helma oli muodikasta nostaa ylös kiinnitysnyöreillä tai kantaa sitä kädessä, ja

⁶⁶ Pylkkänen 1970, 200.

⁶⁷ Ibid, 214.

⁶⁸ Ibid, 212.

⁶⁹ Lempiäinen 2014, 33–34; Pylkkänen 1956, 106–108.

ulkona päällimmäisen hameen helmat vedettiin toisinaan pään yli suojaksi. Muodikkaissa puvuissa päällimmäinen hame oli vuosisadan loppupuolella toisinaan myös edestä avoin, paljastaen alushameen. Yleensä hameen helma koristeltiin nauhoituksella, tai etenkin aatelisten tapauksessa myös pitseillä tai kaluunoilla.⁷⁰ Lähes kaikissa naisten perukirjoissa on lueteltu ainakin yksi hame, ja tavallisimmillaan hameita oli lueteltu kolme tai neljä. Neljä on suurin määrä hameita, joita perukirjoissa esiintyy. Varakkaalla kauppiaan leskellä Margareta Hansdotterilla on ollut kolme hametta, joista kaksi on ollut 50 taalerin arvoisia silkkihameita ja yksi 15 taalerin arvoinen hollantilaisesta kamlotti-villasta tehty hame. Matts Röijningin vaimovainaja puolestaan oli omistanut neljä hametta, mutta ne olivat kaikki vanhoja ja kuluneita, tehty sarasta ja polamiitista ja vain muutaman taalerin arvoisia.⁷¹

Röijy, eli *tröya* oli 1600-luvulla ensisijaisesti porvarisnaisten vaatekappale. Tukholman räätälihinnastossa vuonna 1654 mainittiin aatelisnaisten luettelossa ainoastaan palvelijattaren pitsikoristeinen, luilla jäykistetty röijy. Röijyt olivat malliltaan istuvia jakkumaisia vaatekappaleita. Niissä oli yleensä kapeat hihat, joiden olkasaumat oli perinteisesti peitetty olkasiivillä, eräänlaisilla ylimääräisillä kangaskappaleilla. Kiilat levittivät tavallisesti röijyn helmaa. Röijy kiinnitettiin napeilla, hakasilla tai nauhoilla. Toisinaan naisten röijyissä oli miesten röijyn tapaan pieni pystykaulus, jolloin sitä kutsuttiin kaulusröijyksi (*kragetröya*).⁷² Tällainen mustasta verasta valmistettu kauluksellinen röijy on ollut muun muassa Malin Hemmingsdotterilla.⁷³ Röijyt saattoivat olla kirjottuja, tehty kuvioiduista kankaista tai yksivärisestä villasta. Röijy ja hame saattoivat myös muodostaa yhtenäisen kokonaisuuden. Vuonna 1700 röijyä ei edes mainittu Turun räätäliammattikunnan mestarinäytevaatimuksissa, mikä kertoo

⁷⁰ Pylkkänen 1970, 256–263.

⁷¹ Margareta Hansdotterin perukirja 5.11.1684. OMA Ale:1; Matts Röijningin vaimon perukirja 24.4.1688. OMA Ale:1.

⁷² Pylkkänen 1970, 249–253.

⁷³ Malin Hemmingsdotterin perukirja 8.11.1677. OMA Ale:1.

siitä, että suuremmissa kaupungeissa röijy alkoi olla pois muodista.⁷⁴ Oulussa röijy oli selvästi suosittu vaatekappale vielä vuosisadan loppuun asti.

Röijyn päällä pidettiin **kassiakkaa** (*kassjacka*), ja se toimi monesti naisten ainoana ulkovaatteena. Kassiakka oli omaksuttu naisen asuun miehiltä. Se oli väljä, puolipitkä takkimainen kaapu, jossa on väljät riippuhihat (kuvat 1 ja 2). Kassiakat oli usein vuorattu turkiksiin, ja ne sopivat hyvin sekä ulko- että sisäkäyttöön. Pylkkäsen mukaan kassiakkoja ei yleensä valmistettu samasta kankaasta hameen kanssa.⁷⁵ Oulussa suurin osa naisista omisti yhden tai kaksi kassiakkaa. Varakkaan kauppiaan leski Margareta Hansdotter omisti jopa neljä kassiakkaa.⁷⁶ Ilmeisesti 1680- ja 90-luvuilla kassiakkoja ei enää mainittu muiden alueiden perukirjoissa,⁷⁷ ja Oulussakin niitä kuvattiin vanhoiksi ja kuluneiksi.

Jakku (*jacka*) oli kassiakan tavoin väljähkö, puolipitkä takkimainen vaate, jota alettiin käyttää kassiakan rinnalla noin 1660-luvusta lähtien. Ilmeisesti kassiakkoja myös muodistettiin jakuiksi, mutta asiakirjojen perusteella on vaikea sanoa, miten kassiakka ja jakku ovat tarkalleen eronneet toisistaan.⁷⁸ Jakussa on kuitenkin ollut mitä ilmeisimmin samantapaiset hihat kuin röijyssä, eikä riippuhihoja, kuten kassiakassa. Muutamia jakkuja mainitaan Oulun perukirjoissa. Ensimmäiset jakut on listattu perukirjoihin jo 1670-luvulla, mutta silloin niitä oli vielä yksi per perukirja. Vuosisadan loppua myöten jakkujen määrä lisääntyi yksittäisissä perukirjoissa niin, että niitä oli kaksi, kolme tai viisi. Vuonna 1697 tullivirkailija Jacob Langin perukirjassa hänen edesmenneen vaimonsa vaatteisiin on lueteltu röijy, joka on vedetty yli ja korjattu jakuksi. Ilmeisesti näiden kahden vaatteen ero ei ole aina ollut kovin selvä, tai röijy terminä alkoi jäädä pois käytöstä. Margeta Simonsdotterin perukirjassa vuonna 1671

⁷⁴ Pylkkänen 1970, s. 249.

⁷⁵ Pylkkänen 1970, 227–229.

⁷⁶ Margareta Hansdotterin perukirja 5.11.1684. OMA Ale:1.

⁷⁷ Pylkkänen 1970, 228.

⁷⁸ Pylkkänen 1970, 228, 253.

on listattu jakun lisäksi yksi alusjaku (*under jacka*).⁷⁹ Kylmällä ilmalla oli tavallista pukea useita kerroksia vaatteita päällekkäin. Ehkä tämä alusjaku oli vähemmän hieno ja tarkoitettu aluskerrastoksi.

Nuttu (*jacke tröya*) oli toinen laina miesten puvusta, ja sen juuret olivat itämaisessä löysässä kauhtanassa. Se oli väljä ja mukava lanteille ulottuva arkivaate.⁸⁰ Oulussa nuttu on mainittu nimellä kolmessa perukirjassa, ja ne ovat kaikki 1680-luvun alusta.

Kuva 1: Israel Alftanuksen ja Susan Echmanin perheen epitafi, 1681 (yksityiskohta). Isonkyrön kirkko. Edessä seisovat naiset ovat pukeutuneet riippuhihaisiin kassiakkoihin ja hameisiin. Tyttärillä on päällään istuvat röijyt ja tupsuin koristellut kaulukset. Vaatteet ovat muodin mukaisesti mustat. Kuva: Artturi Kivineva.

⁷⁹ Margeta Simonsdotterin perukirja 20.11.1671. OMA Ale:1.

⁸⁰ Pylkkänen 1970, 254–255.

Kuudessa perukirjassa mainitaan **kureliivi** (*snörlif*). Kureliivi oli yleensä valaanluilla jäykistetty liivi, joka nyöriteettiin kiinni joko edestä tai takaa. Kureliivit tehtiin tukevasta puuvillakanvaksesta, mutta ne päällystettiin usein pukukankailla, sillä kureliivi ei ollut puhtaasti alusvaate. Kun kureliiviin liitettiin nyöreillä samasta kankaasta tehdyt hihat, se toimi miehustana, eli puvun yläosana. Aatelisnaiset ja vuosisadan lopussa enenevässä määrin myös porvarisnaiset käyttivät myös edestä avoimia pitkiä takkimaisia mekkoja, jotka jättivät kureliivin näkyviin. Muun muassa Turun ja Helsingin varakkaiden porvareiden perukirjoissa on mainintoja tällaisista pukukokonaisuuksista, mutta Oulun perukirjoista niitä ei löydy. Joskus nuttuja ja jakkuja on pidetty kureliivin päällä auki, ja näin niitä on todennäköisesti käytetty myös Oulussa. Perukirjoissa mainituista kureliiveistä viisi oli tehty hyvälaatuisista villakankaista ja yksi sametista, eikä niiden kansa ole luetteloitu yksikään irtoshihoja. Esimerkiksi Ture Pederssonin vaimon kureliivi oli kukkakuvioitua samettia ja se oli koristeltu nauhoituksella.⁸¹

Riitta Pylkkäsen mukaan pitkät **kaavut** olivat suosittuja naisten ulkovaatteita koko 1600-luvun, ja niitä käytettiin myös kirkkovaatteiden sekä suruasujen kanssa. Näitä pitkiä kaapuja on kuvattu usein säätyläisten muistotauluissa ja aatelisten hautamonumenteissa, ja niitä esiintyy myös ajan kirjallisissa lähteissä.⁸² Oulussa kaapuja ei mainita kertaakaan naisten omissa perukirjoissa. Joissakin miesten perukirjoissa ei ole erikseen eritelty miesten ja naisten vaatteita, ja näissä tapauksissa ei ole täyttä varmuutta siitä, kummalle puolisosita kaapu kuului. Konteksti huomioon ottaen on kuitenkin todennäköisempää, että ne ovat kuuluneet miehille. Viittojen ja kassiakkojen lisäksi naiset saattoivat käyttää myös **takkeja** (*råck*) tai **turkkeja** (*pels*). Kummatkin on mainittu Oulussa vain kerran. Samuel Hiltusen vaimovainaja on omistanut kaksi polamiittista takkia, joiden arvo on ollut 30 ja 40 taaleria, ja Anna

⁸¹ Ture Pederssonin perukirja 27.4.1658. OMA Ale:1.

⁸² Pylkkänen 1970, 223–224.

Mårtensdotterin jäämistössä oli yksi turkki, joka on merkitty kahden taalerin arvoiseksi.⁸³

Esiliina (*förkläde*) oli tärkeä osa porvarisnaisten asua 1600-luvulla, eikä sen käyttö rajoittunut pelkästään kotiaskareiden tekoon, vaan esiliina täydensi porvarisnaisen puvun. Esiliinoja tehtiin liinakankaista, villasta ja silkistäkin, mutta ne oli yleensä lueteltu liinavaatteiden joukkoon joka tapauksessa, jos jakoa oli perukirjassa tehty. Liinakankaiset esiliinat olivat joko arkisten askareiden hoitoon tarkoitettuja tai hienoja ulkomaisesta pellavasta tehtyjä ja etenkin ennen ylellisyysasetusten voimaantuloa pitseillä koristeltuja. Myös värikkäitä ja radallisia esiliinoja käytettiin paljon. Oulussa lähes puolessa naisten perukirjoista oli luetteloitu ainakin yksi esiliina, ja niiden laatu on vaihdellut halvoista polamiittiesiliinoista hienoihin pellava- ja silkkitaftiesiliinoin.

Naimisissa olevan naisen asuun kuuluivat erottamattomasti **myssyt**. Vaimot verhosivat päänsä liinamyssyillä (*huva, luva*), jonka päällä pidettiin tummaa myssyä (*mössa*) ja talvella turkispäähinettä. Yleiseurooppalaisen muodin levitessä päähinemuoti on ollut alue, jossa paikallisia eroja näkyy. Ruotsissa on käytetty erilaisia myssyjä kuin muualla Pohjoismaissa tai Keski-Euroopassa, ja kuvalähteiden perusteella Suomessa on seurattu ruotsalaista myssymuotia. Siinä yhden tai kahden valkoisen liinamyssyn päälle puetaan pienempi, takaraivolle tuleva musta päällyssmyssy (Kuvat 1 ja 2). Myssyistä on käytetty perukirjoissa monia erilaisia nimiä, ja niiden varma tulkinta on haasteellista. Eri lailla nimetyt liinakankaiset myssypäähineet ovat selkeästi olleet alusmyssyjä, kuten esimerkiksi Ture Pederssonin perukirjassa mainitut 12 naisten hattua (*hatt*).⁸⁴ Mustat päällyssmyssyt oli tehty villasta tai silkistä, joten Valborg Knutsdotterin plyysin ja

⁸³ Nimetön, Samuel Hiltusen vaimon perukirja 16.8.1686. OMA Aie:1; Anna Mårtensdotterin perukirja 6.5.1688. OMA Aie:1.

⁸⁴Ture Pederssonin perukirja 27.4.1658. OMA Aie:1.

Jacob Olofssonin vaimovainajan taftiset ja kaffaiset myssyt (*luka*) ovat varmasti olleet päällyssmyssyjä.⁸⁵

Talvisin naiset käyttivät myös paljon turkisvuorattuja- ja koristeltuja myssyjä, joista yleisimmät olivat **pyöreä myssy** (*rundmössa*) ja **ristimyssy** (*korsmössa, pitilnicka*). *Rundmyssa* oli nimensä mukaisesti pyöreäkupuinen myssy, joka oli reunustettu ja mahdollisesti myös vuorattu turkiksilla.⁸⁶ Pyöreitä myssyjä löytyy useista perukirjoista. Tullivirkailija Jacob Langin vaimovainajalla oli ollut kaksi myssyä, jonka toisen kupu oli kukallista kangasta ja molemmissa oli soopelinhäntiä koristeena.⁸⁷ Pylkkäsen mukaan naiset käyttivät vain harvoin ristimyssyjä, mutta Oulussa se on useimmin mainittu päähine naisten perukirjoissa. Päähine on ilmeisesti ollut neljästä osasta tehty myssy, jonka osat muodostavat päälle ristin muotoisen leikkauksen. Monesti myssy on ollut turkisvuorattu, ja siinä ollut käännteet ehkä lämmittämässä korvia.⁸⁸

Muhvit kuuluivat muodikkaaseen asukokonaisuuteen 1500-luvulta lähtien, ja molemmat sukupuolet käyttivät niitä. Muhvit tehtiin sametista tai silkistä, ja ne vuorattiin ja koristeltiin turkiksin ja nauhoin. Myös turkismuhveja käytettiin paljon. 1600-luvun kuluessa muhvi yleistyi kaikkien yhteiskuntaluokkien parissa, ja se kuului naisten kirkkoasuun.⁸⁹ Oulussa muhveja on mainittu naisten perukirjoissa 1680-luvulta lähtien. Yleensä ne oli tehty nukkapintaisista kankaista kuten sametista tai plyysistä, ja niissä oli soopelin- nädän- tai ketunnahoista tehty vuori tai koristeet. Muhvien lisäksi naiset käyttivät myös käsineitä, jotka saattoivat olla neulotut tai tehty nahasta tai kankaasta.⁹⁰ Oulussa käsineet on mainittu ainoastaan Anna Mårtensdotterin

⁸⁵ Valborg Knutsdotterin perukirja 14.8.1694. OMA Ale:1; Jacob Olofssonin perukirja 16.2.1691. OMA Ale:1.

⁸⁶ Pylkkänen 1970, 318–319.

⁸⁷ Jacob Langin perukirja 31.8.1697. OMA Ale:2.

⁸⁸ Pylkkänen 1970, 317.

⁸⁹ Pylkkänen 1970, 324.

⁹⁰ Pylkkänen 1970, 363–372.

perukirjassa, eikä niiden laatua ole eritelty tarkemmin.⁹¹ Lisäksi Simon Pilckarin kauppapuodissa on myyty naisten käsineitä.⁹²

Liinavaatteet olivat nimensä mukaisesti liinakankaista tehtyjä alusvaatteita. Jonkun verran liinavaatteita tuotiin ulkomailta, mutta suurin osa tehtiin kotona, sillä liinavaatteiden ompeleminen oli naisten tyypillinen askare.⁹³ Moni leskivaimo ansaitsi jopa elantonsa liinavaatteiden ompelulla. Naisten pitkä **aluspaita** oli nimeltään *särk*, ja lyhyt paita eli **ylinen** puolestaan *överdel*. Perukirjoissa kummatkin mainitaan vain harvoin, sillä suurimassa osassa tapauksia liinavaatteita ei ole inventoitu lainkaan.

Liinakankaista valmistettiin myös naisten **irtokaulukset** (*halskle, halsduk*). Kauluksen malli vaihteli muodin mukaan. Porvarisnaiset käyttivät vielä vuosisadan puolessa välissä viuhkamaista pystyyn kovitettua pitsitöntä kaulusta (kuva 2), mutta vähitellen kaulus muuttui venemäisesti poimutetuksi, rennommaksi kaulukseksi tai hartiakaulukseksi (kuva 1). Varsinaisten kaulusten lisäksi naiset käyttivät myös neliön muotoisia liinoja, jotka taitettiin kolmioiksi ja joita kannettiin harteilla.⁹⁴ Irtokaulukset olivat pieniä ja ne kuluivat nopeasti, joten niitä ei usein lueteltu mukaan perukirjoihin. Oulussa niitä on mainittu ainoastaan kahdessa perukirjassa. Ture Pederssonin perukirjaan on listattu kahdeksan liinaa, joita käytettiin harteilla (*8 styk dukar som brukaz på halssen*) ja kaksitoista irtokaulusta (*12 styk halsskle styk*). Molemmat ovat olleet kahden taalerin arvoisia.⁹⁵ Samuel Hiltusen leski on omistanut kuusi kaulusta, mutta niiden arvo ei ole listattu perukirjaan.⁹⁶ Irtokaulukset solmittiin edestä kiinni nyöreillä, joiden päitä toisinaan koristivat metallikärjet tai lankatupsut (kuva 1). Jacob

⁹¹ Anna Mårtensdotterin perukirja 6.5.1688. OMA Aie:1.

⁹² Simon Pilckarin ja Magdalena Sundelian perukirja 21.3.1699. OMA Aie:1.

⁹³ Pylkkänen 1970, 274–275.

⁹⁴ Pylkkänen 1970, 293–299.

⁹⁵ Ture Pederssonin perukirja 27.4.1658. OMA Aie:1.

⁹⁶ Nimetön, Samuel Hiltusen vaimon perukirja 16.8.1686. OMA Aie:1.

Langin edesmenneen vaimon tavaroiden joukossa on ollut tällaiset muodikkaat tupsut (*halss tass*).⁹⁷

Sukat ja kengät ovat luonnollisesti kuuluneet jokaisen naisen asuun, mutta kumpiakin mainitaan vain harvoin perukirjoissa. Naisten kengät oli valmistettu nahasta ja niissä saattoi olla pieni korko. Oulun perukirjoissa on mainittu yhteensä yhdeksän paria naisten kenkiä kolmessa perukirjassa. Kenkiä ei siis usein inventoitu, mutta kun ne inventoitiin, niitä näkyy omistetun useampi pari. Myös sukkia mainitaan ainoastaan kolmessa perukirjassa, ja lisäksi Per Tolfwansin kauppapuodissa on ollut tarjolla neljä paria sinisiä naisten sukkia.⁹⁸ Hienoimmat sukat neulottiin silkistä tai villasta, kun taas halvemmat ja vanhanaikaisemmat sukat ommeltiin villasta tai pellavasta. Neulottuja sukkia tuotiin maahan, mutta niitä neulottiin myös paikallisesti kotona ja myyntiin.⁹⁹ Perukirjoissa ei yleensä ole eritelty sukkien laatua, mutta Anna Mårtensdotter on omistanut parin kuluneita friisiläisestä villasta tehtyjä sukkia.¹⁰⁰

Miesten vaatetus

Kuten porvarisnaisilla, myös miehillä asu oli yksinkertainen ja tummasävyinen 1600-luvulla. Vielä vuosisadan puolessa välissä kaupunkilaismiesten asu käsitti pöksyt ja yläosan, kuten röijyn, jakun tai kauhtanan, sekä viitan tai kassiakan. Asukokonaisuuden viimeistelivät hattu, liinakaulus ja kalvosimet, hansikkaat, sukat sekä saappaat tai puolikengät.¹⁰¹ Vuosisadan loppupuolella pitkä takki ja liivi korvasivat pikkuhiljaa röijyn ja kassiakan, ja housutkin muuttuivat kapeammiksi.¹⁰²

⁹⁷ Jacob Langin perukirja 31.8.1697. OMA Ale:2.

⁹⁸ Per Tolfwansin perukirja 3.4.1663. OMA Ale:1.

⁹⁹ Pylkkänen 1970, 373; Ringgaard 2014, 4.

¹⁰⁰ Anna Mårtensdotterin perukirja 6.5.1688. OMA Aie:1.

¹⁰¹ Pylkkänen 1970, 109.

¹⁰² Pylkkänen 1970, 125–142.

Pöksyt (*byxor*) olivat polvipituiset tai hieman pidemmät pussihousut, joiden kangas kerättiin vyötärölle ja toisinaan lahkeisiin. Vuosisadan mittaan niiden pituus ja runsaus vaihtelivat, mutta vuosisadan loppua kohden ne kapenivat ja pitenivät. 1600-luvun alussa pöksyt kiinnitettiin vielä röijyyn hakasilla tai pauloilla eli nyöreillä, mutta myöhemmin ne istuivat vyötäröllä vyötärökaitaleen varassa. Pöksyjä oli pääasiassa kahta tyyppiä: avolahkeisia ja niitä, joissa kangas oli kerätty lahkeeseen napein, soljin tai nyörein.¹⁰³ Oulun tuomiokirkon kaivauksista on miehen haudasta löytynyt soljelliset nahkahihnat polvien alapuolelta, joita on saatettu käyttää pöksyjen lahkeissa.¹⁰⁴ Perukirjoista on usein hyvin vaikea sanoa, kumman kaltaisista pöksyistä on kyse. Vaikka pöksyt olivat miesten ainoa alaruumiin vaate, niitä ei kuitenkaan ole mainittu läheskään jokaisessa perukirjassa. Ture Pederssonilla ja vahtimestari Jacob Olssonilla on kummallakin ollut kolmet pöksyt,¹⁰⁵ mutta useimmissa perukirjoissa on listattu ainoastaan yhdet pöksyt. Vuonna 1697 Jacob Langin perukirjassa on mainittu punaiset aluspöksyt (*lårfodar*), jotka kuuluivat 1600-luvun puolella välissä muodissa olleeseen niin sanottuun reininkreiviasuun.¹⁰⁶ Tässä muodissa lyhyen yläosan kanssa käytettiin leveitä ja löysiä pöksyjä, joiden alle puettiin vielä aluspöksyt vilkkumaan lahkeista.¹⁰⁷ Kyseinen muoti oli selvästi yleisempi aateliston kuin porvariston keskuudessa, eikä Oulunkaan perukirjoissa ole muita viitteitä tähän muotiin.

Röijy eli *tröya* oli lyhyt ja istuva yläosa, johon pöksyt kiinnitettiin. Siinä oli korkea vyötärö, liepeet ja pitkät hihat, jotka kapenivat suihin. Kun pöksyjä alettiin pitää vyötäröllä ilman pauloja, röijyn alkuperäinen tehtävä hävisi ja se muuttui pikkuhiljaa vanhanaikaiseksi vaatekappaleeksi.¹⁰⁸ Oulussa röijyjä on kuitenkin käytetty vielä

¹⁰³ Aneer 146–154; Pylkkänen 1970, 191–199.

¹⁰⁴ Kuokkanen & Lipkin 2011, 156–157.

¹⁰⁵ Ture Pederssonin perukirja 27.4.1658. OMA Ale:1; Jacob Olssonin perukirja 23.2.1671. OMA Ale:1.

¹⁰⁶ Jacob Langin perukirja 31.8.1697. OMA Ale:2.

¹⁰⁷ Pylkkänen 1970, 193–195.

¹⁰⁸ Aneer 2009, 136, Pylkkänen, 182–186.

vuosisadan loppuun asti, sen rinnalle on vain tullut muita vaatteita. Miesten kauluksellista röijyä kutsuttiin *kragetröyaksi*. Matts Töyrän ja tämän vävyn Samuel Pietilän omaisuuden luetteloinnissa vuonna 1694 mainitaan renkipojalle annettu sarkainen alusröijy yhdessä palttinaisten aluspöksyjen kanssa.¹⁰⁹

Kjortel oli ollut monta vuosisataa miesten vaatetuksen peruspilari, väljä kiiloilla levitettävä päällystunika, mutta jo 1500-luvun kuluessa röijystä tuli miesten vaatetuksen keskeinen osa,¹¹⁰ ja *kjortel* alkoi terminä tarkoittaa **kauhtanaa** tai **kotitakkia**. Kauhtanoita tuotiin Suomeen paljon Venäjältä, ja niitä sanottiinkin myös venäläiskauhtanoiksi. Yleisesti ottaen kauhtana otti mallia venäläisestä, unkarilaisesta ja puolalaisesta vaatetuksesta. Kauhtanat olivat pitkiä takkimaisia vaatekappaleita, jotka oli vuorattu turkiksilla ja kiinnitetty napeilla. Kauhtanalla saatettiin tarkoittaa myös erilaisia väljiä kotitakkeja, jotka oli tehty hienoista kankaista ja joissa oli orientalistista henkeä.¹¹¹ Oulun perukirjoissa mainitut *kjortelit* ovat luultavasti olleet ainakin suurimmaksi osaksi ulkokäyttöön tarkoitettuja kauhtanoita. Oulun kauhtanat oli yleensä tehty sarasta tai muusta villasta, ja joskus niiden yhteydessä mainittiin toinen vaatekappale, kuten jakku tai röijy, mikä viittaisi siihen, että kauhtanaa käytettiin niiden päällä ulkovaatteena. Esimerkiksi porvari Jacob Mårtensson Jälillä oli vuonna 1697 mustasta sarssista tehdyt röijy ja kauhtana.¹¹²

Nuttu (*kaftan*, *kåfta*), oli kauhtanan tapainen yksinkertainen ja vyötärösaumaton, mutta lyhyt vaatekappale. Nutun sivusaumoissa oli usein kiilat leventämässä helmaa. Turun räätäliammattikunnan pöytäkirjojen mukaan 1669 lähtien miehen puku käsitti nutun ja pöksyt, ja niitä käytettiin viitan tai kassiakan kanssa samoin kuin röijyä ja pöksyjä aiemmin. Nuttu saattoi olla myös pitkä, ja siitä ilmeisesti muotoutui 1600-

¹⁰⁹ Matts Töyrän ja Samuel Pietilän perukirja 7.3.1694. OMA Ale:1.

¹¹⁰ Lempiäinen 2014, 33–34; Pylkkänen 1956, 106–9, 116–20.

¹¹¹ Pylkkänen 1970, 150–161.

¹¹² Jacob Mårtensson Jälin perukirja 7.7.1697. OMA Ale:1.

luvun loppupuolella pikkuhiljaa liivi, jota käytettiin takin alla.¹¹³ Oulussa nuttu on mainittu vain kahdessa perukirjassa 1670-luvulla. Esimerkiksi Jacob Olsson on omistanut kaksi nuttuasua, jotka ovat koostuneet pöksyistä ja nutusta.¹¹⁴ Kolmessa perukirjassa on mainittu **liivi** (*lif, liftröya*). Todennäköisesti ne ovat tarkoittaneet vaatteiden alla lämmikkeenä pidettävää alusliiviä, sillä samoissa perukirjoissa ei ole mainittu muodikkaita takkeja.

Kuva 2: Rasmus Olofssonin ja Margareta Pedersdotterin epitafimaalaus, 1651. Uudenkaupungin vanha kirkko. Miehet ovat pukeutuneet polvipituisiin pöksyihin, röijyihin ja lyhyisiin viittoihin. Naisilla on lyhyet kassiakat, esiliinat ja kovitetut kaulukset. Naimisissa olevat naiset ovat pukeneet päähänsä valkoiset liinamyssyt ja tummat päällyssmyssyt. Kuva: Uudenkaupungin seurakunta.

Perukirjoissa esiintyy myös termi *klädning*, puku, jolla on tarkoitettu ilmeisesti pöksyjen ja yläosan muodostamaa yhdistelmää.¹¹⁵ Tällainen mustasta plyysistä tehty

¹¹³ Aneer 2009, 161–165; Pylkkänen 1970, 187–188.

¹¹⁴ Jacob Olssonin perukirja 23.2.1671. OMA Ale:1.

¹¹⁵ Aneer 2009, 136.

kokonaisuus on löytynyt muun muassa Daniel Krögeriltä (*swart plys kledning, tröya och byxor*).¹¹⁶ Tällaiset kokonaisuudet, jossa ala- ja yläosa ovat samasta materiaalista, olivat suosittuja 1600-luvulla kuvalähteiden perusteella.

Kassjacka, *jacka* ja *råck* olivat kaikki päällysvaatteita, joita käytettiin röijyn tai nutun päällä. Näiden kolmen vaatekappaleen ulkonäkö ja käyttötarkoitus muuttuivat 1600-luvun aikana, mutta niiden tarkasta typologiasta eri aikoina on vaikeaa saada varmuutta. Näitä kolmea termiä käytettiin myös ristiin.

Kassiakaksi (*kassjacka*) nimitettiin 1600-luvulla monenlaisia miesten vaatekappaleita, joista osaa käytettiin ulkona ja osaa sisällä. 1600-luvun toisella puoliskolla kassiakka oli naisten kassiakan tapaan mukava ja väljähäkö jakkumainen vaate, jossa oli koristemaiset riippuhihat. Pikkuhiljaa siitä tuli istuvampi ja lyhyempi, ja se korvasi kokonaan röijyn.¹¹⁷ Tästä muutoksesta kertoo Mickel Gaddin perukirjassa vuonna 1687 mainitut kaksi kassiakkaröijyä (*kassjackatröya*).¹¹⁸ Ilmeisesti näihin aikoihin kassiakka oli korvaamassa röijyä käytöstä, ja tällä termillä haluttiin kuvata vaateen uutta muotoa. Kassiakka ei kuitenkaan näytä olleen Oulussa kovin suosittu vaatekappale, sillä se mainittiin perukirjoissa vain viidesti.

Vuosisadan jälkipuoliskolla kassiakka ja **jakku** (*jacka*) muistuttivat toisiaan huomattavan paljon, ja niiden eroja on vaikea havaita etenkin perukirjojen perusteella. Istuva jakku kuului porvariston asuun 1600-luvun loppuun asti. Jakut kiinnitettiin napeilla, nyöriyksin tai kaluunoin.¹¹⁹ Oulussa jakku on selvästi ollut kassiakkaa yleisempi vaate, sillä se on mainittu kolmetoista kertaa perukirjoissa. Yleensä miehet ovat omistaneet yhden tai kaksi jakkua. Ture Pederssonin perukirjassa mainitaan jakku, jossa on leveät nyörit, joita on todennäköisesti käytetty jakun

¹¹⁶ Daniel Krögerin perukirja 13.9.1673. OMA Ale:1.

¹¹⁷ Pylkkänen 1970, 163–165.

¹¹⁸ Mickel Gaddin perukirja 27.8.1687. OMA Ale:1.

¹¹⁹ Pylkkänen 1970, 165–169.

kiinnitykseen.¹²⁰ Jakku ja kassiakka vuorattiin usein turkiksin. Jakun ja kassikaan mallit vaihtelivat lyhyemmästä ja istuvammasta pidempään ja väljempään, ja etenkin väljempiä malleja pidettiin usein ulkovaatteina. Vähitellen näistä erilaisista väljistä takkimaisista vaatteista muotoutuikin miesten takki.

Råck on 1600-luvun ensimmäisellä puoliskolla tarkoittanut mitä ilmeisimmin lyhyttä ja väljää takkimaista päällyysvaatetta.¹²¹ 1600-luvun toisella puoliskolla sen helma piteni ja siitä tuli **takki**, joka edusti uutta suuntaa miehen puvussa. Kun vuosisadan ensimmäisellä puolella miehet olivat käyttäneet polvipituisten pöksyjen kanssa lyhyitä, vyötärösaumallisia ja keskivarataloa korostavia hamelieveröijyjä ja jakkuja, liivin kanssa käytetty takki oli malliltaan suora ja kapealinjainen, ja se korosti kantajansa pituutta enemmän kuin leveyttä. Takissa ei yleensä ollut kaulusta, ja sen hihansuissa oli leveät käänteet. Vuosisadan loppupuolella takin liepeet levenivät. Etenkin takkimuodin alkuaikoina siitä käytettiin joskus myös nimitystä *jacka* tai *lijfjacka*.¹²² *Råck* mainitaan perukirjoissa kahdeksan kertaa, 1680-luvulta lähtien, mutta sen on vaikeaa arvioida, onko kyseessä vanhanmallinen väljä polven yläpuolelle ulottuva takki vai muodikas pitkä takki. Koska liivejä ei perukirjoissa juuri mainita, ovat nämä takit luultavasti olleet vielä vanhaa mallia.

Kolmekymmenvuotisen sodan myötä yleistyneet nahkavaatteet valmistettiin usein poronnahasta. Muutamia nahkavaatteita mainitaan oululaisissa perukirjoissa.

Nahkakylteri (*kölder*) juonsi juurensa sotilaiden kenttäasuista, mutta jäätyään pois muodista 1600-luvun puolimaissa sitä käytettiin edelleen ratsastus- ja metsästyspukuna.¹²³ Se oli röijyn tapainen, usein hihatton vaate. Ainoastaan Ture Pederssonin perukirjassa mainittiin kylteri, johon kuului nahkaiset hihat. Daniel

¹²⁰ Ture Pederssonin perukirja 27.4.1658. OMA Ale:1.

¹²¹ Aneer 2009, 160–161.

¹²² Pylkkänen 1970, 170–177.

¹²³ Pylkkänen 1970, 109, 180.

Krögerillä puolestaan oli hirvennahasta tehty röijy ja Kasper Ristenillä sekä Jacob Mårtensson Jälillä oli kummallakin jäämistössään vanhat nahkapöksyt.¹²⁴

Viitta (*kappa*) kuului lähes koko 1600-luvun täydelliseen miehen asuun, ja sen pituus vaihteli muodin mukaan. Viitta oli yleensä hyvin runsas, täysympyräksi tai puoliympyräksi leikattu. Yleensä viitta oli samaa kangasta kuin sen alla käytettävä puku. Viitta suojasi kylmältä ja sateelta, ja se oli osa arkivaatetusta, mutta viittaa pidettiin myös tärkeänä osana hautajais- ja surupukeutumista. Pylkkäsen mukaan yleensä varakkaiden porvareiden jäämistöstä löytyi ainakin yksi viitta.¹²⁵ Oulussa viittoja löytyy neljästä perukirjasta, 1650-1680-luvuilta. Sen jälkeen viittoja ei enää mainita. Kaiken kaikkiaan viitat eivät ilmeisestikään olleet kovin yleisiä vaatekappaleita Oulussa.

Miehet käyttivät myös **turkkeja** (*pels*) ulkovaatteina, erityisesti matkavaatteina. Raatimies Knut Johansson on omistanut sudennahkaisen takin, porvari Matts Töyrällä on ollut lammasturkki, ja Jacob Mårtensson Jäli on omistanut kaksi näädännahkaturkkia.¹²⁶ Turkeissa karva oli yleensä sisäpuolella, ja vaate oli päällystetty villakankaalla kuten veralla tai saralla. Turkkia, jonka turkispuoli oli näkyvissä, pidettiin kummallisena, ja se yhdistettiin lappalaisiin. Poronnahoista ommelluissa niin sanotuissa **lapinturkeissa**, **-rukkasissa** ja **-lapikkaissa** (*lappmund*, *lapphanskar*, *lappsakor*) karvapuoli oli ulospäin, ja niitä käytettiin lähinnä matkavarusteina.¹²⁷ Oulussa lapinturkki mainitaan kolmesti, vahtimestari Jacob Olssonin, raatimies Knut Johanssonin ja tullivirkailija Jacob Langin perukirjoissa. Knut Johanssonin lapinturkki on

¹²⁴ Ture Pederssonin perukirja 27.4.1658. OMA Ale:1; Daniel Krögerin perukirja 13.9.1673.

OMA Ale:1; Kasper Ristenin perukirja 25.4.1699. OMA Ale:1; Jacob Mårtensson Jälin perukirja 7.7.1697. OMA Ale:1.

¹²⁵ Pylkkänen 1970, 143–150.

¹²⁶ Knut Johanssonin perukirja 14.11.1687. OMA Ale:1; Matts Töyrän ja Samuel Pietilän perukirja 7.3.1694. OMA Ale:1; Jacob Mårtensson Jälin perukirja 7.7.1697. OMA Ale:1.

¹²⁷ Pylkkänen 1970, 310–313.

arvioitu 30 taalerin arvoiseksi, mutta muita lapinturkkeja ei ole arvioitu.¹²⁸ Porvari Matts Töyrän jäämistöstä on annettu renkipojalle vanhat lapinhanskat, ja Gabriel Samuelssonin jäämistössä lapinhanskoja on ollut jopa 10 paria. Ne ovat kuitenkin arvioitu yhteensä vain viiden taalerin arvoiksi.¹²⁹ Myös joitakin lapinkenkiä mainitaan perukirjoissa. Ture Pederssonin perukirjassa mainitaan lisäksi *karpus*, **turkishuppu**, jollaista on käytetty matkatessa.¹³⁰

Naisten tapaan myös miehet käyttivät muhveja ja ristimysyjä, jotka olivat usein koristeltu tai vuorattu turkiksilla. Muhvi on mainittu neljässä miesten perukirjassa. Vahtimestari Jacob Olsson on omistanut saukonnahkaisen muhvin, Olof Hogstadius puolestaan soopelinnahkaisen.¹³¹ Ristimysyjä yleisempi päähine Oulussa oli kuitenkin lierillinen **huopahattu** (*hatt*). Huopahattuja tuotiin sekä maahan että valmistettiin paikallisesti, ja niiden kupujen muoto ja korkeus vaihtelivat muodin mukaan. Väri oli yleensä musta.¹³² Oulussa huopahattujen arvo on ollut kahden ja kymmenen taalerin välillä, eli ne ovat olleet jopa verrattain arvokkaita. Hatun kruunasi hattunauha. Daniel Kröger on omistanut kaksi kymmen taalerin arvoista mustaa hattua, joista toisessa oli silkkinauha koristeena. Lisäksi hänellä oli hopeinen hattunauha, joka oli peräti 14 taalerin 8 äyrin arvoinen.¹³³

Miesten liinavaatteisiin kuuluivat **paita** (*skjorta*) ja alushousut. Paita oli väljä, pellavasta tai puuvillasta tehty aluspaita, jossa oli väljät ranteeseen kerätyt hihat ja kaulus. Aluspaidan hihat jätettiin toisinaan tarkoituksella näkyviin päällysvaатteen hihojen

¹²⁸ Jacob Olssonin perukirja 23.2.1671. OMA Ale:1; Knut Johanssonin perukirja 14.11.1687. OMA Ale:1; Jacob Langin perukirja 31.8.1697. OMA Ale:2.

¹²⁹ Matts Töyrän ja Samuel Pietilän perukirja 7.3.1694. OMA Ale:1; Gabriel Samuelssonin perukirja 28.1.1667. OMA Ale:1.

¹³⁰ Ture Pederssonin perukirja 27.4.1658. OMA Ale:1.

¹³¹ Jacob Olssonin perukirja 23.2.1671. OMA Ale:1; Olof Hogstadiusen perukirja 6.3.1685. OMA Ale:1.

¹³² Pylkkänen 1970, 334–337.

¹³³ Daniel Krögerin perukirja 13.9.1673. OMA Ale:1.

alta. Paitoja on mainittu viidessä perukirjassa yhteensä 24 kappaletta. Ture Pedersson on omistanut peräti 12 paitaa, joista kukin on ollut kolmen taalerin arvoinen. Jacob Mårtensson Jälin jäämistöön on kirjattu neljä kulunutta paitaa, ja luotsiveneen kuljettaja Jöns Kaukelan edesmenneen vaimon jäämistöstä annettiin lakana pojan paitaa varten.¹³⁴ Alushousuja sen sijaan perukirjoissa ei ole mainittu.

Kuva 3: Längelmäen kirkkoherran Johannes Liliuksen perheen muistotaulu, 1660-luku (yksityiskohta). Längelmäen kirkko. Johannes Lilius on pukeutunut tyypilliseen mustaan papin pukuun, johon kuuluu porvarispuvusta lainattu irtokaulus. Hänen pokansa ja vaimonsa ovat pukeutuneet ajan muotipukuun. Poikien päällä on pitkät nauhakoristeiset takit, joiden hihoista aluspaita pursuaa näkyviin. Liliuksen vaimon puvussa on kureliivimiehusta, ja kaulus on tehty leveästä pitsistä. Kuva: Wikimedia commons.

Lisäksi miehet ovat käyttäneet erilaisia **irtokauluksia** (*kraga*) ja **kalvosimia** (*arme kle*). Ylellisyysasetuksen kiellettyä pitsit vuonna 1644 miesten irtokaulus muistutti tavallista

¹³⁴ Ture Pederssonin perukirja 27.4.1658. OMA Ale:1; Jacob Mårtensson Jälin perukirja 7.7.1697. OMA Ale:1; Nimetön, Jöns Kaukelan vaimo 10.8.1661. OMA Ale:1.

paidan kääntökaulusta, ja usein paidan kaulus käännettiinkin puvun kaulukseksi. 1600-luvun puolenvälin jälkeen kaulus muuttui pikkuhiljaa liperikaulukseksi, jossa kaksi tasapitkää kaitaletta laskeutui rinnalle. Samoin kuin naisten kaulukset, myös miesten kaulukset sidottiin nyöreillä, joiden päässä oli joskus tasselit.¹³⁵ Kauluksen parina käytettiin yleensä kalvosimia. Ture Pedersson on ainoa oululainen, jonka perukirjassa on lueteltu pellavakauluksia ja kalvosimia. Hän on omistanut kaluluksia 16 paria ja kalvosimia 12 paria.¹³⁶

Jalassaan miehet ovat käyttäneet nahkaisia puolikenkiä tai saappaita. Pitkävärtisten saappaiden kauluksia saatettiin pitää ylhäällä tai alas käännettyinä, jolloin pitsiset tai kirjatut saapassukkien (*ströflingar*) kaulukset näkyivät (kuva 2). Sääriin voitiin myös sitoa kanuunat, eräänlaiset röyhelöliehukkeet, jotka kuuluivat muodikkaaseen pukuun 1600-luvun puolivälissä.¹³⁷ Puolikengät on mainittu kolmessa perukirjassa ja saappaat kahdessa perukirjassa, kanuunat ja saapassukat ainoastaan yhdessä perukirjassa kumpikin. Kuten naisten sukkia miesten sukkiakaan ei mainittu kovin usein perukirjoissa.

¹³⁵ Pylkkänen 1970, 288–290.

¹³⁶ Ture Pederssonin perukirja 27.4.1658. OMA Ale:1.

¹³⁷ Pylkkänen 1970, 109, 195–196.

Kankaat, kuosit ja värit

Kankaiden tuonti ja kotimainen tuotanto

1600-luvulla kankaat olivat tärkeä osa Suomen ulkomaantuontia. Vuosisadan puolivälissä pelkästään villakankaat muodostivat noin viidesosan Suomen tuonnin arvosta.¹³⁸ Merkantilismin hengessä Ruotsissa pelättiin varojen valumista ulkomaille, ja kotimaisen tuotannon tukeminen ja lisääminen oli tärkeä agenda kruunulle 1600-luvulla. Manufaktuureja perustettiin ja ulkomaisten kankaiden ostoa rajoitettiin ylellisyysasetuksilla ja tuontitulleilla, siinä missä kotimaisten kankaiden ostoa oli vapaata. Kotimainen tuotanto ei kuitenkaan vielä vastannut kuluttajien vaatimuksiin. 1600-luvun alussa valmistetut tekstiilit olivat lähinnä maaseudulla tuotettuja karkeita sarkakankaita sekä palttinasadoksia villa-, pellava- ja hamppukankaita. Vuosisadan aikana kangastuotanto monipuolistui, mutta se ei silti vetänyt vertoja ulkomaisille kankaille. Vasta 1700-luvun puolella kotimaiset kankaat saattoivat tarjota todellisen vaihtoehdon ulkomaisille laaduille.¹³⁹ Kreivi Lorenzo Magalotti kirjoitti vuonna 1674 Ruotsin matkansa kuvauksessa, että saksalaisesta villasta tehty ruotsalainen verho oli karkeaa kuin hevosenjouhet, ja se kelpasi vain köyhille. Hänen mukaansa ruotsalaisen sametin laatu oli hyvää, mutta silkkitafti sen sijaan oli epätasaista.¹⁴⁰

Suomeen oli jo 1500-luvulla tuotu maahan lammasrotuja Turun verkkakutomoa tukemaan, ja niin sanottua Halisten verkkaa valmistettiinkin aina 1600-luvun alkuvuosikymmenille asti. Myös Hämeenlinnassa oli paikallista verkkatuotantoa. 1600-luvulla suurimpia villakankaiden tuottaja-alueita olivat Varsinais-Suomi ja Pohjanmaa, joissa villakankaiden kotikudonta ylitti oman tarpeen, ja sitä vietiin myytiin Tukholmaan.¹⁴¹ Oulussa kotikutoiseen tuotantoon viittaa perukirjoissa mainitut

¹³⁸ Kerkkonen 1938, 91–96.

¹³⁹ Aldman 2014, 49.

¹⁴⁰ Pylkkänen 1970, 46.

¹⁴¹ Lehtinen & Sihvo 2005, 11–12; Toropainen 2015, 132–141.

villakarstat, -kamat ja ruki, sekä Jacob Olofssonin aitassa olleet kuusi kyynärää harmaata kotikutoista sarssia.¹⁴²

Monet 1600-luvulla käytössä olleet kangaslaadut ovat sellaisia, että niille ei enää tänä päivänä löydy suoraa vastinetta. Ne eivät enää ole käytössä – ainakaan samannimisinä – kuin vuosisatoja sitten. Kangaslaatuja nimet ovat voineet kuvata kankaan sidosta, materiaalia tai rakennetta, tai ne ovat voineet juontaa juurensa paikannimisistä. Alun perin paikannimi viittasi kankaan valmistuspaikkaan tai siihen satamaan, josta sen tyyppinen kangas kuljetettiin eteenpäin. Monesti saman tyyppisiä kankaita alettiin valmistaa muuallakin, ja silloin nimi muuttui tarkoittamaan tätä tietyn tyyppistä kangasta.¹⁴³ Näin ollen joskus on hyvinkin vaikea määrittää, minkälainen kangas on tarkalleen ollut kyseessä. Seuraavaksi käydään läpi niitä kangaslaatuja, jotka olivat Oulussa yleisiä.

Yleiset kangaslaadut

Villat

Villa oli ylivoimaisesti yleisin ja suosituin materiaali vaatteissa 1600-luvulla. Sitä oli tarjolla lukemattomia eri laatuja ylellisestä englanninverasta kotikutoiseen sarkaan. Vielä 1500-luvulla vaatteissa käytetyt materiaalit olivat jakaneet hyvin vahvasti ihmiset eri säätyihin. Aatelisto käytti silkkikankaita, porvaristo ja papisto laadukkaita villoja ja rahvas kotikutoisia ja palkaksi saatuja edullisia villakankaita. 1600-luvun aikana kankaiden käyttö monipuolistui, mutta toisaalta ylellisyysasetukset asettivat käytölle rajoja.

Verka, eli *kläde*, oli yleensä vanutettua ja laadukasta palttinasidoksista villakangasta, jonka pintanukka oli leikattu¹⁴⁴, ja se oli ylivoimaisesti yleisin kangastermi perukirjoissa. Lähes kolmasosa kaikista vaatteista, joissa materiaali oli mainittu, oli

¹⁴² Jacob Olofssonin perukirja 16.2.1691. OMA Ale:1.

¹⁴³ Aneer 2009, 188, Dahl & Lempiäinen 2014, 5.

¹⁴⁴ Kirjavainen 2009, 91–92; Aldman 2008, 216.

valmistettu verasta. Keskiajalla termiä käytettiin kuvaamaan erilaisia ulkomaisia villakankaita, jotka oli usein nimetty valmistuspaikkansa mukaan. 1600-luvun kuluessa *kläde* alkoi tarkoittaa nimenomaan tietyllä tavalla käsiteltyä villakangasta, kun sen valmistusta Ruotsissa alettiin säädellä. Veran erotti muista villoista myös kampalankainen loimi.¹⁴⁵ Oulun perukirjoissa mainitaan nimeltä ainoastaan espanjalainen (*spanst*), friisiläinen (*friss*), leideniläinen (*leysk*) ja sleesialainen (*slessing*) verka kauppapuotien inventaarioissa. Lisäksi perukirjoissa mainitaan muutamia friisiläisiä vaatekappaleita, yksi leideniläisestä verasta valmistettu kauhtana ja suomalaisesta verasta tehty kassiakka, mutta useimmiten verkaa ei ole spesifioitu mitenkään. Selvästi 1600-luvulla kankaita ei enää nimetty kovin usein alkuperän mukaan. Pylkkäsen mukaan 1600-luvulla suomalaisissa asiakirjoissa mainittiin englannin-, espanjan-, hollannin-, brabantin-, friisin- ja saksanverka.¹⁴⁶

Verasta tehtiin melkein kaikenlaisia vaatteita, mutta erityisen yleisiä ne olivat hameissa, röijyissä, jakuissa, kassiakoissa ja pöksyissä. Verkaa oli selvästi monia eri laatuja, sillä sen hinta kyynärältä vaihteli oululaisten puotien inventaarioissa kolmen ja 24 taalerin välillä. Kalleimmat verasta tehdyt vaatteet olivat jopa yli sadan taalerin arvoisia, kun taas halvimmat olivat vain muutamia taalereita. Toki myös vaatteen kunto ja koristelu vaikuttivat lopulliseen hintaan.

Halvempi tusinaverka (*dusinken*) tuli yleensä englannista, ja sen nimi juonsi juurensa siitä, että sitä myytiin 12 jaardin palasina.¹⁴⁷ Ainoa tusinaverasta valmistettu vaatekappale perukirjoissa on Ture Pederssonin perukirjassa olevat pöksyt, mutta Olof Hinderssonin kauppapuodissa sitä oli 1670-luvulla myynnissä 23 kyynärää.¹⁴⁸

¹⁴⁵ Aldman 2008, 216; Andersson, E. 2006, 197–200; Andersson, E. 2014, 19.

¹⁴⁶ Pylkkänen 1970, 49.

¹⁴⁷ Aneer 2009, 213; Pylkkänen 1970, 469.

¹⁴⁸ Ture Pederssonin perukirja 27.4.1658. OMA Ale:1; Olof Hinderssonin perukirja 21.11.1676. OMA Ale:1.

Veran jälkeen toiseksi yleisin kangaslaatu perukirjoissa oli saian (*sayan*), joka oli melko hieno villatoimikas.¹⁴⁹ Sitä löytyi myös lähes kaikkien kauppojen inventaariosita yhteensä 85 ¼ kyynärää, noin puolet enemmän kuin verkaa. Saianista on tehty erilaisia miesten ja naisten vaatteita, ja Simon Pilckarin ja Hindrich Hirndrichsson Matilaisen kauppapuodeissa on ollut myynnissä saianista valmistettuja naisten myssyjä.¹⁵⁰

Polamiitti (*polamit*) ja kamlotti (*kamlot*) olivat pehmeitä villakankaita, joka saattoivat olla yksivärisiä tai raidallisia. Kamlotti oli näistä kahdesta hienompaa laatua, ja alun perin sitä kudottiin kamelinlangasta, mikä on antanut kankaalle sen nimen. 1600-luvulla kamlotti oli pääasiassa tehty lampaanvillasta, mutta siinä saattoi olla myös silkkikude.¹⁵¹ Lampaanvillasta tehty polamiitti oli näistä kahdesta kankaasta yleisempi Oulussa, ja sen suosio kasvoi vuosisadan loppua kohden. Polamiitista on tehty naisten röijyjä, jakkuja, hameita ja esiliinoja. Ainoa polamiittivaate miehen perukirjassa on Jacob Mårtensson Jälin perukirjassa listattu *kiortel*, ja se on listattu juuri ennen naisten myssyä ja polamiitista valmistettua esiliinaa, joten kyseessä saattaisi olla naisten hame.¹⁵² Vaikka perukirjoissa ei mainita suoraan raidallista polamiittia, ovat jotkut vaatteet, etenkin esiliinat ja hameet, saattaneet olla raidallisia.¹⁵³ Kamlotti oli harvinaisempi materiaali perukirjoissa, se mainittiin vain kuuden vaateen yhteydessä. Margatera Hansdotter omisti hollantilaisesta kamlotista tehdyn hameen, ja Hindrich Hindrichsson Matilaisella oli puolestaan venäläisestä kamlotista valmistetut pöksyt ja röijy.¹⁵⁴

¹⁴⁹ Aldman 2008, 226, Pylkkänen 1970, 469.

¹⁵⁰ Simon Pilckarin ja Magdalena Sundelian perukirja 21.3.1699. OMA Ale:1; Hindrich Hindrichsson Matilaisen perukirja 10.1.1681. OMA Aie:1.

¹⁵¹ Aldman 2008 s. 203, 221; Kaukonen 1985, 359; Pylkkänen 1970, 469.

¹⁵² Jacob Mårtensson Jälin perukirja 7.7.1697. OMA Ale:1.

¹⁵³ Lehtinen & Sihvo 2005, 53, 95.

¹⁵⁴ Margareta Hansdotterin perukirja 5.11.1684. OMA Ale:1; Hindrich Hindrichsson Matilaisen perukirja 10.1.1681. OMA Aie:1.

Sarssin laatu on vaihdellut, mutta yleisesti se on ollut melko ohutta toimikaskudottua villaa, jossa on saattanut olla silkiloimi.¹⁵⁵ Sen käyttö on lisääntynyt Oulussa vuosisadan loppupuolella, ja siitä tehtiin röijyjä, hameita ja jakkuja. Jacob Mårtensson Jälillä oli kokonainen asu, eli muhvi, röijy ja kauhtana mustasta sarssista, ja Jacob Olofssonin perukirjaan on listattu kuusi kyynärää kotikutoista sarssia.¹⁵⁶ Kauppojen inventaarioissa sarssia ei kuitenkaan mainita.

Villaripsi (*groffgrön*) oli melko yleinen laatu etenkin kassiakoissa. Lähes kaikki naisten kassiakat on tehty ripsikankaasta, samoin kuin suurin osa miesten kassiakoista. Muutamia kassiakkoja oli tehty myös verasta. Toisinaan villaripsin on sanottu olevan kaksinkertaista (*dubbel*), mikä tarkoittaa sitä, että vaate oli vuorattu samalla kankaalla. Margareta Simonsdotterilla on ollut ripsistä tehty vanha esiliina, ja puutarhuri Anders Jacobsonin edesmenneellä vaimolla oli ollut ripsihame.¹⁵⁷ *Groffgrön* saattoi olla tehty myös silkistä, mutta tällöin se on mainittu erikseen.

Erilaiset nukkapintaiset kankaat, kuten kaffa (*kaff*), plyysi (*plys*), boiji (*boij*), trip (*trip*) ja silkkisametti (*samet*) ovat olleet suosittuja kanakaita 1600-luvulla. Kaffa ja trip ovat olleet keskihintaisia villa- tai silkkiplyysejä, jossa on ollut nukkamainen pinta. Oulussa kaffasta valmistetut vaatteet ovat olleet jakkuja tai röijyjä, ja lisäksi Jacob Olofssonilla on ollut yksi kaffasta valmistettu naisten myssy.¹⁵⁸ Tripistä tehtiin miesten röijyjä. Plyysi oli hieman arvokkaampi villasta tai silkistä tehty samettipintainen kangas.¹⁵⁹ Valborg Mattsdotterin perukirjassa muhvi oli merkitty sametiksi, mutta perinnönjaossa se oli vaihtunut plyysiksi,¹⁶⁰ mikä kertoo kankaiden samankaltaisuudesta. Plyysiä on käytetty usein erilaisten naisten päällysymyssyjen materiaalina. Jacob Langin

¹⁵⁵ Aldman 2008, 223; Pylkkänen 1970, 469.

¹⁵⁶ Jacob Olofssonin perukirja 16.2.1691. OMA Ale:1.

¹⁵⁷ Margareta Simonsdotterin perukirja 2.11.1694. OMA Ale:1; Anders Jacobsonin perukirja 17.5.1682. OMA Ale:1.

¹⁵⁸ Jacob Olofssonin perukirja 16.2.1691. OMA Ale:1.

¹⁵⁹ Aldman 2008, 221, Pylkkänen 1970, 469.

¹⁶⁰ Valborg Mattsdotterin perukirja 20.9.1681. OMA Ale:1.

testamentissa on mainittu yksi plyysistä valmistettu vanha kureliivi, ja Daniel Kröger on omistanut plyysikankaasta valmistetun puvun, johon on kuulunut röijy ja pöksyt. Hindrich Hindrichsson Matilaisella on ollut kaupassaan 24 kyynärää boijia myynnissä, ja se on maksanut 6 markkaa kyynärältä.¹⁶¹

Laadukkaan tuontiveran vastaparina pidetään yleensä kotikutoista sarkaa (*walmar*). Sarka oli melko karkeaa, karstavillasta kudottua toimikasta tai palttinaa, joka usein vanutettiin. Se oli lampaanvillan valkoista tai harmaata, mutta sitä voitiin lähettää Tukholmaan värjättäväksi.¹⁶² Olof Hinderssonin kauppavarastossa on ollut sarkaa 480 kyynärää, ja sarasta valmistettuja vaatteita on perukirjoissa listattu 17.¹⁶³

Raski (*rask*) oli ohut ja yksivärinen halpa villatoimikas, jota käytettiin paljon vuorikankaana ja esiliinoina. Kankaan nimi juontuu Arraksesta, sen alkuperäisestä valmistuspaikasta, mutta 1600-luvulla raskia valmistettiin myös Englannissa ja Ruotsissa. Kotimainen raski meni erityisesti armeijan käyttöön.¹⁶⁴ Raski on ollut melko yleinen kangas Oulussakin, siitä on tehty kolmetoista perukirjoissa mainittua vaatetta ja useampi kauppias on pitänyt sitä varastossaan. Erityisen suosittua tämä vaatimaton kangas on ollut esiliinoissa.

Kasvikuidut

Liinakankaita, eli pellavasta, hampusta, nokkosesta ja puuvillasta tehtyjä kankaita käytettiin sanamukaisesti liinavaatteina sekä alusvaatteina, sekä jonkun verran myös vaatteiden vuorauksessa. Pellava-, hamppu- ja nokkoskankaita oli tuotettu Suomessa jo keskiajalla,¹⁶⁵ mutta puuvilla oli vielä 1600-luvulla melko uusi materiaali. Intialaisia

¹⁶¹ Daniel Krögerin perukirja 13.9.1673. OMA Ale:1; Hindrich Hindrichsson Matilaisen perukirja 10.1.1681. OMA Aie:1.

¹⁶² Aldman 2008, 229, Kaukonen 1985, 360.

¹⁶³ Olof Hinderssonin perukirja 21.11.1676. OMA Ale:1.

¹⁶⁴ Aldman 2008, 97, 223; Kaukonen 1985, 360; Pylkkänen 1970, 469.

¹⁶⁵ Kirjavainen 2004, 8–10.

tekstiilejä oli ostettu Ruotsiin 1500-luvulta lähtien Lyypekin, Amsterdamin ja Lontoon kauppiailta, mutta Ruotsin Itä-Intian kauppakomppanian perustamisen myötä 1600-luvun puolivälissä ne tulivat paljon laajemmin saataville. Etenkin maalatut ja painokuvioitunut puuvillat olivat muodikkaita.¹⁶⁶ Oulussa ei kuitenkaan näitä puuvillakankaita ollut, mikä kertoo siitä, että uusimmat muotituotteet eivät ainakaan tältä osin olleet vielä saapuneet valtakunnan syrjäisemmille seuduille. Selkeästi uusista muodeista oltiin kuitenkin tietoisia, sillä 1680-luvulla kaksi kauppapuotia on tarjonnut valikoimissaan painettua pellavaa (*trycht lärft*). Nämä olivat luultavasti intialaisten puuvillojen eurooppalaisia vastineita. Esimerkiksi Venäjällä oli painettu pellavaa käsipainimilla 1600-luvulta lähtien.¹⁶⁷

Hamppua tai nokkosta ei perukirjoissa ainakaan suoraan mainita, vaikka jotkut palttinakankaat ovatkin voineet olla kyseisistä materiaaleista. Joitakin viitteitä hienon nokkospalttinan käytöstä on eräässä Oulun tuomiokirkon hautalöydössä.¹⁶⁸

Pellava on ollut selvästi yleisin kasvikuuti Suomessa 1600-luvulla, ja sen yleisnimitys on ollut *lärft*. Hienoja ulkomaisia pellavia tuotiin vuosittain maahan huomattavia määriä Keski-Euroopasta, mutta suurin osa käytetystä pellavasta kudottiin kotimassa. Turussa, Porvoossa ja Viipurissa toimi ammattikutojia, ja pellavaa vietiin suuria määriä myös Ruotsin markkinoille.¹⁶⁹ Oulussa perukirjoista löytyy sleesiaista, hollantilaista, ranskalaista, venäläistä sekä turkulaista pellavaa, ja jonkun verran spesifioimatonta pellavaa. Venäläinen pellava on ollut näistä laaduista halvin, 8 äyriä kyynärältä, kun taas ranskalainen pellava Simon Pilckarin kauppapuodissa on maksanut lähes taalerin kyynärältä.¹⁷⁰ Pellavasta tehdyt vaatteet ovat perukirjoissa sukkia, esiliinoja ja aluspöksyjä.

¹⁶⁶ Aldman 2014, 53; Pylkkänen 1970, 79.

¹⁶⁷ Dahl & Lempiäinen 2014, 5; Pylkkänen 1970, 79.

¹⁶⁸ Lipkin & Kuokkanen 2014, 49.

¹⁶⁹ Lehtinen & Sihvo 2005, 35; Pylkkänen 1970, 82.

¹⁷⁰ Simon Pilckarin ja Magdalena Sundelian perukirja 21.3.1699. OMA Ale:1.

Perukirjoissa on myös mainittu harvakseltaan kaksi hienoa pellavalaatua, *kammarduk* ja *klosterlärft*. *Kammarduk* oli hienoin vaatteissa käytetyistä pellavista. Se oli ohutta tiheästi kudottua palttinaa, jota käytettiin hienoimpiin liinavaatteisiin.¹⁷¹ *Kammarduk* on mainittu perukirjoissa ainoastaan Ture Pederssonin perukirjassa vuonna 1658. Pederssonin kaupan inventaariossa on ollut viisi kyynärää *kammardukia*, ja lisäksi hänen vaimollaan ollut kaksi kyseisestä kankaasta tehtyä esiliinaa, jotka ovat olleet seitsemän taalerin arvoisia kappaleelta.¹⁷² *Klosterlärft* oli puolestaan hienoa saksalaista pellavapalttinaa. Samuel Hiltusen nimeämättömällä vaimolla on ollut kaksi siitä tehtyä kaulaliinaa (*hasldukar*), mutta ne ovat olleet täysin kuluneita (*aldeles uthslitin*) ja siksi vain kahden taalerin arvoisia.¹⁷³

Silkki

Tullitilien perusteella silkkiä tuotiin maahan melko vähän 1600-luvulla, vain noin 50–200 kyynärää lajiketta kohti. Silkkejä on luultavasti tuotu jonkun verran laittomasti maahan etenkin ylellisyysasetusten voimaantumisen jälkeen, mutta näitä määriä on vaikea arvioida.¹⁷⁴ Kaiken kaikkiaan ylellisten silkkikankaiden käyttäjien piiri on ollut Suomessa melko pieni, ja Oulussa vielä pienempi. Silkkejä mainitaan perukirjoissa vain harvoin.

Ainoat silkkikankaat kauppojen varastoissa olivat $3\frac{3}{4}$ kyynärää mustaa harsokangasta (*flår*) Ture Pederssonin kaupassa vuonna 1658 sekä $2\frac{1}{2}$ kyynärää läiketaftia (*taftelyster*) Simon Pilckarin puodissa vuonna 1699. Ture Pedersson on lisäksi omistanut mustaa ja punaista harsokangasta.¹⁷⁵

¹⁷¹ Aneer 2009, 218; Aldman 2008, 203.

¹⁷² Ture Pederssonin perukirja 27.4.1658. OMA Ale:1.

¹⁷³ Nimetön, Samuel Hiltusen vaimon perukirja 16.8.1686. OMA Ale:1.

¹⁷⁴ Pylkkänen 1970, 52.

¹⁷⁵ Ture Pederssonin perukirja 27.4.1658. OMA Ale:1; Simon Pilckarin ja Magdalena Sundelian perukirja 21.3.1699. OMA Ale:1.

Oulun perukirjoissa on listattu yhteensä vain 19 vaatetta, jotka on tehty silkistä. Eniten perukirjoissa on mainittu sametista (*samet*) ja silkkiripsistä (*siden groffgrön*) tehtyjä vaatteita ja asusteita. Ture Pederssonin perukirjasta löytyy peräti neljä samettista vaatekappaletta; miesten huppu ja kaulus, muhvi sekä kukkakuvioitu kureliivi.¹⁷⁶ Lisäksi Brita Hansdotter Päckilä on omistanut sametista tehdyn muhvin ja Margareta Hansdotter samettijakun.¹⁷⁷ Silkkiripsistä valmistetut vaatteet ovat olleet kassiakkoja ja hameita sekä esiliinoja eli samoja vaatteita, joihin käytettiin myös villaripsiä. Jacob Langin vaimovainajalla on ollut torsnellista (*tursnell*), eli Toursin silkistä valmistettu esiliina. Ilmeisesti tämä laatu on ollut myös ripsisidosta, mutta ohuempaa ja tiheämpää kuin *groffgrön*.

Sileäpintaisista silkkilaaduista perukirjoissa mainitaan atlas (*atlas*), tafti (*taft*) ja damasti (*damask*). Atlaksen pinta on pomsidoksen ansiosta kiiltävä, ja se oli hyvin suosittu silkki 1600-luvulla.¹⁷⁸ Daniel Kröger on omistanut kuluneen atlassilkkisen röijyn, joka on arvioitu 19 taalerin arvoiseksi.¹⁷⁹ Tafti taas on ohutta palttinasidoksista silkkiä, ja siinä on atlasta himmeämpi kiilto. Molemmat kankaat sopivat hyvin 1600-luvulla muodissa olleeseen viiltokuviointiin, mutta siitä ei ole viitteitä Oulussa. Perukirjoissa mainituista tafteista on tehty esiliinoja, kauluksia ja myssyjä. Damasti puolestaan on kangas, jossa satiinisidoksen loimi- ja kudevaltaisuutta vaihtelemalla pystytään luomaan kuvioita kankaan pintaan. Oulun ainoa damastivaate on Ture Pederssonin perukirjassa mainittu punainen silkkidamastihame, jossa on keltainen pitsikoristelu. Hame on arvioitu 130 taalerin arvoiseksi.¹⁸⁰

Täyssilkkisten kankaiden lisäksi puolisolikkikankaita käytettiin paljon. Näissä loimi tai kude oli silkkiä ja toinen osa jotakin muuta materiaalia, kuten villaa tai pellavaa. Ture

¹⁷⁶ Ture Pederssonin perukirja 27.4.1658. OMA Ale:1.

¹⁷⁷ Brita Hansdotter Päckilän perukirja 10.9.1688. OMA Ale:1; Margareta Hansdotterin perukirja 5.11.1684. OMA Ale:1.

¹⁷⁸ Aneer 2009, 196–197.

¹⁷⁹ Daniel Krögerin perukirja 13.9.1673. OMA Ale:1.

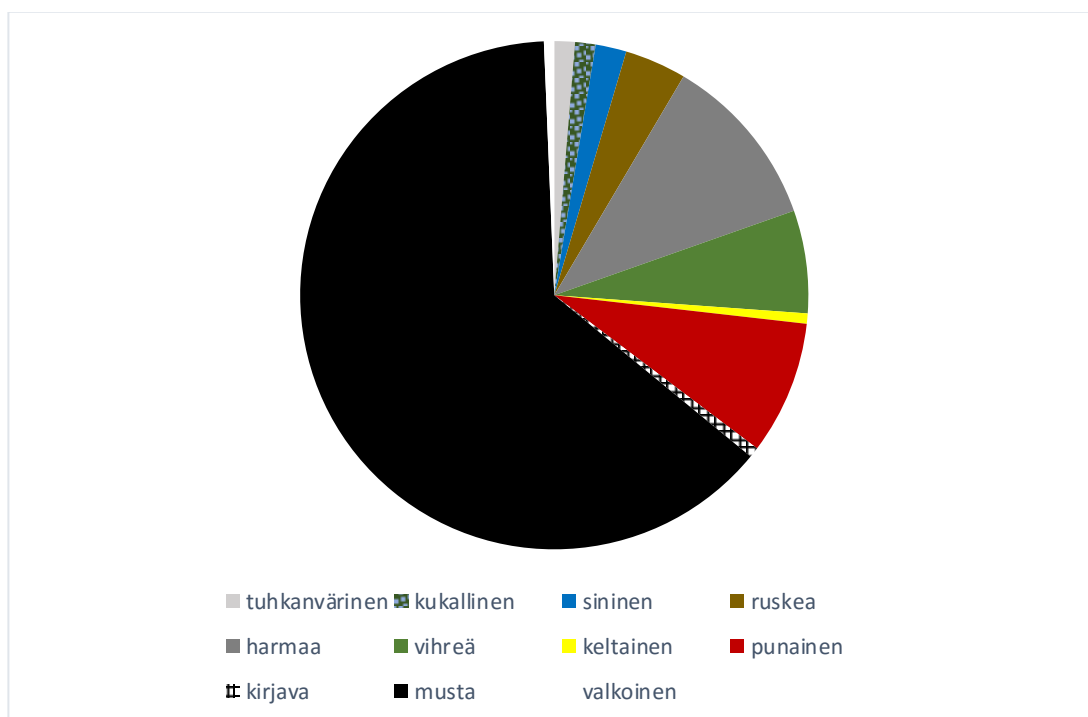
¹⁸⁰ Ture Pederssonin perukirja 27.4.1658. OMA Ale:1.

Pederssonin vaimolla on ollut puolisilkkisestä boratista tehty hame.¹⁸¹ Lisäksi joitakin kangaslaatuja, kuten plyysiä, ripsiä, samettia ja damastia on tehty sekä villasta että silkistä. Silkkinen versio on kuitenkin ollut niin paljon arvokkaampaa, että on luultavaa, että tällöin materiaali mainittaisiin.

Kankaiden värit ja kuosit

Ylivoimaisesti suurin osa Oulun perukirjoissa luetelluista vaatteista oli mustia. Musta väri oli tullut muotiin jo 1500-luvulla espanjalaisen muodin myötä, ja 1600-luvulle tultaessa se oli omaksuttu porvarein pyhäpuvun väriksi. Noin kaksi kolmasosaa kaikista vaatteista, joiden väri oli kirjattu ylös, olivat mustia, ja muita värejä oli vain vähän (taulukko 1). Mustista kankaista tehtiin hyvin usein sekä miesten, että naisten vaatteiden perusosat: pöksyt, hameet, röijyt, kassiakat, jakut, takit, nutut ja viitat. Myös miesten hatut olivat yleensä mustia, ja jotkut naisten esiliinoistakin olivat mustia. Musta on myös ainoa väri, jota löytyi jokaisen kaupan inventaariosta.

Taulukko 1: Vaatteissa käytetyt värit

¹⁸¹ Ibid.

Mustan lisäksi muutkin käytössä olleet värit ovat olleet melko tummia. Perukirjoissa on mainittu pieni määrä harmaita, ruskeita ja vihreitä vaatteita. Naisilla oli muutamia vihreitä hameita, jakkuja, röijyjä ja esiliinoja, Miehistä ainoastaan Ture Pederssonilla on ollut vihreitä vaatteita: röijy ja irtokaulus vihreästä verasta.¹⁸² Harmaa sen sijaan on ollut yleisempää miesten vaatteissa. Ruskeita vaatteita on perukirjoissa ollut hyvin vähän, mutta Jacob Olofssonin perukirjassa on listattu ruskea kaulahuivi.¹⁸³ Lisäksi luotsiveneen kuljettajan Jöns Kaukelan vaimovainaja sekä Margheta Mattsdotter ovat omistaneet siniset hameet, ja Samuel Hiltusen vaimolla on ollut sininen röijy.¹⁸⁴

Punainen on ollut oikeastaan ainoa väripilkku melko tummassa väriskaalassa. Perukirjoissa mainitaan kolme punaista hametta. Jöns Kaukelan vaimolla on ollut vanha 12 taalerin arvoinen punainen hame, Margeta Hansdotterin 50 taalerin arvoinen kulunut hame on ollut punaista silkkiä, ja Ture Pederssonin jäämistössä listattu pitsikoristeinen silkkidamastihame on ollut 130 taalerin arvoinen.¹⁸⁵ Pylkkäsen mukaan punaiset hameet ovat olleet 1600-luvun toisella puoliskolla muodikkaita.¹⁸⁶ Perukirjoista löytyy neljä miesten punaista röijyä, joista yksi on kuulunut yhteen samanväristen pöksyjen kanssa. Näiden vaatteiden lisäksi perukirjoissa mainitaan yhdet parit miesten ja naisten punaisia sukkia, sekä miesten punaiset alushousut. Punaiset sukat olivatkin muodikas pari mustan asun kanssa (kuva 2).

Kuviokudottujen koristeellisten kankaiden katsottiin vielä 1600-luvulla olevan sopivia aatelille, kun taas yksinkertaiset ja yksiväriset kankaat olivat soveliaampia muille säädyille. Tällaisia kankaita löytyykin Oulusta vain muutamia. Perukirjoissa mainitaan

¹⁸² Ture Pederssonin perukirja 27.4.1658. OMA Ale:1.

¹⁸³ Jacob Olofssonin perukirja 16.2.1691. OMA Ale:1.

¹⁸⁴ Nimetön, Jöns Kaukelan vaimon perukirja 10.8.1661. OMA Ale:1; Margheta Mattsdotterin perukirja 27.11.1678. OMA Aie:1; Nimetön, Samuel Hiltusen vaimon perukirja 16.8.1686. OMA Aie:1.

¹⁸⁵ Nimetön, Jöns Kaukelan vaimon perukirja 10.8.1661. OMA Ale:1; Margeta Hansdotterin perukirja 5.11.1684. OMA Ale:1; Ture Pederssonin perukirja 27.4.1658. OMA Ale:1.

¹⁸⁶ Pylkkänen 1970, 261.

neljä kukallista vaatetta. Näitä ovat vihreästä kukkakuvioisesta sametista tehty kureliivi Ture Pederssonin perukirjassa ja Jacob Langin edesmenneen vaimon röijymyssy.¹⁸⁷ Lisäksi Malin Hemmingsdotterilla ja Valborg Mattsdotterilla on kummallakin ollut floretista, kukkakuvioidusta satiipintaisesta villasta¹⁸⁸ tehtyt kureliivit.¹⁸⁹ Kaupoissa 1680-luvulla tarjolla olleet painetut pellavakankaat ovat nekin todennäköisesti olleet jonkinlaisia kukallisia laatuja. Simon Pilckarin kauppapuodissa on ollut valikoimassa 8 ¾ kyynärää vihreää raidallista saania.¹⁹⁰ Vaatimattomampaa kuviointia edustaa Matts Röijningin vaimolla ollut kirjavasta sarasta tehty jonkin verran käytetty hame.¹⁹¹ Efekti on todennäköisesti saatu aikaan erivärisillä loimi- ja kudelangoilla.

Turkikset

Turkikset olivat välttämättömiä lämmikkeitä talvisin Pohjois-Euroopassa, ja niitä käytettiin sekä turkisvaatteissa että vuorauksessa. Hienoimmat turkikset tulivat maahan Venäjältä, mutta tavallisemmat turkislaadut, kuten lammas, orava, kettu, poro ja susi olivat yleensä kotimaisia. Oravan- ja ketunnahkoja vietiin jopa ulkomaille. 1600-luvun alkupuolella 30-vuotisen sodan ja sotilaspukujen myötä myös nahasta valmistetut kylterit, jakut ja pöksyt tulivat muotiin. Turkikset hankittiin kauppailta ja markkinoilta, ja niitä käytettiin paljon myös vaihdon välineenä.¹⁹² Turkkurit muokkasivat turkikset ja valmistivat niistä turkisvaatteita. Oulussa turkiksia mainitaan perukirjoissa usein, mutta nahkavaatteita harvemmin.

¹⁸⁷ Ture Pederssonin perukirja 27.4.1658. OMA Ale:1; Jacob Langin perukirja 31.8.1697. OMA Ale:2.

¹⁸⁸ Aldman 2008, 211.

¹⁸⁹ Malin Hemmingsdotterin perukirja 8.11.1677. OMA Ale:1; Valborg Mattsdotterin perukirja 20.9.1681. OMA Ale:1.

¹⁹⁰ Simon Pilckarin perukirja OMA Ale:1.

¹⁹¹ Nimetön, Matts Röijningin vaimon perukirja 24.4.1688. OMA Ale:1.

¹⁹² Pylkkänen 1970, 104–105, 107–113.

Turkislaaduissa oli selvä arvohierarkia, ja ylellisimmät laadut, kuten kärppä, olivat käytössä ainoastaan hovin keskuudessa. Ylellisyysasetusten mukaan pappis- ja porvarissäädyn ylimmän luokan jäsenet saivat käyttää soopelia ainoastaan asusteissaan. Soopelinhännillä oli myös lupa koristaa päähineitä ja muhveja.¹⁹³ Oulussa lähes kaikki maininnat soopelistä ovatkin turkisvuorattujen myssyjen ja hattujen yhteydessä. Yhteensä soopeli mainittiin 11 kertaa perukirjoissa. Räätäli Simon Mattsonin vaimolla Anna Eriksdotterilla oli plyysinen soopelilla vuorattu myssy.

Näätä oli soopelia tavallisempi arvoturkis, ja aatelisto käytti sitä yleisesti vaatteidensa vuoraamiseen. Porvariston keskuudessa sen sijaan näätää käytettiin lähinnä turkismyssyjen, -hattujen ja -muhvien materiaalina.¹⁹⁴ Oulussa näätä oli soopelia selvästi yleisempi tähän tarkoitukseen käytetty turkis, ja se mainitaan kahdeksantoista kertaa perukirjoissa. Yhtäkään näädällä vuorattua vaatekappaletta ei mainita. Margareta Hansdotterin perukirjassa mainitaan soopelimuhvi, joka on värjättyä näätää (*1 gl. sabbelskins muff, af färgat mården*).¹⁹⁵ Näätää värjättiin imitoimaan arvokkaampaa soopelia, ja turkisten värjääminen oli melko yleistä. Etenkin näädät värjättiin usein mustiksi, toisinaan myös soopelit.¹⁹⁶

Orava oli Suomen tärkein vientiturkis ja yleinen turkis etenkin naisten vaatteiden vuorauksessa,¹⁹⁷ mutta Oulussa se mainitaan vain viidesti, ainoastaan naisten vaatteissa. Valborg Mattsdotterin harmailla oravannahoilla (*gråwerk*) vuorattu röijy oli hienoa verkaa ja 20 taalerin arvoinen, kun taas Brita Hansdotter Päkilän polamiittiröijy oli kulunut ja vuorattu punaisella oravalla (*medh rodt gråwerk fodar*). Jacob Langin vaimovainaja oli omistanut vanhan hollantilaisen jakun, jossa oli oravavuori, sekä kuluneen sarssisen oravalla vuoratun jakun. Kettu taas oli miesten tavallisin

¹⁹³ Pylkkänen 1970, 106.

¹⁹⁴ Ibid, 107.

¹⁹⁵ Margareta Hansdotterin perukirja 5.11.1684. OMA Ale:1.

¹⁹⁶ Pylkkänen 1970, 314.

¹⁹⁷ Ibid, 107.

pukuturkis,¹⁹⁸ mutta sekin mainitaan Oulun perukirjoissa vain kahdesti. Valborg Mattsdotterin plyysimuhvi oli vuorattu ketulla, samoin kuin Jacob Langin ruskea jakku.¹⁹⁹

Räätälin vaimo Anna Eriksdotter on omistanut saukonnahkainen ristimyssyn. Pylkkäsen mukaan saukonnahkainen myssy kuului naisten suruasuun,²⁰⁰ mutta Anna Eriksdotterin myssy on ainoa saukonnahasta tehty naisten myssy aineistossa. Ilmeisesti Oulussa tiukka jaottelu surupuvun laadusta ei ole ollut käytössä, sillä perukirjoissa ei mainita surupukuja tai niiden osiksi suoraan tunnistettavia vaatekappaleita. Olof Hogstadiuksen jäämistöön on kirjattu saukonnahkaisin kääntein varustettu ristimyssy.²⁰¹

Suden-, karhun- ja poronnahat olivat kaikki käytössä lähinnä matkavaatteiden vuorauksessa sekä turkeissa (*pels*). Lisäksi alemmat yhteiskuntaluokat käyttivät paljon lammasta.²⁰² Ture Pederssonilla on ollut jäämistössään poroturkki ja karhunnahkaiset turkishanskat sekä sudella vuorattu 140 taalerin arvoinen jakku. Hindrich Hindrichsson Matilainen on puolestaan omistanut sudella vuoratun, tuhkanvärisestä verasta valmistetun takin. Matts Töyrän ja Samuel Pietilän perukirjassa mainitaan vanha lammasturkki.²⁰³ Yleisesti ottaen näitä turkislaatuja ei mainittu kovin usein perukirjoissa.

¹⁹⁸ Ibid, 107.

¹⁹⁹ Valborg Mattsdotterin perukirja 20.9.1681. OMA Ale:1; Jacob Langin perukirja 31.8.1697. OMA Ale:2. OMA Ale:2.

²⁰⁰ Pylkkänen 1970, 322

²⁰¹ Olof Hogstadiuksen perukirja 6.3.1685. OMA Ale:1.

²⁰² Pylkkänen 1970, 107.

²⁰³ Ture Pederssonin perukirja 27.4.1658. OMA Ale:1; Hindrich Hindrichsson Matilaisen perukirja 10.1.1681. OMA Ale:1. OMA Ale:1; Matts Töyrän ja Samuel Pietilän perukirja 7.3.1694. OMA Ale:1.

Nauhat, nyörit ja pitsit

Erilaisia nauhoja (*band, pomitken*), nyörejä (*snör*), kaluunoita (*galunor*) ja pitsejä (*knytning*) käytettiin vaatteiden koristeluun. Vaatteiden saumat ja päärmeet peitettiin usein kapealla nauhalla, nyörillä tai pitsillä, ja kaluunoita ja silkkinauhoja käytettiin muuhun koristeluun. Myös asusteita, kuten hattuja, myssyjä ja muhveja koristeltiin erilaisin nauhoin.²⁰⁴ Pitsit (*knytning*) olivat erittäin muodikkaita, ja etenkin aateliset koristivat leveillä pitseillä kauluksia, kalvosimia, saapassukien kauluksia, käsiliinoja, naisten liinapäähineitä ja esiliinoja. Porvariston muotokuvissa ja muistotauluissa alkaa näkyä vasta 1600-luvun loppupuolella vaatimattomampia, kapeampia pitsinauhoja, mutta toisinaan myös leveitä, aateliston pitseille vertaa vetäviä pitsejä.

Vuoden 1644 ylellisyysasetus kielsi kaikenlaisten pitsien käytön, samoin kuin kulta- ja hopeanauhojen, silkkinyörien sekä reunakoristeiden käytön, ja kiellot pysyivät voimassa vuosisadan loppuun asti. Kieltoja kuitenkin rikottiin usein.²⁰⁵ Oululaisissa perukirjoissa koristenauhoja ja pitsejä esiintyy erittäin harvoin. Ainoastaan Ture Pederssonin perukirjassa on mainittu vaatteiden koristenauhoja, ja lisäksi kauppojen inventaarioissa niitä on jonkin verran. Ture Pedersson on omistanut esimerkiksi nauhoilla koristeltuja röijyjä, pitsireunaiset saapassukat, naisten pitsikoristeisen damastihameen, nyöreillä koristeltuja hameita sekä lasten viitan, jossa on ollut hopeanyöri.²⁰⁶ Pedersonin kauppapuodissa on ollut vuonna 1658 myös paras koristenauhavalikoima. Siellä on myyty muun muassa pitsiä, mustaa silkkinauhaa, punaista ja vihreää puolisilkistä nauhaa sekä punaista ja vihreää kierrenyöriä.²⁰⁷ Myöhempinä vuosikymmeninä koristenauhojen määrä kaupoissa oli hyvin vähäinen, mutta on vaikea sanoa, johtuiko se koristenauhojen käytön vähentymisestä vai fragmentaarisesta lähdeaineistosta. Vuonna 1699 Simon Pilckarin kauppapuodin

²⁰⁴ Aneer 2009, 242–249; Pylkkänen 1970, 87.

²⁰⁵ Pylkkänen 1970, 83.

²⁰⁶ Ture Pederssonin perukirja 27.4.1658. OMA Ale:1.

²⁰⁷ Ibid.

valikoimiin on kuulunut myssynyöriä, puolisilkistä nauhaa, punaista ja valkoista pellavanauhaa sekä kimallenuhaa, johon oli kudottu mukaan hopealankaa.²⁰⁸

²⁰⁸ Simon Pilckarin ja Magdalena Sundelian perukirja 21.3.1699. OMA Ale:1.

Muodikas ja säädynmukainen pukeutuminen

Miten tutkia pukeutumista sosioekonomisen aseman ilmentäjänä

Oulussa on käytetty 1600-luvulla paljon erilaisia vaatteita ja asusteita, ja niiden valmistukseen on käytetty sekä kotimaisia että ulkomaisia materiaaleja, joita on ollut paikallisesti saatavilla. Kaikki eivät kuitenkaan suinkaan pukeutuneet samalla tavalla. Miten tämä variaatio on jakautunut kaupunkilaisten kesken? Miten pukeutuminen on ilmentänyt kaupunkilaisten sosio-ekonomista asemaa?

Materiaalisen kulttuurin tutkimuksen perusajatuksiin kuuluu, että tavaroilla on sekä käyttöarvo että symbolisempi statusarvo. Näin ajatellen vaatteiden ensisijaisena tehtävänä on suojata ja verhota kehoa, ja tästä muodostuu vaateen käyttöarvo. Symbolisen statusarvon vaate saa, kun siihen yhdistetään vähemmän konkreettisia arvotuksia arvosta, asemasta ja kelpoisuudesta. Matts Röijningin ja kauppias Ture Pederssonin vaimot ovat kummatkin käyttäneet ja omistaneet hameita, mutta edellisen kahden taalerin arvoinen musta sarkahame ja jälkimmäisen 150 taalerin arvoinen punainen, pitsikoristeinen silkkidamastihame ovat statusarvoltaan täysin vastakkaisia.²⁰⁹ Silkkidamastihameen omistaja kuului selvästi toisenlaiseen sosiaaliseen ryhmään kuin sarkahameen omistaja. Vaatteiden statusarvon voisi jopa sanoa olevan suurempi kuin lähes minkään muun irtaimen omaisuuden, sillä ne olivat jatkuvasti kaikkien näkyvillä ja arvioitavina, toisin kuin kodin irtaimisto, joka kuului yksityisen elämän piiriin.

Erilaisia sosioekonomisen aseman merkkejä tarkastellessa täytyy katsoa sekä henkilöitä että vaatteita. Perukirjat antavat jonkun verran tietoa henkilöistä. Osassa perukirjoja mainitaan edesmenneen henkilön, tai naisten tapauksessa tämän puolison ammatti. Kaikissa tapauksissa tätä ei kuitenkaan tehdä, mikä tekee säätyaseman arvioimisesta vaikeaa. Useammissa tapauksissa suurporvareiden ja raatimiesten asema

²⁰⁹ Nimetön, Matts Röijningin vaimon perukirja 24.4.1688. OMA Ale:1; Ture Pederssonin perukirja 27.4.1658. OMA Ale:1.

ja ammatti on kerrottu. Koska Oulun maakunta-arkisto ei sisällä aatelisten perukirjoja, voidaan olettaa, että ihmiset, joiden ammattia ei ole mainittu ovat kuitenkin kuuluneet kaupunkilaiseen pienporvareiden, käsityöläisten tai palkollisten ryhmään.

Ammattinimikkeiden lisäksi tutkimuksessa on käytetty pesien kokonaisarvoa tuomaan lisävaloa ihmisen asemaan. Kuten johdannossa esitettiin, aikakauden ajattelun mukaan ulkoisen olemuksen tuli vastata asemaa, ja vaatteiden avulla näytettiin varallisuutta, mutta myös arvokkuutta. Henkilön omaisuuden suuruus on korreloinut hänen pukeutumisen kanssa. Oululaisista perukirjoista erottuu vaatetuksen perusteella selvästi erilaisia merkkejä asemasta. Näitä ovat vaatteiden määrä, laatu, muodikkaus ja ylellisyystavaroiden määrä.

Vaatteiden määrä

N.B. Harte on todennut, että yleensä ei ymmärretä, kuinka merkittävän osan omaisuudesta ja vuotuisesta kulutuksesta vaatteet muodostivat esiteollisella ajalla. Hän on tutkinut englantilaisien tilastotieteilijän Gregory Kingin 1690-luvulla tekemiä laskelmia englantilaisten vuotuisesta vaatekulutuksesta. Oman perheensä kuluja seuraamalla King laski, että hänen ja hänen vaimonsa, kirjurinsa, piikansa ja renkinsä vaatteisiin kului vuositasolla n. 22 % perheen kuluista. King pyrki myös laskemaan keskiarvoja vaatteiden hinnoille sekä määrille. Hänen laskelmiensa mukaan 1600-luvun Englannissa vaatteiden keski kulutus muodosti noin neljäsosan kansantulosta. Mielenkiintoista on, että Kingin laskelmien mukaan köyhimmät käyttivät n. 18 % tuloistaan vaatteisiin, keskituloiset käyttivät 28 % ja rikkaimmat vain n. 15 %.²¹⁰ Myös Kirsten M. Burkholder on tullut samantapaisiin lopputuloksiin tutkiessaan englantilaisia testamentteja vuosilta 1327–1487. Hän totesi, että sukupuoli ja ammattistatus vaikuttivat siihen, jättikö testamenttaaja lainkaan tekstiilejä, mutta sen sijaan sosiaalinen status korreloi testamentattujen tekstiilien määrää.²¹¹

²¹⁰ Harte 2009, 363–369.

²¹¹ Burkholder 2005, 137.

Mitä varakkaampi ihminen oli, sitä enemmän hän siis omisti, kulutti ja testamenttasi vaatteita. Sen sijaan vaatteiden suhteellinen osuus varallisuuteen verrattuna oli suurinta keskiluokalla ja pienintä rikkaimmilla, ainakin Englannissa. Tämä on loogista, sillä rikkaimmilla ihmisillä oli eniten vaatetusta arvokkaampaa omaisuutta: maata, kiinteistöjä, kultaa, hopeaa ja koruja. Oulussa vertailujen tekemistä vaikeuttaa, että aina kaikkien tavaroiden arvoa ei ole listattu, jolloin niitä ei myöskään laskettu pesän kokonaisarvoon perukirjaa laadittaessa. Silloinkin kun pesän ja vaateomaisuuden arvo tiedetään, on perukirjaan saatettu selvästi luetella vain osa vaatteista. Tällöin vaatteiden osuutta omaisuudesta on mahdotonta arvioida. Monissa tapauksissa yksittäisiä perukirjoja tarkastellessa kuitenkin huomaa, että useammin köyhemmissä pesissä vaatteiden lisäksi lueteltiin vain pieni määrä muuta omaisuutta, joten vaatteet ovat selvästi olleet tärkeä osa omaisuudesta, vaikka niille ei olekaan laskettu rahallista arvoa. Joistain perukirjoista myös näkee, että rikkaammissa pesissä vaatteet olivat arvokkaita ja niitä oli paljon, mutta kuitenkin suhteessa muuhun omaisuuteen vaatteiden osuus on verrattain pieni. Keskituloisissa pesissä vaatteiden osuus omaisuudesta saattoi kohota huomattavasti korkeammaksi.

Kaiken kaikkiaan naisten perukirjoissa on listattu enemmän vaatteita kuin miesten perukirjoissa. Tämä johtuu varmasti siitä, että miehillä oli enemmän muuta omaisuutta, johon kiinnitettiin huomiota perukirjoissa. Naisten kohdalla näkyy selvästi, että varakkaat ja hyvin toimeentulevat naiset ovat omistaneet enemmän vaatteita kuin vähävaraiset naiset. Kuitenkin silloin kun näiden köyhempien naisten perukirjoihin on listattu koko heidän vaateomaisuutensa, ei sen määrä ole ollut merkittävästi pienempi kuin varakkaammilla naisilla. Rikkailla miehillä on sen sijaan Ture Pederssonia lukuun ottamatta listattu vain muutamia vaatekappaleita. Jälleen tätä selittää todennäköisesti muun arvokkaan omaisuuden määrä. Kokonaisuudessaan keskiluokalla on ollut eniten vaateomaisuutta listattuna perukirjoissa.

Eniten vaatteita on listattu raatimies ja kauppias Ture Pederssonin perukirjassa, jossa hänen vaatteitaan on lueteltu 82 kappaletta ja hänen edesmenneen vaimonsa

vaatteita 75 kappaletta.²¹² Myös Valborg Mattsdotterin, kauppiaan lesken, vaateomaisuus on ollut huomattava, 33 vaatekappaletta, samoin porvari Jacob Mårtensson Jälin, joka on omistanut 26 vaatekappaletta.²¹³ Ture Pedersson ja Valborg Mattsdotter ovat kuuluneet kaupungin varakkaampien asukkaiden joukkoon 14 000 ja 8 000 taalerin arvoisine omaisuuksineen, mutta myös Jacob Mårtensson Jälin hieman yli tuhannen taalerin omaisuus on tehnyt hänestä varakkaan miehen. Vaatimattomillaan kaupungin asukkaat omistivat ainoastaan muutamia vaatekappaleita, kuten esimerkiksi Brita Eliaedotter, jolle on kirjattu viisi vaatetta perukirjaan. Hänen miehensä asema ei ole tiedossa, mutta hänen edellinen miehensä oli ollut viininkantaja satamassa. Brita Eliaedotterin omaisuuden arvo oli 230 taaleria, eli hän on kuulunut selvästi kaupunkilaisten alempaan luokkaan.

Riitta Pylkkäsen mukaan vielä 1600-luvun alkupuolella pienporvarit omistivat Suomessa pelkästään pyhäpuvun ja arkipuvun.²¹⁴ Oulun materiaaleissa ei varsinaisesti tehdä eroa pyhä- ja arkipuvun välille, mutta ehdottomasti näyttää siltä, että köyhempi väestö ja pienporvarit omistivat usein vain muutamia vaatekappaleita. Jos edesmenneen henkilön vaatteista edes tärkeimmät osat oli lueteltu perukirjaan, löytyi sieltä köyhempienkin kaupunkilaisnaisten tapauksessa yleensä hame ja jonkinlainen yläosa, kuten kassiakka tai röijy. Esimerkiksi aiemmin mainittu Brita Eliaedotter on omistanut yhden hameen, röijyn, kassiakan sekä kaksi myssyä.²¹⁵ Porvari Johan Kåckon vaimon Valborg Knutsdotterin omaisuus oli arvioitu vain 144 ½ taalerin arvoiseksi, ja hän on omistanut kaksi hametta, kaksi röijyä ja yhden myssyn. Edesmenneen vaimon omaisuuden perusteella pariskunta ei ole ollut kovin varakas, ja vaimon perukirja laadittiin, koska Johan Kåcko oli menossa naimisiin piikansa kanssa.²¹⁶ Miesten

²¹² Ture Pederssonin perukirja 27.4.1658. OMA Ale:1.

²¹³ Valborg Mattsdotterin perukirja 20.9.1681. OMA Ale:1; Jacob Mårtensson Jälin perukirja 7.7.1697. OMA Ale:1.

²¹⁴ Pylkkänen 1970, 126.

²¹⁵ Brita Eliaedotterin perukirja 10.6.1653. OMA Aie:1.

²¹⁶ Valborg Knutsdotterin perukirja 14.8.1694. OMA Ale:1.

perukirjoissa pöksyjä ei lueteltu läheskään aina edes varakkaammissa pesissä, vaan sen sijaan perukirjat sisälsivät vaihtelevan määrän yläosia. Tämä johtuu ehkä siitä, että pöksyt olivat nopeasti kuluva vaatekappale. Tullivirkailija Kasper Risten, jonka omaisuuden kokonaisarvo on ollut vain 105 taaleria ja 10 äyriä, on omistanut yhden nahkapöksyt, jakun, käsineet sekä myssyn.²¹⁷

Jos perukirjaan listattiin enemmän vaatteita, ala- ja yläosan lisäksi useimmiten listattiin jonkinlainen ulkovaate, kuten kassiakka tai miesten kohdalla viitta. Mitä varakkaampi ihminen oli, ja mitä korkeampi hänen asemansa kaupungin hierarkiassa, sitä useamman kappaleen hän saattoi omistaa kutakin vaatetyyppeä. Esimerkiksi aiemmin mainitut kauppiaan leski Valborg Mattsdotter ja raatimies Ture Pederssonin vaimo omistivat kumpikin kolme hametta. Lisäksi Valborg Mattsdotter on omistanut viisi erilaista röijyä, kaksi kassiakkaa, kureliivin, esiliinan, kolme liinamyssyä, neljä ristimysyä, yhden pyöreän myssyn, muhvin ja yhteensä kolmetoista alusmekkoa ja ylistä.²¹⁸ Määrän lisäksi myös variaatio erilaisten vaatekappaleiden välillä lisääntyi varallisuuden mukana. Olof Hogstadius, jonka omaisuus on arvioitu 640 taalerin arvoiseksi, on omistanut pöksyt, kolme röijyä, takin, kassiakan, kauhtanan, kaksi ristimysyä, kaksi pyöreää myssyä ja yhden tavallisen myssyn sekä muhvin.²¹⁹

Yleisesti ottaen varakkaimpien kaupunkilaisten perukirjoissa on listattu liinavaatteita useammin kuin muiden kaupunkilaisten perukirjoissa. Nämä liinavaatteet olivat verrattain arvokkaita ja ne oli tehty hienoista materiaaleista, joten on luonnollista, että ne otettiin huomioon perukirjoissa. Kunnolliseen ja säädynmukaiseen pukeutumiseen kuului myös puhtaus ja siisteys, ja hyvälaatuiset ja puhtaat liinavaatteet olivat osoitus varallisuudesta ja säädynmukaisuudesta.²²⁰ Ture Pedersson ja hänen vaimonsa ovat

²¹⁷ Kasper Ristenin perukirja 25.4.1699. OMA Ale:1.

²¹⁸ Ture Pederssonin perukirja 27.4.1658. OMA Ale:1; Valborg Matssdotterin perukirja 20.9.1681. OMA Ale:1.

²¹⁹ Olof Hogstadiuksen perukirja 6.3.1685. OMA Ale:1.

²²⁰ Vigarello 2009, 190–193.

omistaneet suuren määrän erilaisia liinavaatteita: kaksitoista miesten aluspaitaa ja kalvosinparia, kuusitoista irtokaulusta ja yhdet saapassukat, kymmenen naisten alusmekkoa ja ylistä, yhteensä kaksikymmentä erilaista irtokaulusta, kaksitoista liinamyssyä, kuusi pellavaista esiliinaa sekä neljä paria pellavaisia sukkia.²²¹ Pelkästään näiden liinavaatteiden arvo oli 192 ½ taaleria, eli enemmän kuin monen oululaisen koko omaisuuden arvo. Kun liinavaatteita on mainittu köyhemmissä pesissä, ne ovat selvästi olleet vaatimattomampaa laatua. Luotsiveneen kuljettaja Jöns Kaukelan edesmenneen vaimon jäämistössä on lueteltu kaksi tyttärelle annettua alusmekkoa sekä lakana, joka on annettu pojalle paidaksi. Toisin kuin vaimon muu omaisuus, näitä ei oltu arvioitu, mikä kertoo niiden pienestä arvosta.²²²

Kuten aiemmin todettiin, silloin kun vaateomaisuus oli kirjattu kattavasti ylös, ero varakkaampien ja köyhempien pesien vaatteiden määrässä ei keskimääräisesti ollut kovin suuri, vaikka ääripäissä eroja toki oli. Matts Röijningin edesmenneen vaimon omaisuuden arvo oli 217 taaleria, ja vaatteiden arvo 34 taaleria, mutta hän omisti silti 11 vaatekappaletta. Hänen perukirjaansa on listattu jopa neljä hametta, kaksi jakkua, kaksi röijyä, kureliivi, kassiakka, muhvi, ristimysy ja pyöreä myssy.²²³ Vaatteet oli kuitenkin tehty halvemmista villalaaduista kuten sarasta ja raskista, ja useimmat verasta tehdyt vaatteet oli ilmoitettu vanhoiksi. Pelkästään vaatteiden määrä ei selkeästi kuvastanut sosiaalista statusta ja yhteiskunnallista asemaa, vaan myös vaatteiden laadulla oli suuri merkitys.

Laatu, luksus ja kielletyt ylellisyystavarat

Alan Huntin mukaan vaatteiden semioottinen sisältö rakentuu perustavanlaatuisista kontrasteista ja eroista. Hunt jakaa nämä kolmeen perusosaan: tekstuuriin, väriin ja linjaan. Koska vaatetuksella pystytään ilmentämään materiaalista ja kulttuurillista pääomaa, hierarkkisia ilmaisuja luodaan pukeutumalla kalliisiin materiaaleihin ja

²²¹ Ture Pederssonin perukirja 27.4.1658. OMA Ale:1

²²² Nimetön, Jöns Kaukelan vaimon perukirja 10.8.1661. OMA Ale:1.

²²³ Nimetön, Matts Röijningin vaimon perukirja 24.4.1688. OMA Ale:1.

uusimpiin muotituotteisiin. Pystyäkseen lukemaan näitä merkkejä täytyy ymmärtää, mikä on ollut eri materiaalien arvo ja kunkin tyylin muodikkuus.²²⁴ Varhaismodernissa yhteiskunnassa, jossa kaikki ovat olleet akuutin tietoisia omasta asemastaan sekä esineiden arvosta, on varmasti osattu tulkita näitä viestejä erittäin tarkasti.

Tietyt materiaalit, vaatekappaleet, asusteet ja koristeet indikoivat varallisuutta ja sosiaalista asemaa selkeämmin kuin toiset. 1600-luvulla räätälintyö oli halpaa,²²⁵ joten vaatteiden arvon määrasivät ensi sijassa niissä käytetyt materiaalit ja koristeet. Eksklusiiviset materiaalit olivat luonnollisesti kalliimpia kuin tavalliset, kaikkien ulottuvilla olevat materiaalit. Sama päti muodikkaisiin uutuustuotteisiin ja muotitavaroihin. Köyhemmillä ihmisillä ei ollut varaa uusia vaatevarastoaan muodin mukaiseksi tai ostaa uutuustuotteita. Muodikkaat ja arvokkaat materiaalit ja vaatekappaleet olivat siis osoitus henkilön varakkuudesta, ja taloudellisen arvon julkisella esittämisellä luotiin myös sosiaalista arvoa.

Oulussa tämä näkyy siinä, että työläisten, käsityöläisten ja pienporvariain perukirjoissa vaatteisiin käytetyt materiaalit olivat melko edullisia. Yleisiä kangaslaatuja olivat esimerkiksi polamiitti, raski, villaripsi ja kaffa, jotka olivat kaikki keskihintaisia tai edullisia villakankaita. Myös sarka, halpa kotimainen villakangas, esiintyy usein perukirjoissa. Verkakankaisiakin vaatteita löytyy monesta perukirjasta, mutta niiden arvo on ollut melko pieni, mikä kertoo siitä, että kyseiset verkalaadut eivät olleet kovin hienoja. Mielenkiintoisesti lähes kaikki maininnat friisiläisestä verasta ovat näissä perukirjoissa, joten se on ilmeisesti ollut halvempi verkalaatu. Ainoat merkinnät sinisistä vaatteista ovat myös näissä vaatimattomammissa pesissä, ja sinistä pidettiin halpana värinä, jota käyttivät lähinnä käsityöläiset ja palkolliset.²²⁶ Usein myös vaatteet olivat vanhoja, kuluneita tai jopa rikkinäisiä, mikä on laskenut niiden rahallista arvoa, mutta myös vaikuttanut siihen kuvaan, jonka vaatteita käyttäneet

²²⁴ Hunt 1996, 69–70.

²²⁵ Pylkkänen 1970, 52.

²²⁶ Ibid, 130.

ihmiset ovat antaneet muille itsestään. Esimerkiksi leski Maria Josefsdotter, jonka omaisuus on arvioitu 157 taalerin ja 18 äyrin suuruiseksi, on omistanut kuluneen raskista tehdyn hameen, vanhan friisiläisestä verasta tehdyn hameen, kuluneen mustan verkaröijyn, vanhan mustan kamlottiröijyn, kuluneen muhvin sekä myssyn.²²⁷ Matts Töyrän ja hänen vävynsä Samuel Pietilän jäämistö on puolestaan arvioitu 345 taalerin ja 23 äyrin arvoiseksi, ja heidän vaateomaisuudestaan on lueteltu vanha hattu, musta hattu, vanha sarkajakku, kaksi paria villasukkia ja käsineitä sekä vanha lammasturkki. Lisäksi renkipojan palkka kuitattiin kaksilla rikkinäisillä pellavahousuilla, vanhalla sarkaisella alusröijyllä sekä kuluneilla lapinhanskoilla.²²⁸ Keskimäärin myös käytetyt turkislaadut olivat vaatimattomia näissä perukirjoissa: lammas ja susi sekä hieman arvokkaampi orava. Toisaalta lähes jokaisessa pesässä, jossa vaatteet on lueteltu kattavasti, oli myös jokin arvokkaampi, laadukkaammasta materiaalista tehty vaate tai asuste. Tämä saattoi olla esimerkiksi parempilaatuisesta verasta tehty kassiakka tai soopelilla tai nädällä vuorattu myssy. Soopelivuoraukset ja koristeet ovat mielenkiintoinen yksityiskohta, sillä vuoden 1664 ylellisyysasetus kielsi soopelin käytön asusteissa muilta paitsi papiston ja porvariston ylimmältä osalta. Soopelinhäntiä sai kuitenkin käyttää koristeluun. Köyhemmissä pesissä soopelikoristeisia asusteita mainitaankin Brita Eliaedotterin ja Jöns Kaukelan edesmenneen vaimon perukirjoituksessa, jotka tehtiin vuosina 1653 ja 1661, eli ennen ylellisyysasetuksen voimaantuloa.²²⁹ Sen sijaan räätäli Simon Mattsonin vaimo Anna Eriksdotter on vielä vuonna 1690 omistanut vanhan soopelilla vuoratun plyysimyssyn.²³⁰

Varakkaammilla porvareilla ja käsityöläisillä vaatteet olivat yleensä paremmassa kunnossa ja kankaat olivat hieman parempilaatuksia, vaikka keskihintaisia villakankaita löytyi heidänkin perukirjoistaan. Lisäksi näätää ja soopelia käytettiin useammin

²²⁷ Maria Josefsdotterin perukirja 9.4.1684. OMA Ale:1.

²²⁸ Matts Töyrän ja Samuel Pietilän perukirja 7.3.1694. OMA Ale:1.

²²⁹ Brita Eliaedotterin perukirja 10.6.1653. OMA Ale:1; Nimetön, Jöns Kaukelan vaimon perukirja 10.8.1661. OMA Ale:1.

²³⁰ Simon Mattson Skräddaren ja Anna Eriksdotterin perukirja 23.11.1690. OMA Ale:1.

asusteiden koristelussa, myös ylellisyysasetuksen voimaantulon jälkeen. Koska kaikista perukirjoista ei selviä edesmenneen asema kaupungissa, joskus on mahdotonta sanoa, oliko henkilöllä ollut oikeus käyttää soopelia vai ei. Olof Hogstadius, jonka omaisuus on arvioitu 640 taalerin arvoiseksi, on omistanut mustasta verasta tehdyt kauhtanan, kaksi röijyä ja kassiakan, kaffaisen röijyn, harmaan takin, jossa oli hopeiset napit, ruskean takin ja harmaat pöksyt, punaisen röijyn, saukonnahkainen ristimyssyn, soopelimuhvin sekä kolme myssyä, jotka oli joko vuorattu soopelilla tai joissa oli soopelireunus.²³¹ Daniel Kröger, jonka omaisuus oli yhteensä 1889 taalerin ja 24 äyrin arvoinen, on puolestaan omistanut runsaasti laadukkaita vaatteita. Hänellä on ollut hienosta verasta tehdyt nuttu, röijy ja kanuunat, mustasta plyysistä valmistettu kaksiosainen puku, atlassilkistä ja hienosta verasta tehdyt kuluneet röijyt sekä hirvennahkainen röijy. Lisäksi hän omisti kaksi hattua, jossa toisessa oli koristeena silkkinauha, ja toisessa hopeanauha. Hänen vaatteissaan käytetty verka oli hyvälaatuista, hänellä oli muodikkaat kanuunat koristamassa saappaita, hän omisti jopa yhden silkkivaatteen, joskin kuluneen, ja hänen toinen hattunauhansa oli hopeaa.²³² Nämä kaikki todistavat Daniel Krögerin varakkuutta ja asemaa. Hopeiset nauhat ja napit oli kielletty jo vuoden 1644 ylellisyysasetuksessa, joten hopeanapeilla ja hopeisella hattunauhalla Olof Hogstadius ja Daniel Kröger ovat tietoisesti rikkoneet ylellisyysasetusta ja pyrkineet osoittamaan omaa arvoaan kaupungissa.

Riitta Pylkkäsen mukaan varakkaiden porvareiden pukeutuminen ei oleellisesti eronnut aatelisten pukeutumisesta.²³³ Oulussa kauppias ja raatimies Ture Pederssonin perukirjassa, jossa lueteltu omaisuus on arvioitu 14 000 taalerin arvoiseksi, on listattu suuri määrä arvokkaita ja ylellisiä vaatteita, joiden voidaan sanoa todella vetävän vertoja aatelisten pukeutumiselle. Näiden joukossa on ollut muun muassa kaffasta tehty nauhakoristeinen naisten röijy, silkkidamastinen punainen pitsikoristeltu hame, puolisilkkinen nauhakoristeltu hame, samettinen nauhakoristeltu kureliivi,

²³¹ Olof Hogstadiusin perukirja 6.3.1685. OMA Ale:1.

²³² Daniel Krögerin perukirja 13.9.1673. OMA Ale:1.

²³³ Pylkkänen 1970, 215.

nauhakoristeltu saianhame, hienosta verasta tehty leveällä nauhalla koristeltu kassiakka, miesten samettikauluksinen viitta, espanjalaisesta verasta tehty viitta, sudella vuorattu jakku, kolme soopelimyssyä, kaksi näätämyssyä, kaksi taftiesiliinaa, lasten hopeanauhakoristeisen viitta ja naisten sukat, jossa oli hopeakiilat.²³⁴ Samanlaisia pesiä ei Oulussa kuitenkaan ollut muita, ja perukirjoista näkyy selvästi Oulun asema pohjoisena, pienenä ja melko vaatimattomana kaupunkina. Haaksirikossa kuolleen Margeta Hansdotterin, jonka omaisuuden arvo oli 12 878 taaleria, vaateomaisuus tulee lähimmäksi Pederssonin perukirjaa runsaudessaan. Hän on omistanut samettijakun, kaffaiset jakun ja röijyn, silkkiripsisen hameen ja kassiakan, kuluneen silkkihameen, hollantilaisesta kamlotista tehdyn hameen, hienosta ja karkeasta verasta sekä ripsistä tehdyt kassiakat, soopeli- ja näätäreunaiset myssyt sekä näätämuhvin, joka on värjätty näyttämään soopelilta.²³⁵ Lisäksi hänen pesäänsä on lueteltu hopeanappeja. Vuoden 1644 ylellisyyslaki oli kieltänyt kaikenlaiset pitsit, metallilankakoristeet sekä kulta- hopea ja silkkinapit, joten näissä pesissä mainitut pitsikoristeet, hopeakoristeet ja hopeanapit olivat kiellettyjä ylellisyysesineitä.

Muissa varakkaiden porvareiden ja raatimiesten pesissä ei mainittu aivan yhtä arvokkaita ja hienoja vaatteita. Toki silkkivaatteita löytyi muistakin perukirjoista, kuten Valborg Mattsdotterin samettimuhvi ja Henric Olsson Matilaisen silkkiripsistä tehty kassiakka ja hänen vaimonsa hame ja esiliina.²³⁶ Yleisesti ottaen vaatteet oli valmistettu laadukkaasta villasta, kuten hienosta verasta, saianista tai kamlotista, ja vain harva vaate oli vanha ja kulunut. Kaikki perukirjoissa mainitut punaiset vaatteet oli listattu näihin varakkaisiin porvarispesiin, ja punainen olikin arvostettu väri. Näissä perukirjoissa listattiin myös enemmän muodikkaita vaatteita, kuten naisten kureliivejä ja miesten takkeja, jotka ovat edustaneet uutta muotia. Lisäksi perukirjoissa on mainittu yksittäisiä muotiasusteita: saapassukat, kanuunat ja reininkreivimuotiin

²³⁴ Ture Pederssonin perukirja 27.4.1658. OMA Aie:1.

²³⁵ Margeta Hansdotterin perukirja 5.11.1684. OMA Aie:1.

²³⁶ Valborg Mattsdotterin perukirja 20.9.1681. OMA Aie:1; Henric Olsson Matilaisen perukirja 27.4.1685. OMA Aie:1.

kuuluneet aluspöksyt. Nämä olivat kuitenkin vain muutamia mainintoja materiaalissa, ja selvästi suurin osa vaatteista noudatti perinteistä porvaristyyliä.

Vaikuttaa siltä, että vaikka kaupungin asukkaiden pukeutumisessa on nähtävissä hierarkkisia eroja, kaiken kaikkiaan oululaisten pukeutuminen oli vaatimatonta ja pääosin säädynmukaista. Perukirjoissa ei mainita kovin paljon muodikkaita uutuustuotteita tai kiellettyjä ylellisyystavaroita. Joko kaupunkilaiset olivat kuuliaisia tai niihin ei ollut varaa. Perukirjoja ei ole säilynyt lainkaan ajalta ennen ensimmäistä ylellisyysasetusta vuonna 1644, joten on mahdotonta sanoa, vähenikö kiellettyjen tuotteiden, kuten pitsin ja hopeanauhojen, käyttö ylellisyysasetusten myötä. Soopeliasusteiden kohdalla on kuitenkin nähtävissä, että vuoden 1664 asetus pääosin tehoi, ja soopelikoristeet jäivät pois porvariston alemman luokan keskuudesta. Muutamilla kaupunkilaisilla on ollut yksittäisiä kiellettyjä hopeanappeja, hopeanauhoja ja pitsejä, mutta kovin yleistä ylellisyysasetusten rikkominen ei selvästi ole ollut. Kauppiaista raatimies Simon Pilckar tosin on pitänyt kauppansa valikoimissa sekä kimallenauhaa että pitsiä, vaikka molemmat olivat kiellettyjen tavaroiden listalla.²³⁷

Vuoden 1668 ylellisyysasetuksen kangasrajoitukset tulivat voimaan puolitoista vuotta myöhemmin, jotta ihmisillä olisi aikaa käyttää vanhat vaatteensa loppuun, ja esimerkiksi Kokkolan kaupungissa annettiin kahdelle porvarin vaimolle lupa käyttää koristenyörejä hameissa, jotka olivat olleet käytössä jo vuosikymmeniä, sillä maaherran mukaan kangas vain turmeltuisi, jos koristenyörit ratkottaisiin pois.²³⁸ Tietyn rajoituksen oli siis mahdollista käyttää kiellettyjä ylellisyystuotteita ne kieltävän asetuksen laatimisen jälkeen.

Siirtymäajalla ei voi selittää kaikkia perukirjoissa mainittuja ylellisyystuotteita. Esimerkiksi Daniel Krögerin hattunauha oli kirjattu hänen perukirjaansa erillään hatusta, eli sen irti ratkominen ei olisi vahingoittanut hattua, joten kyseessä on ollut tietoinen rike. Räätälin vaimon soopelivuorattu vanha myssy sen sijaan on saattanut

²³⁷ Simon Pilckarin ja Magdalena Sundelian perukirja 21.3.1699. OMA Ale:1.

²³⁸ Pylkkänen 1970, 44, 215.

olla sellainen asuste, joka periytyi jo ylellisyysasetuksia edeltävältä ajalta. Toisaalta varakkaampien kauppiaiden omaisuus olisi selvästi riittänyt hienojen ylellisyystuotteiden hankintaan, joten säädösten noudattaminen on ollut ainakin jossain määrin tietoinen valinta. Ylellisyysasetuksia ei ainoastaan rikottu, vaan niitä pyrittiin myös kiertämään, kuten Margeta Hansdotterin soopelinmustaksi värjätty näätämuhvi osoittaa.

Ylellisyysasetukset eivät olleet ainoat pukeutumista rajoittavat normit. Myös paikallisten pukeutumistapojen ja perinteiden rikkomista katsottiin pahalla, ja se saattoi tuottaa etenkin naisille sakkoja säädyttömyydestä. Yhteisön normeista poikkeavan pukeutumisen katsottiin osoittavan, että ihminen ajatteli liikoja itsestään.²³⁹ Aiemmin mainitussa turkulaisessa tapauksessa, jossa professorin vaimo syytti tullikirjurin vaimoa rouvan pukuun pukeutumisesta ja koreista vaatteista, kyse on varmasti ollut enemmän sosiaalisesta kontrollista kuin ylellisyysasetuksen rikkomisesta. Professorikin oli yrittänyt rauhoitella vaimoaan sanomalla tullikirjurin vaimosta: ”eikö hän voi pukeutua kuten tahtoo?” (*får hon icke gå huru hon vill?*).²⁴⁰

Lili-Annè Aldman on todennut, että kulutustottumusten muuttuminen oli evolutiivinen adaptoimisen prosessi, eikä niinkään eliitiltä lainattujen muotien omaksumisen ajama.²⁴¹ Sama on pätenyt pukeutumiseen. Oulussa kaupunkilaiset ovat pyrkineet pukeutumaan mahdollisuuksiensa mukaan laadukkaisiin vaatteisiin ja ilmentämään asemaansa pukeutumisen kautta hyödyntäen saatavilla olevia resursseja. Jotkut ovat pyrkineet esittämään omaa statustaan yhteisössä ylellisyysasetuksia rikkomalla, kun taas useimmat ovat noudattaneet säädöksiä. Koska rikkeitä on kuitenkin tehty ja kiellettyjä tuotteita on ollut kaupasta ostettavissa, voidaan olettaa, että taloudelliset resurssit ovat olleet suuri syy siihen, miksi useampi ei ole rikkonut asetuksia.

²³⁹ Aldman 2014, 61–62.

²⁴⁰ Pylkkänen 1970, 214.

²⁴¹ Aldman 2014, 60–63.

Johtopäätökset

Oulu oli 1600-luvulla nuori ja verrattain pieni pohjoinen kaupunki, joka oli kyllä paikallisen kaupan keskus, mutta pieni tekijä valtakunnan tasolla. Tämä on antanut oman leimansa kaupunkilaisten pukeutumiseen. Ihmisten pukeutumiseen ovat vaikuttaneet sääty, ylellisyysasetukset sekä materiaalien saatavuus.

Kaupunkilaiset ovat pukeutuneet Oulussa perinteiseen tummasävyiseen porvarispukuun. Naisten asu on koostunut vuosisadan loppuun asti hameesta ja röijystä, vaikka muualla Suomessa röijyasut olivatkin käyneet jo vanhanaikaisiksi vuosisadan loppupuolella. Väljä kassiakka sentään alkoi jäädä Oulussakin pois muodista, ja sen tilalla naiset alkoivat käyttää enenevässä määrin istuvia jakkuja. Porvarispukuun kuuluneita asusteita, kuten esiliinoja ja myssyjä, löytyy useista perukirjoista. Sen sijaan ulko- ja pyhäkäyttöön tarkoitettuja kaapuja naiset eivät Oulussa käyttäneet, vaan he pitäytyivät kassiakoissa ja nutuissa. Mielenkiintoinen erikoisuus Oulun naisten vaatetuksessa oli, että he käyttivät todella usein turkiskoristeltuja ja –vuorattuja ristimyssyjä, joita muualla Suomessa naiset eivät juuri käyttäneet. Oulun pohjoinen sijainti ja sääolosuhteet ovat saattaneet synnyttää paikallisen myssymuodin naisten keskuuteen.

Myös oululaisten miesten pukeutuminen on ollut perinteisen porvaristyylin mukainen, pöksyihin ja röijyihin nojaava aina vuosisadan loppuun asti. Miestenkin tapauksessa röijyn rinnalle on otettu käyttöön istuva jakku, mutta vuosisadan loppupuolella muodikkaaksi tulleeeseen takkimuotiin liittyviä nuttuja ja takkeja perukirjoissa mainitaan vain harvoin. Viitta ei ollut suosittu vaate miestenkään keskuudessa, vaan sen sijaan he käyttivät paljon itämaistyyllisiä kauhtanoita sekä jonkun verran turkisivuorattuja vaatteita. Miehet käyttivät myös turkishattuja, mutta niitä yleisempiä olivat huopahatut.

Tukholman ja Turun tapulikaupungeista Ouluun saapui ulkomaisia kankaita ja valmistavaroita, ja lisäksi paikalliset kauppiaat, lähiseutujen käsityöläiset ja karjalaiset kauppiaat myivät tuotteitaan kaupungin asukkaille. Kauppojen tarjonta vaihteli, ja jokaisen kaupan profiili oli hieman erilainen, vaikka ne myivät myös samoja tuotteita.

Yksi kauppias oli erikoistunut nappeihin, toinen karkeisiin ja edullisiin villa- ja pellavakankaisiin, kaksi kauppiasta tarjosi keskihintaisia villoja ja yksi oli erikoistunut laadukkaisiin kankaisiin ja nauhoihin. Varsinaista erikoistumista ei ollut kuitenkaan vielä tapahtunut. Kankaiden ja koristeiden lisäksi kaupoista löytyi myös pieni valikoima valmistuotteita, kuten käsineitä, sukkia ja naisten liinamyssyjä, mutta ei isompia vaatekappaleita, kuten jakkuja tai lasten vaatteita. Kokonaisuudessaan kauppojen tarjonnan voi sanoa olleen melko vaatimatonta, sillä tarjolla ei ollut kovin paljon arvokankaita tai uusia muotituotteita, kuten yöjakkuja tai intialaista painettua puuvillaa.

Kaupunkilaisten omistamien vaatteiden materiaalit ovat heijastaneet kauppojen tarjontaa. Suurin osa vaatteista tehtiin keskihintaisista villakankaista kuten erilaisista verkalaaduista ja sarssista. Myös raski, halpa villatoimikas sekä erilaiset ripsikankaat ovat olleet yleisiä Oulussa. Mielenkiintoisesti tietyt kankaat ovat olleet suosittuja tietyntyyppisissä vaatteissa. Polamiitti on käytetty lähes ainoastaan naisten vaatteissa, ja ripsikankaat ovat olleet erittäin suosittuja miesten ja naisten kassiakkojen materiaalina. Hienoa verkkaa ja silkkiä on toisinaan käytetty vaatteissa, ja ne nostivat vaateen arvoa, sillä materiaalit muodostivat suurimman osan vaateen hinnasta. Silkkiä on käytetty useimmiten asusteiden kuten muhvien valmistukseen, mutta myös joitakin vaatteita oli tehty silkistä. Sama päti turkiksiin, suurin osa turkistuotteista oli asusteita.

Vaikka 1600-luvulla Ruotsiin perustettiin tekstiilimanufaktureja, joilla haluttiin kasvattaa kotimaista tuotantoa, suurin osa Oulussa käytetyistä kankaista on silti tullut ulkomailta. Kotimaisten kankaiden laatu ei vielä pystynyt kilpailemaan ulkomaisten vastineiden kanssa, vaikka toki kotimaisia laatuja, kuten karkeaa sarkaa, käytettiin. Ulkomaalaisia muoteja paheksuttiin, mutta kuitenkin suuri osa käytössä olleista kankaista oli ulkomaisia. Ylellisyysasetuksilla pyrittiin rajoittamaan ulkomaisten vaikutteiden tuloa maahan, säilyttämään perinteinen ruotsalainen puvunparsa ja pitämään yllä säätyjärjestystä, mutta samalla asetuksia käytettiin myös ajamaan merkantilistista talouspolitiikkaa.

Vuoden 1644 ylellisyysasetus oli suunnattu vain aatelistolle, mikä kertoo siitä, että alempien luokkien pukeutumista ei nähty ongelmana. Vuoden 1664 ylellisyysasetuksessa kuitenkin jo muistutettiin, että jokaisen tuli pukeutua säätynsä mukaisesti, ja asetus osoitettiin koskemaan kaikkia säätyjä.

Oulussa sääty ja asema näkyivät niin, että varakkaat kauppiaat ja raatimiehet omistivat enemmän ja parempilaatuisia vaatteita kuin köyhemmät käsityöläiset ja palkolliset. Rikkaimmilla tosin vaatteiden osuus muusta omaisuudesta oli suhteellisen pieni, sillä heillä oli paljon muutakin arvokasta omaisuutta. Naisten ja miesten välillä on myös nähtävissä selvä ero. Keskimäärin naisten perukirjoihin on lueteltu enemmän vaatteita, kuin miesten perukirjoihin, sillä miehillä oli enemmän muuta omaisuutta, joka piti huomioida perukirjoissa. Varakkaiden porvareiden vaatteet olivat myös parempilaatuisia, uudempia ja hieman muodikkaampia kuin köyhempien porvareiden ja käsityöläisten. Vaatteet oli tehty hienommista kangaslaaduista kuten hyvälaatuisesta verasta, sarssista, silkkipipsistä ja sametista. Vaatimattomammista pesistä löytyi paljon raskia, jonkun verran sarkaa, kuluneita vaatteita ja halvempia turkislaatuja. Myös muutamat muodikkaammat vaatekappaleet, kuten kureliivit, takit, saapassukat ja kanuunat oli listattu näihin kaupungin korkea-arvoisimpien ihmisten perukirjoihin. Koska kaikissa perukirjoissa ei ole ilmoitettu edesmenneen ammattia, osan asukkaiden asemaa kaupungin sosiaalisessa hierarkiassa ei ole voitu määrittää. Selvillä olevien tapausten perusteella on kuitenkin selvää, että säädyn sisällä oli paljon eroja ja esimerkiksi kahden raatimiehen varallisuus ja vaateomaisuus ovat saattaneet poiketa toisistaan paljonkin.

Vaikka oululaisten pukeutuminen oli pääpiirteittään melko vaatimatonta, joitakin kiellettyjä ylellisyystuotteita löytyy perukirjoista. Nämä ovat olleet yksittäisiä mainintoja soopelivuorista, hopeanapeista, pitseistä ja hopeanauhoista. Joissakin tapauksissa voi olla mahdollista, että kyseessä on ollut vanha tavara, joka on saatu käyttää loppuun, mutta toisissa tapauksista ylellisyysasetuksia on selvästi rikottu tietoisesti. Ylellisyysasetusten rikkojat olivat järjestään varakkaita kaupunkilaisia. Heillä oli varaa maksaa kiellettyjen ylellisyystavaroiden käytöstä saadut sakot, mutta myös

alun perinkin varaa hankkia haluttu luksustuote. Suurimmalle osalle oululaisista ylellisyysasetusten noudattaminen on ollut taloudellisen pakon sanelemaa.

Oulussa oltiin hieman jäljessä uusimmista muotivirtauksista, kuten muodikkaista vaatteista ja uutuuskankaista, mutta orastavat esimerkit muodin muuttumisesta ja uusien tuotteiden saapumisesta markkinoille osoittavat, että muotia pyrittiin seuraamaan. Paikalliset olosuhteet ja resurssit antoivat kehitykselle hienovaraisen, omaleimaisen vivahteen. Ylellisyysasetukset ovat rajoittaneet jossain määrin kaupunkilaisten vapautta pukeutua haluamallaan tavalla. Varakkaat kaupunkilaiset ovat myös tietoisesti rikkoneet asetuksia ja hankkineet kiellettyjä tavaroita, joihin suurimmalla osalla ei olisi ollut varaa alun perinkään.

Kiinnostavana jatkotutkimusmahdollisuutena olisi tutkia laajemmin alueelle tuotujen myyntitavaroiden laatua ja määrää, jotta kuva siitä, mitä Oulussa oli mahdollista hankkia, tarkentuisi. Lisäksi muita lähderyhmiä yhdistelemällä voi olla mahdollista löytää lisää mainintoja vaatteista ja myös rakentaa parempaa kuvaa kaupungin asukkaiden sosiaalisesta hierarkiasta ja suhteista. Oululaisten pukeutumista olisi myös mielenkiintoista verrata systemaattisesti muiden suomalaisten kaupunkien asukkaisiin sekä suomalaisiin aatelisiin. Yhtenä haasteena tutkimuksessa oli vaatetermistön jäsentelemättömyys ja epäselvyys. Riitta Pylkkänen on ainoa tutkija, joka on järjestelmällisesti pyrkinyt luomaan typologiaa 1600-luvun pohjoismaiselle vaatetukselle. Työtä pitäisi kuitenkin ehdottomasti jatkaa ja päivittää, mihin tämän tutkimuksen puitteissa ei ollut mahdollisuutta.

Lähteet ja tutkimuskirjallisuus

Arkistolähteet

OMA OULUN MAAKUNTA-ARKISTO
Oulun raastuvanoikeuden I arkisto
Ale:1 Perukirjat (1653-1699)
Ale:2 Perukirjat (1698-1729)

Painetut lähteet

Alf Brenner, Oulun kaupungin perunkirjoituksia, Bouppteckningar i Uleåborgs stad 1653–1750. Suomen sukututkimusseuran julkaisuja XXV:1: Tampere 1963.

Stiernman, Anders Anton von: Samling Utaf Kongl. Bref, Stadgar och Förordningar Angående Sweriges Rikes Commerce, Politie och Oeconomie Uti Gemen, Uppå Hans Kongl. Maj:ts Nådigesta Befallning, Andra Del. Kongl. tryckeriet: Tukholma 1750.

Stiernman, Anders Anton von: Samling Utaf Kongl. Bref, Stadgar och Förordningar Angående Sweriges Rikes Commerce, Politie och Oeconomie Uti Gemen, Uppå Hans Kongl. Maj:ts Nådigesta Befallning, Tredie Del. Kongl. tryckeriet: Tukholma 1753.

Tutkimuskirjallisuus

Aldman, Lili-Annè: Customers and Markets for 'New' Textiles in Seventeenth- and Eighteenth-Century Sweden. Teoksessa: Jon Stobart, Bruno Blondé (toim.): Selling Textiles in the Long Eighteenth Century. Comparative Perspectives from Western Europe. Palgrave Macmillan: Hampshire ja New York 2014, 46–66.

Aldman, Lili-Annè: En merkantilistisk början. Stockholms textila import 1720–1738. Uppsala Universitet: Uppsala 2008.

Andersson, Eva I.: Kläderna och människan i medeltidens Sverige och Norge.

Göteborgs Universitet: Göteborg 2006.

Andersson, Eva I.: Foreign Seductions: Sumptuary laws, consumption and national identity in early modern Sweden. Teoksessa: Maj Ringgaard, Kristen Toftegaard, Tove Engelhardt Mathiasen, Mikkel Venborg Pedersen, Marie-Louise Nosch (toim.): Fashionable Encounters: Perspectives and Trends in Textile and Dress in the Early Modern Nordic World. Ancient Textiles Series Vol. 14. Oxbow Books: Oxford & Philadelphia 2014, 15–29.

Andersson, Gudrun: A Mirror of Oneself: Possessions and the Manifestation of Status among a Local Swedish Elite, 1650–1770, Cultural and Social History 3 (1): 2006, 21–44.

Aneer, Cecilia: Skrädderi för kungligt bruk. Tilverkning av kläder vid det svenska hovet ca 1600–1635. Acta Universitatis Upsaliensis: Uppsala 2009.

Asnpach, Karlyne: The Why of Fashion. Kolmas painos. The Iowa State University Press: Ames 1971.

Burkholder, Kristen M.: Threads Bared: Dress and Textiles in Late Medieval English Wills. Teoksessa Robin Netherton, Gale R. Owen-Crocker (toim.): Medieval Clothing and Textiles 1. The Boydell Press: Woodbridge 2005, 133–153.

Breen, T. H.: The Meaning of Things: Interpreting the Consumer Economy in the Eighteenth Century. Teoksessa John Brewer, Roy Porter (toim.): Consumption and the World of Goods. Routledge: Lontoo 1994, 249–260.

Dahl, Camilla Luise: The Use of Terminology in Medieval Scandinavian Costume History: An Approach to Source-based Terminology Methodology. Teoksessa: Eva B. Andersson Strand, Margarita Gleba, Ulla Mannering, Cherine Munkholt, Maj Ringgard (toim.): Northern European Symposium for Archaeological Textiles. NESAT X. Oxbow Books: Lontoo 2009, 41–51.

- Dahl, Camilla Luise & Lempiäinen, Piia: Foreign Goods and Imported Luxuries: Merchant and Shop Inventories of late 17th Century Denmark–Norway. Teoksessa: Maj Ringgaard, Kristen Toftegaard, Tove Engelhardt Mathiasen, Mikkel Venborg Pedersen, Marie-Louise Nosch (toim.): Fashionable Encounters: Perspectives and Trends in Textile and Dress in the Early Modern Nordic World. Ancient Textiles Series Vol. 14. Oxbow Books: Oxford & Philadelphia 2014, 1–14.
- Entwistle, Joanne: The Fashioned Body. Fashion, Dress and Modern Social Theory. Polity press: Cambridge 2000.
- Harte, N. B.: The Economics of Clothing in the Late Seventeenth Century. Teoksessa: Peter McNeil (toim.): Fashion: Critical and Primary Sources. Volume 1, Late Medieval to Renaissance. Berg: Oxford & New York 2009, 357–379.
- Heino, Ulla: Käsityö ja sen tekijät 1600-luvun Satakunnassa. Historiallisia tutkimuksia 127. Suomen historiallinen seura: Helsinki 1984.
- Hunt, Alan: Governance of the Consuming Passions. A History of Sumptuary Law. Macmillan Press Ltd.: Lontoo 1996.
- Ilmakunnas, Johanna: Kartanot, kapiot, rykmentit. Erään aatelissuvun elämäntapa 1700-luvun Ruotsissa. Suomalaisen kirjallisuuden seura: Helsinki 2012.
- Jahnsson, Yrjö: Ylellisyysasetukset Ruotsissa vapauden ajalla, Historiallinen aikakauskirja 2: Hämeenlinna 1904, 171–188.
- Kaukonen, Toini-Inkeri: Suomalaiset kansanpuvut ja kansallispuvut. WSOY: Porvoo, 1985.
- Kerkkonen, Veikko: Suomen kauppatilastoa 1600-luvulla. Historiallinen arkisto XLIV. Suomen historiallinen seura: Helsinki 1938, 86–114.
- Kirjavainen, Heini: Kudo sarkaa, osta verkaa... Menetelmällinen näkökulma Åbo Akademin tontin keskiaikaisiin tekstiililöytöihin. Julkaisematon pro-gradu tutkielma. Turun yliopisto: 2004.

Kirjavainen, Heini: A Finnish Archaeological Perspective on Medieval Broadcloth.

Teoksessa: Kathrine Vestergard Pedersen ja Marie-Louise Nosch (toim.): The Medieval Broadcloth: Changing Trends in Fashions, Manufacturing and Consumption. Oxbow Books: Oxford & Philadelphia 2009, 90–98.

Koskennurmi-Sivonen, Ritva: Vaatetus, pukeutuminen ja muoti – ero ja

erottamattomuus. Teoksessa: Ritva Koskennurmi-Sivonen ja Anna-Mari Raunio (toim.): Vaatekirja. Kotitalous- ja käsityötieteiden laitoksen julkaisuja 8: Helsinki 2000, 1–16.

Kuokkanen, Tiina, Lipkin, Sanna: Hauta-asut elämän kuvaajina – Oulun tuomiokirkon

kuolinpuvuista. Teoksessa: Janne Ikäheimo, Risto Nurmi, Reija Satokangas (toim.): Harmaata näkyvissä. Kirsti Paavolan juhlakirja. Oulu 2011, s. 149–163.

Kuokkanen, Tiina: Vaatetuksen luokka ja sukupuoli 1600-1800-lukujen Oulussa.

Historiallisen ajan arkeologian näkökulma. Acta Universitatis Ouluensis B Humaniora 137: Oulu 2016.

Kuuse, Jan: The Swedish Probate Inventories as a Source for Research in Economic and

Social History. Teoksessa: Ad van der Woude & Anton Schuurman (toim.): Probate Inventories: A new Source for the historical Study of Wealth, Material Culture and Agricultural Development. A.A.G. Bijdragen 23: Utrecht 1980, 217–227.

Lehtinen Ildikó, Sihvo Pirkko: Rahwaan puku. Näkökulmia Suomen kansallismuseon

kansanpukukokoelmiin. Kolmas, uudistettu ja laajennettu painos. Museovirasto: Helsinki 2005.

Lehto, Marja-Liisa: ”Kaunis ja hyvin varustettu vaate- ja rihkamapuoti”. Teoksessa Jere

Jäppinen (toim.): Burgman, Helsingin ensimmäinen kivitalo. Narinkka 2007. Helsingin kaupunginmuseo: Helsinki 2007, 28–41.

Lempiäinen, Piia: ”Ena silkes tröya” – clothing bequests in Finnish medieval wills.

Monographs of the Archaeological Society of Finland 3: 2014, 26–39.

Lipkin, Sanna, Kuokkanen, Tiina: Man buried in his everyday clothes – attire and social status in early modern Oulu. *Monographs of the Archaeological Society of Finland* 3: 2014, 40–53.

Lurie, Alison: *The Language of Clothes*. Random House: New York 1981.

Markkanen, Erkki: *Perukirja tutkimuslähteenä*. *Studia Historica Jyväskyläänsia* 37. Jyväskylän yliopisto: Jyväskylä 1988.

Pylkkänen, Riitta: 1600-luvun kuolinpukuja Turun tuomiokirkkomuseossa. Turun kaupungin historiallinen museo: Turku 1955.

Pylkkänen, Riitta: *Renessanssin puku Suomessa*. Werner Söderström osakeyhtiö: Porvoo 1956.

Pylkkänen, Riitta: *Barokin pukumuoti Suomessa 1620–1720*. Suomen muinaismuistoyhdistyksen aikakauskirja 71. Suomen muinaismuistoyhdistys: Helsinki 1970.

Pylkkänen, Riitta: *Säätyläisnaisten pukeutuminen Suomessa 1700-luvulla*. Suomen muinaismuistoyhdistyksen aikakauskirja 84. Suomen muinaismuistoyhdistys: Helsinki 1982.

Ringgaard, Maj: Hosekoner og sålede strixstrømper. *Dragtjournalen* 11: 2014, 4–12.

Roche, Daniel: *The Culture of Clothing. Dress and Fashion in the Ancien Regime*. Cambridge University Press: Cambridge 1994.

Smith, Woodruff D.: *Consumption and the Making of Respectability, 1600–1800*. New York: Routledge 2002.

Toropainen, Veli Pekka: Aurajoen Halistenkosken historiaa. Suomen Sukututkimusseuran Vuosikirja 48: 2015, s. 117–231.

- Vahtola, Jouko: Oulujokisuun keskusasema 1500-luvulla. Teoksessa Valkean kaupungin vaiheet. Toim. Kyösti Julku. *Studia Historica Septentrionalia* 13. Pohjois-Suomen Historiallinen yhdistys: Rovaniemi 1987a, 59–77.
- Vahtola, Jouko: Oulun historia kaupungin perustamisesta isoonvihaan. Teoksessa Valkean kaupungin vaiheet. Toim. Kyösti Julku. *Studia Historica Septentrionalia* 13. Pohjois-Suomen Historiallinen yhdistys: Rovaniemi 1987b, 79–99.
- van den Heuvel, Danielle: New Products, New Sellers? Changes in the Dutch Textile Trades, c. 16150–1750. Teoksessa: Jon Stobart, Bruno Blondé (toim.): *Selling Textiles in the Long Eighteenth Century. Comparative Perspectives from Western Europe*. Palgrave Macmillan: Hampshire ja New York 2014, 118–137.
- Vigarello, Georges: Appearances. Teoksessa: Peter McNeil (toim.): *Fashion: Critical and Primary Sources. Volume 1, Late Medieval to Renaissance*. Berg: Oxford & New York 2009, 190–200.
- Virkkunen, A. H.: Oulun kaupungin historia I. Kaupungin alkua ajoilta Isonvihan loppuun. 2. painos. Kirjola Oy: Oulu 1953.
- Weatherill, Lorna: *Consumer Behaviour and Material Culture in Britain 1660–1760*. 3. painos. Routledge: Cambridge 2002.
- Wilson, Elizabeth: *Adorned in Dreams. Fashion and Modernity*. Tarkistettu painos. I.B. Tauris: Lontoo, New York 2011.
- Wirilander, Kaarlo: *Herrasväkeä. Suomen säätyläistö 1721–1870*. Suomen historiallinen seura: Helsinki 1974.

Liitteet

Liite 1: Oulun perukirjat 1653–1699.

Nimi	Asema	Perukirjan päiväys	Omaisuu den arvo	Vaatteiden arvo
Brita Eliaedotter	Tomas Jöranssonin vaimo	10.6.1653	192 dr 24 öre	24 dr 16 öre
Ture Pederrson	raatimies ja kauppias	27.4.1658	14 001 dr 23 öre 12 pg	2625 dr
Niemtön	Jöns Kaukelan, luotsiveneen kuljettajan vaimo	10.8.1661	230 dr 4 öre	70 dr 24 öre
Per Tolfwans	kauppias	3.4.1663	ei arvioitu	—
Johan Larsson	kultaseppä	31.12.1665	ei arvioitu	ei arvioitu
Gabriel Samuelsson		28.1.1667	634 dr 18 öre	55 dr
Mårten Mårtensson		27.2.1671	1 112 dr 15 öre	22 dr 16 öre
Jacob Olsson	vahtimestari	23.2.1671	ei arvioitu	ei arvioitu
Margetha Simonsdotter	Olof Perssonin vaimo	20.11.1671	458 dr 4 öre	96 dr 8 öre
Jacob Pråkoi		12.9.1672	ei arvioitu	ei arvioitu
Daniel Kröger		13.9.1673	1 849 dr 24 öre	99 dr 8 öre
Olåf Hindersson	kauppias	21.11.1676	37 772 dr 30 öre	—
Malin Hemmingsdotter		8.11.1677	ei arvioitu	ei arvioitu
Margetha Matssdotter	Anders Salmundin leski	27.11.1678	199 dr 16 öre	27 dr
Anders Klockare	kellonsoittaja/sakristi	17.4.1680	arvo 409 dr	20 dr
Hindrich Hindrichsson Matilainen	porvari	10.1.1681	9 371 dr 14 öre	200 dr
Nimetön	Bengt Jöranssonin vaimo	4.7.1681	463 dr 16 öre	ei arvioitu
Valborg Mattsdotter	Nils Eriksson Rysän vaimo		8 885 dr 29 öre	201 dr 8 öre
Brita Simonsdotter	Johan Turessonin vaimo	8.1.1682	952 dr	ei arvioitu

Nimi	Asema	Perukirjan päiväys	Omaisuu den arvo	Vaatteiden arvo
Nils Eriksson Rysä	Valborg Mattsdotterin leski	13.4.1682	1 200 dr 10 öre	36 dr
Nimetön	Mickel Sigfridssonin vaimo	11.5.1682	613 dr 15 öre	32 dr
Anders Jacobson	trädgårdmästare	17.5.1682	751 dr 28 öre	115 dr
Maria Josefsdotter	Simon Mattsonin leski	9.4.1684	157 dr 18 öre	21 dr
Margeta Hansdotter	leski	5.11.1684	12 878 dr 14 ½ öre	280 dr
Olof Hogstadius		6.3.1685	640 dr	ei arvioitu
Henric Olsson Matilais (Matilainen)		27.4.1685	6250 dr 20 öre	291 dr
Nimetön	Samuel Jöransson Hiltusen vaimo	16.8.1686	7160 dr 8 öre	177 dr + arvioimattomia
Mickel Gadd	kultaseppämestari	27.8.1687	345 dr 8 öre	24 dr 28 öre
Knut Johansson	raatimies	14.11.1687	3 126 dr 24 ½ öre	60 dr
Nimetön	Jöran Hanssonin leski	10.3.1688	441 dr 28 öre	20 dr + arviomattomia
Nimetön	Matts Röijningin vaimo	23.4.1688	217 dr	34 dr
Anna Mårtensdotter	vaimo	6.5.1688	1000 dr 3 öre	125 dr 16 öre
Brita Hansdotter Päkilä	Johan Päckilän leski	10.9.1688	126 dr 24 öre	ei arvioitu
Nils Thomasson Teppo		1689	76 dr 16 öre	4 dr 16 öre
Simon Mattson Skräddare ja vaimo Anna Eriksdotter	räättäli	23.11.1690	526 dr 26 öre	ei arvioitu
Jacob Olofsson		16.2. 1691	ei arvioitu	ei arvioitu
Matts Roska (Råska) ja Kirstin Gabrielsdotter	porvari ja vaimo	12.12.1693	307 dr 24 öre	ei arvioitu

Henrich Sigfridsson Kaisto ja vaimo Brita Jacobsdotter	porvari ja vaimo	12.12.1693	361 dr 2 öre	15 öre
---	------------------	------------	--------------	--------

Nimi	Asema	Perukirjan päiväys	Omaisuu- den arvo	Vaatteiden arvo
Matts Töyrä ja vävy Samuel Pietilä	porvari	7.3.1694	345 dr 23 öre	9 dr 8 öre
Valborg Knutsdotter	porvari Johan Kåckon vaimo	14.8.1694	144 dr ½ öre	ei arvioitu
Brita Johansdotter	porvari ja raatimies Anders Mattssonin vaimo	17.5.1695	295 dr 26 öre	ei arvioitu
Hans Isacsson Finisen	porvari	3.3.1696	67 dr 11 öre	ei arvioitu
Jacob Mårtensson Jäli	porvari	7.7.1697	1023 dr 6 öre	ei arvioitu
Jacob Lang	tullivirkailija	31.8.1697	784 dr 8 öre	54 dr 28 öre + arvioimattomia
Simon Pilckar ja vaimo Magdalena Sundelia	raatimies	21.3.1699	13 875 dr 27 öre	—
Kasper Risten	tullivirkailija	25.4.1699	105 dr 10 öre	5 dr + arvioimattomia